

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

АНАСТАСІЄВА ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 343.13: 343.132.5

**ДИСЕРТАЦІЯ
ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ ЯК ЗАХІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **В. В. Анастасієва**

Науковий керівник – **Заїка Сергій Олегович**, кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Анастасієва В. В. Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2023.

У дисертації сформовано пропозиції та рекомендації щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства, що регулює відсторонення від посади та практики його застосування.

Аргументовано, що, формуючи пропозиції та рекомендації щодо удосконалення процесуальної процедури застосування відсторонення від посади, слід керуватися фундаментальними напрацюваннями провідних вчених в сфері кримінального-процесуального права, а також використовувати позитивний міжнародний досвід в сфері застосування заходів примусу.

Встановлено, що відсторонення від посади пройшло значний історичний етап становлення його як окремого інституту в системі заходів забезпечення кримінального провадження, який можна поділити на такі основні етапи: I етап – з часів Київської Русі до гетьманської доби (IX-XVII століття); II етап – з моменту появи Статуту кримінального судочинства 1864 року до прийняття КПК УРСР 1924 та 1927 років (XVIII– середина XX століття); III етап – прийняття КПК УРСР 1960 року (60-ті рр. XX століття – 2012 р.); IV етап – після прийняття КПК України 2012 р. – до теперішнього часу – запровадження інститут заходів забезпечення кримінального провадження із подальшим віднесенням до його системи відсторонення від посади.

Виокремлено основні ознаки відсторонення від посади у кримінальному провадженні: інструменталізм, тобто вони є засобом досягнення мети кримінального провадження, а саме забезпечення належного ходу досудового розслідування та судового розгляду, та повинні закінчитися одночасно із закінченням кримінального процесу в кожній конкретній справі; однорідність: вони повинні бути достатніми лише для забезпечення тієї мети, яка має бути

досягнута в суді; пропорційність: вони повинні залишатися співвіднесеними з передбачуваним результатом провадження та повинні бути пропорційними бажаному результату, таким чином уникаючи непотрібних обмежень для іншої сторони; юрисдикція: повноваження на прийняття рішення про застосування до особи заходів забезпечення кримінального провадження належить до компетенції слідчого судді чи суду, за винятком випадків передбачених в законі; тимчасовий характер: можуть тривати до закінчення кримінального провадження.

Встановлено, що відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження слід відносити до заходів кримінально-процесуального примусу, що не пов'язані з ізоляцією особи; його застосування тягне за собою такий правовий наслідок як обмеження трудових прав та свобод підозрюваного, обвинуваченого, а в окремих випадках і прав інших осіб, є проміжним заходом, який по суворості є жорсткішим від поруки чи застави, проте менш суворим від взяття під варту; може відноситись як до заходів особистого забезпечення, оскільки його зміст полягає у саме у обмеженні особистих прав та свобод особи, так і до адміністративно-владного, так як його проявом є адміністративно-владний припис у формі заборони виконання функцій, пов'язаних із зайняттям певної посади.

Відповідно до результатів вивчення досвіду іноземних держав запропоновано взяти за основу кращий досвід у сфері відсторонення від посади у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство нашої держави. Сформовано пропозиції, що запозичення у вітчизняне кримінально-процесуальне законодавство досвіду Латвійської Республіки щодо спрощення процедури прийняття рішення про застосування до особи відсторонення від посади шляхом надання, у визначених законодавством випадках, права прокурору чи слідчому за погодженням з прокурором приймати рішення про застосування відсторонення від посади без необхідності погодження відповідного клопотання у слідчого судді чи суду.

Визначено, що загальна мета відсторонення від посади нерозривно пов'язана із метою заходів забезпечення кримінального провадження, та полягає у

запобіганні, припиненні чи попередженні протиправної поведінки учасників кримінального провадження; виявленні, отриманні та збереженні доказів; створенні належних умов проведення досудового розслідування.

За результатами анкетування слідчих органів досудового розслідування встановлено, що зміст застосування відсторонення від посади полягає у: 98,4 % – забороні на виконання всіх обов'язків передбачених посадою, яку займає чи займала особа; 47,8 % – забороні на виконання будь-якої роботи, що виконувалась раніше; 31,8 % – забороні виконання окремих посадових обов'язків; 25,3 % – забороні на здійснення іншої професійної діяльності.

Аналіз емпіричних даних вказує, що підставами застосування відсторонення від посади найчастіше є такі: перебуваючи на посаді, він може знищити чи підробити речі й документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування – 96,2 % випадків (на думку опитаних слідчих); незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження – 92,3 %; протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином – 56,1 %; вчинить інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується – 60,4%.

Запропоновано поділяти підстави відсторонення від посади на дві групи: загальні, наявність яких є обов'язковою для всіх заходів забезпечення кримінального провадження; спеціальні, які притаманні окремому заходу забезпечення кримінального провадження.

Зауважено на тому, що законодавцем серед підстав відсторонення від посади упущено той факт, що особа може приховати, вилучити чи спотворити такі речі чи документи, що в подальшому перешкоджатиме проведенню досудового розслідування та створить труднощі або ж унеможливить доведення вини особи у вчиненні кримінального правопорушення. З метою усунення прогалин в частині процесуальної регламентації підстав відсторонення від посади визначених, зокрема, в диспозиціях п. 6 ч. 2 ст. 155 та ч. 1 ст. 157 КПК України, запропоновано внести зміни до п. 6 ч. 2 ст. 155, а також до ч. 1 ст. 157 КПК

України, доповнивши їх словами «приховає, вилучить» після слів «знищить чи підробить».

Відповідно до аналізу даних анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування, до підстав застосування відсторонення від посади, які не було визначено нормами кримінального процесуального закону, також запропоновано відносити: перешкоджання або ж протиправний вплив на проведенню ревізії, відомчих перевірок – 95,1 %; незаконний вплив на проведенню експертиз під час досудового розслідування – 79,1 %; протиправне втручання в діяльність органів, які здійснюють кримінальне провадження – 61,5 %; створення перешкод нормальній діяльності слідчого з метою ускладнення кримінального провадження – 43,4 %.

Виокремлено етапи прийняття рішення про застосування відсторонення від посади: підготовчий, робочий та заключний.

Результати анкетування слідчих органів досудового розслідування дозволили виокремити труднощі, які виникають під час вирішення питання про відсторонення від посади: складність процесуальної процедури застосування (89,4 % слідчих); відсутність чітких правових підстав застосування відсторонення від посади (79,1 %); необхідність погодження із прокурором (76,2 %); недосконалість кримінального процесуального законодавства (67,5 %); неналежна науково-методична розробка окреслених питань (62,3 %); недостатній досвід слідчого з даних питань (53,2 %) та ін.

В процесі підготовки клопотання про застосування відсторонення від посади визначено дві основні вимоги, які стають частими причинами відмови у його задоволенні чи поверненні слідчим суддею чи судом: формальні вимоги, які стосуються дотримання змісту клопотання про застосування відсторонення від посади, яке повинно містити відомості визначені ч. 2 ст. 155 КПК України; процесуальні вимоги – стосуються безпосередньо необхідності доведення достатності підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі й документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших

учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином.

Запропоновано: розмежувати підстави для скасування ухвали про відсторонення від посади, та по аналогії із запобіжними заходами передбачити автоматичне її скасування у разі спливу строку дії такої ухвали, закриття кримінального провадження чи постановлення виправдувального вироку, що дозволило б спростити процедуру скасування відповідної ухвали, зокрема, недоцільності звернення з клопотання про скасування відсторонення від посади за наявності таких підстав; конкретизувати порядок та підстави скасування ухвали про відсторонення від посади протягом строку її дії.

Подано класифікацію основних напрямків нагляду прокурора за дотриманням законності під час прийняття рішення про застосування відсторонення від посади: 1) виявлення та недопущення порушення прав підозрюваного, обвинуваченого під час застосування відсторонення від посади; 2) припинення порушення прав та законних інтересів осіб; 3) здійснення самостійної перевірки наявності підстав для застосування відсторонення від посади, складання та подання відповідного клопотання до слідчого судді чи суду.

В межах здійснення нагляду за діяльністю за дотриманням законності під час прийняття рішення про застосування відсторонення від посади до повноважень прокурора віднесено: 1) погодження або відмова в погодженні клопотання слідчого до слідчого судді чи суду про застосування відсторонення від посади; 2) звернення з клопотанням про відсторонення особи від посади що призначаються Президентом України; 3) звернення з клопотанням про відсторонення судді від здійснення правосуддя; 4) звернення з клопотання до слідчого судді, суду про продовження строку відсторонення від посади чи його скасування.

Встановлено, що судовий контроль за процедурою відсторонення від посади полягає у здійсненні наступних дій з боку слідчого судді чи суду: перевірки наявності правових підстав для застосування вказаного заходу; оцінки всіх наявних у справі матеріалів та доказів, що свідчать про наявність підстав для

застосування вказаного заходу примусу; прийняття рішення про застосування до особи примусового заходу у формі відсторонення від посади, або ж про відмову у його застосуванні із обґрунтуванням такої відмови, а також про продовження чи відмову у продовженні строку відсторонення особи від посади; перегляд рішення про застосування до особи відсторонення від посади у разі подання клопотання про його скасування, та перевіряти законність дій органів досудового розслідування.

З урахуванням даних анкетування, виокремлено часті причини відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади: неправильне формулювання клопотання про відсторонення від посади (43,4 %); недостатня кількість доказів, що свідчать про наявність підстав для застосування відсторонення від посади (97,8 %); наслідки відсторонення від посади для інших осіб не дозволяють застосувати вказаний захід примусу (80,2 %); відсутність обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження (53,8 %); потреби досудового розслідування не виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора (62,1 %).

Констатовано на необхідності перегляду норм чинного КПК України в частині регламентації можливості дізнавачу за погодженням з прокурором під час розслідування кримінальних проступків та, за наявності обґрунтованих підстав, подавати клопотання про застосування щодо особи відсторонення від посади. З цією метою запропоновано внесення відповідних змін до Глави 55 КПК, зокрема, до ст. 299, та викласти її в такій редакції:

«Стаття 299. Заходи забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування кримінальних проступків

1. Під час досудового розслідування кримінальних проступків як тимчасовий захід забезпечення кримінального провадження застосовується відсторонення від посади, затримання особи на підставах та в порядку,

визначених цим Кодексом, а також такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання та особиста порука.

Підозрюваному роз'яснюється його обов'язок з'явитися за першим викликом до дізнавача, прокурора або суду.»

А також внесення змін до ч. 1 ст. 154 КПК України, та заміни слова «злочину» словосполученням «кримінального правопорушення».

Вказано на важливості дотримання строків досудового розслідування кримінальних проступків, та встановлення строку застосування щодо особи відсторонення від посади в межах строків досудового розслідування кримінальних проступків, у зв'язку з чим пропонується встановити, що строк відсторонення від посади під час розслідування кримінальних проступків не повинен перевищувати одного місяця.

Обґрунтовуючи необхідність наділення дізнавача правом подавати клопотання про відсторонення від посади, зауважено на необхідності внесення змін до ч. 1 ст. 155 КПК України шляхом доповнення її словом «дізнавач», та викладення в такій редакції: «прокурор, слідчий, дізнавач за погодженням з прокурором має право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування або суду під час судового провадження із клопотанням про відсторонення особи від посади».

Запропоновано переглянути норми чинного КПК України, а також Закону України «Про судоустрій та статус суддів», в частині встановлення вимоги щодо вирішення питання про тимчасове відсторонення судді від адміністративної посади одночасно із вирішенням питання про тимчасове відсторонення його від здійснення правосуддя. Зокрема, пропонується доповнити ч. 1 ст. 155-1 КПК України реченням такого змісту: «Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності тягне за собою тимчасове відсторонення судді від адміністративної посади».

Наголошено на важливості розмежування відомостей, які повинні міститись у клопотанні про застосування відсторонення від посади на стадії досудового розслідування та судового провадження. З цією метою запропоновано

переглянути положення ч. 2 ст. 155 КПК України, зокрема в частині, що стосується регламентування змісту клопотання на стадії досудового розслідування та на стадії судового провадження, заголовок ч. 2 ст. 155 викласти в такій редакції: «У клопотанні про відсторонення від посади під час досудового розслідування зазначаються:».

Ключові слова: заходи забезпечення кримінального провадження, заходи примусу, відсторонення від посади, посада, слідчий суддя, клопотання, досудове розслідування, судове провадження, нагляд прокурора, судовий контроль.

ABSTRACT

Anastasieva V. V. Removal from office as a measure to ensure criminal proceedings. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2023.

The dissertation contains suggestions and recommendations for improving the criminal procedural legislation that regulates suspension from office and the practice of its application.

It is argued that, when formulating proposals and recommendations for improving the procedural procedure for applying removal from office, one should be guided by the fundamental developments of leading scientists in the field of criminal procedural law, as well as use positive international experience in the field of applying coercive measures.

It has been established that suspension from office has passed a significant historical stage of its formation as a separate institution in the system of measures to ensure criminal proceedings, which can be divided into the following main stages: Stage I - from the times of Kyivan Rus to the Hetman era (IX-XVII centuries); Stage II - from the moment of the appearance of the Statute of Criminal Justice in 1864 until the adoption of the Criminal Procedure Code of the Ukrainian SSR in 1924 and 1927 (18th–mid-20th centuries; III stage - adoption of the Criminal Procedure Code of the

Ukrainian SSR in 1960 (60s of the XX century - 2012); IV stage - after adoption The Criminal Procedure Code of Ukraine of 2012 - until now - the introduction of the institution of measures to ensure criminal proceedings with subsequent inclusion in its system of removal from office.

The main signs of removal from office in criminal proceedings are singled out: instrumentalism, that is, they are a means of achieving the goal of criminal proceedings, namely ensuring the proper course of pre-trial investigation and trial, and must end simultaneously with the end of the criminal process in each specific case; uniformity: they must be sufficient only to ensure the purpose to be achieved in court; proportionality: they must remain relevant to the intended outcome of the proceedings and must be proportionate to the desired outcome, thus avoiding unnecessary restrictions on the other party; Jurisdiction: the authority to make a decision on the application to a person of measures to ensure criminal proceedings belongs to the competence of the investigating judge or court, except for cases provided for by law; temporary nature: may last until the end of criminal proceedings.

It was established that removal from office in the system of measures to ensure criminal proceedings should be classified as measures of criminal procedural coercion that are not related to the isolation of a person; its application entails such a legal consequence as restriction of labor rights and freedoms of the suspect, the accused, and in some cases also the rights of other persons, is an intermediate measure that is stricter than bail or bail, but less strict than detention; can refer both to measures of personal security, since its content consists precisely in limiting the personal rights and freedoms of a person, and to administrative-authority, since its manifestation is an administrative-authority prescription in the form of a ban on the performance of functions related to the employment of a certain positions

According to the results of the study of the experience of foreign countries, it is proposed to take as a basis the best experience in the field of removal from office in the domestic criminal procedural legislation of our country. Proposals have been made to borrow the experience of the Republic of Latvia from the domestic criminal procedural legislation in order to simplify the procedure for making a decision on the application of

suspension from office to a person, by granting, in cases specified by law, the right to a prosecutor or an investigator, in agreement with the prosecutor, to make a decision on the application of suspension from office without the need for approval of the corresponding request from the investigating judge or court.

It was determined that the general purpose of removal from office is inextricably linked to the purpose of measures to ensure criminal proceedings, and consists in preventing, stopping or preventing illegal behavior of participants in criminal proceedings; detection, obtaining and preservation of evidence; creation of proper conditions for pre-trial investigation.

According to the results of the questionnaire of the investigative bodies of the pre-trial investigation, it was established that the content of the application of suspension from the position consists in: 98,4 % - a ban on the performance of all duties provided for by the position that the person holds or has held; 47,8 % – a ban on performing any work previously performed; 31,8 % – banning the performance of certain official duties; 25,3 % – ban on other professional activities.

The analysis of empirical data indicates that the reasons for applying suspension from office are most often as follows: while in office, he can destroy or forge things and documents that are of significant importance for the pre-trial investigation - 96.2% of cases (according to the interviewed investigators); will influence witnesses and other participants in criminal proceedings by illegal means - 92,3 %; will unlawfully obstruct criminal proceedings in another way - 56,1 %; will commit another criminal offense or continue the criminal offense in which he is suspected or accused - 60,4 %.

It is proposed to divide the grounds for removal from office into two groups: general, the presence of which is mandatory for all measures to ensure criminal proceedings; special, which are inherent in a separate measure of ensuring criminal proceedings.

It is noted that among the reasons for removal from office, the legislator omitted the fact that a person can hide, remove or distort such things or documents, which will subsequently hinder the conduct of a pre-trial investigation and create difficulties or make it impossible to prove the person's guilt in committing a criminal offense. In order

to eliminate the gaps, in the part of the procedural regulation of the grounds for removal from office defined in particular in the provisions of clause 6, part 2 of Article 155 and Part 1 of Art. 157 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, it is proposed to amend Clause 6, Part 2 of Art. 155, as well as to Part 1 of Art. 157 of the CPC of Ukraine, adding the words "hide, remove" after the words "destroy or forge".

According to the analysis of the questionnaire data conducted among the investigative bodies of the pre-trial investigation, the reasons for applying suspension from the post, which were not defined by the norms of the criminal procedural law, were also proposed to include: obstruction or illegal influence on the conduct of audits, departmental inspections - 95,1 %; illegal influence on the conduct of examinations during the pre-trial investigation – 79,1 %; illegal interference in the activities of bodies conducting criminal proceedings - 61,5 %; creation of obstacles to the normal activity of the investigator with the aim of complicating criminal proceedings - 43,4 %.

The stages of decision-making on the application of suspension from the position are distinguished: preparatory, working and final.

According to the results of the questionnaire of the investigative bodies of the pre-trial investigation, it was possible to single out the difficulties that arise when solving the issue of removal from office: the complexity of the procedural application procedure (89,4 % of investigators); lack of clear legal grounds for application of suspension from office (79,1 %); the need to agree with the prosecutor (76,2 %); imperfection of criminal procedural legislation (67 %); improper scientific and methodical development of outlined issues (62,3 %); insufficient experience of the investigator in these matters (53.2 %) and others.

In the process of preparing a motion for removal from office, two main requirements are defined, which become frequent reasons for refusal to grant or return it by an investigating judge or court: formal requirements that relate to compliance with the content of the motion for removal from office, which must contain the information specified in Part 2 Art. 155 of the CPC of Ukraine; procedural requirements - relate directly to the need to prove the sufficiency of the grounds to believe that the suspect, the accused, while in office, will destroy or forge things and documents that are of

significant importance for the pre-trial investigation, will use illegal means to influence witnesses and other participants in the criminal proceedings, or will unlawfully obstruct the criminal proceedings in another way.

It is proposed: to distinguish the grounds for annulment of the resolution on removal from office, and by analogy with preventive measures, to provide for its automatic annulment in the event of expiration of the term of validity of such resolution, closure of criminal proceedings or passing of an acquittal, which would allow to simplify the procedure for annulment of the relevant resolution, in particular, the impracticality of the appeal from a petition for cancellation of removal from office if there are such grounds; to specify the procedure and grounds for annulment of the resolution on removal from office during its validity period.

The classification of the main directions of the prosecutor's supervision of compliance with legality during the decision to apply suspension from office is presented: 1) detection and prevention of violation of the rights of the suspect, the accused during the application of suspension from office; 2) termination of violation of the rights and legitimate interests of individuals; 3) carrying out an independent check of the existence of grounds for the application of suspension from office, drawing up and submitting the appropriate petition to the investigating judge or court.

Within the scope of supervision of legality activities during the adoption of a decision on the application of suspension from office, the powers of the prosecutor include: 1) approval or refusal to approve the petition of the investigator to the investigating judge or court on the application of suspension from office; 2) petition for the removal of a person from the position appointed by the President of Ukraine; 3) a request to remove a judge from the administration of justice; 4) a petition to the investigating judge, the court for the extension of the suspension from office or its cancellation.

It has been established that judicial control over the removal from office procedure consists in the following actions by an investigating judge or court: checking the existence of legal grounds for the application of the specified measure; evaluation of all materials and evidence available in the case, testifying to the existence of grounds

for the application of the specified coercive measure; making a decision to apply a coercive measure to a person in the form of removal from office, or to refuse to apply it with justification for such refusal, as well as to extend or refuse to extend the period of removal of a person from office; review of the decision to apply to a person removal from office in the event of a petition for its cancellation, and check the legality of the actions of the pre-trial investigation bodies.

Taking into account the survey data, the most frequent reasons for refusing to grant a motion for removal from office were singled out: incorrect wording of the motion for removal from office (43,4 %); insufficient amount of evidence indicating the existence of grounds for application of suspension from office (97,8 %); the consequences of removal from office for other persons do not allow applying the specified coercive measure (80,2 %); absence of reasonable suspicion regarding the commission of a criminal offense of such gravity that it may be the basis for the application of measures to ensure criminal proceedings (53,8 %); the needs of the pre-trial investigation do not justify such a degree of interference with the rights and freedoms of a person, which is referred to in the petition of the investigator, inquirer, prosecutor (62,1 %).

It was noted that there is a need to revise the norms of the current Code of Criminal Procedure of Ukraine in terms of the regulation of the possibility for the inquirer, upon agreement with the prosecutor during the investigation of criminal offenses and in the presence of reasonable grounds, to submit a petition for the application of a person's suspension from office. For this purpose, it is proposed to make appropriate changes to Chapter 55 of the Criminal Procedure Code, in particular to Art. 299, and put it in the following wording:

"Article 299. Measures to ensure criminal proceedings during the pretrial investigation of criminal misdemeanors

1. During the pre-trial investigation of criminal misdemeanors, suspension from office, detention of a person on the grounds and in the manner specified by this Code, as well as such precautionary measures as personal commitment and personal surety are applied as a temporary measure to ensure criminal proceedings.

The suspect is explained his obligation to appear at the first summons to the investigator, the prosecutor or the court."

As well as making changes to Part 1 of Art. 154 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, and replacing the word "crime" with the phrase "criminal offense".

The importance of observing the terms of the pre-trial investigation of criminal misdemeanors is indicated, and the establishment of the term of application of a person's suspension from office within the terms of the pre-trial investigation of criminal misdemeanors, in connection with which it is proposed to establish that the term of suspension from office during the investigation of criminal misdemeanors should not exceed one month

Justifying the need to grant the inquirer the right to sell the motion for removal from office, it was noted the need to amend Part 1 of Art. 155 of the Criminal Procedure Code of Ukraine by adding the word "investigator" and wording it as follows: "a prosecutor, investigator, investigator, in agreement with the prosecutor, has the right to apply to the investigating judge during a pre-trial investigation or to the court during court proceedings with a request to remove a person from his position ".

It is proposed to revise the norms of the current Code of Criminal Procedure of Ukraine, as well as the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges", in terms of establishing the requirement to resolve the issue of temporary suspension of a judge from an administrative position simultaneously with the resolution of the issue of temporary suspension of him from the administration of justice. In particular, it is proposed to add part 1 of Art. 155-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine with the following sentence: "The decision on the temporary suspension of a judge from the administration of justice in connection with bringing to criminal responsibility entails the temporary suspension of a judge from an administrative position."

The importance of distinguishing the information that must be contained in the application for suspension from office at the stage of pre-trial investigation and court proceedings is emphasized. For this purpose, it is proposed to revise the provisions of Part 2 of Art. 155 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, in particular in the part that concerns the regulation of the content of the petition at the stage of pre-trial

investigation and at the stage of court proceedings, the title of Part 2 of Art. 155 should be read as follows: "In the petition for removal from office during the pre-trial investigation, the following shall be noted."

Key words: measures to ensure criminal proceedings, coercive measures, removal from office, position, investigating judge, petition, pre-trial investigation, court proceedings, prosecutor's supervision, judicial control.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗБОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Анастасієва В. В. Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження. *Наукові записки*: Серія: Право. Вип. 10. 2021. С. 104-109. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9\(16\)-294-305](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9(16)-294-305).

2. Анастасієва В. В. Досвід правового регулювання відсторонення від посади в кримінальному судочинстві зарубіжних держав. *Нове українське право*. Вип. 3, 2022. С. 227-234. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.3.31>.

3. Анастасієва В. В. Удосконалення інституту відсторонення від посади у контексті євроінтеграційних процесів в Україні. *Тематичні випуски наукових журналів України з питань європейської інтеграції*. Ампаро. 2022. С. 14-20. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2022-спец-1-02>.

4. Анастасієва В. В. Процесуальні особливості прийняття рішення про застосування відсторонення від посади. *Нове українське право*. Вип. 4, 2022. С. 127-134. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.4.17>.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Анастасієва В. В. Судовий контроль за дотриманням прав та свобод особи при застосуванні до неї відсторонення від посади. *Věda a perspektivy* № 9 (16). 2022. Praha, České republika. С. 294-305. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9\(16\)-294-305](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9(16)-294-305).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Анастасієва В. В. Поняття та значення відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження. *Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти*: матеріали міжнар. наук. - практ. конф. Ірпінь. 2022. С. 15-20.

7. Анастасієва В. В. Процесуальні особливості відсторонення від посади в умовах воєнного стану. *Правовий дискурс*: мат. II всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти. Черкаси, 12 жовтня 2022 р. Черкаси: Видавець Третяков О. М., 2022. С. 182-184.

8. Анастасієва В. В. Актуальні проблеми відсторонення від посади у кримінальному провадженні. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (27 жовтня, м. Кропивницький. 2022). м. Кропивницький. С. 332- 335.

9. Анастасієва В. В. Організаційно-тактичні питання застосування відсторонення від посади. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: мат. міжвід. наук. практ. конф. (25 листопада, м. Київ. 2022). м. Київ. С. 135-138.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	20
ВСТУП.....	21
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ ЯК ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	33
1.1. Генезис інституту відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження.....	33
1.2. Відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження.....	50
1.3. Зарубіжний досвід правового регулювання відсторонення від посади в кримінальному провадженні.....	71
Висновки до розділу 1.....	93
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ ЯК ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	95
2.1. Мета і підстави застосування відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження.....	95
2.2. Процесуальний порядок ухвалення рішення про застосування відсторонення від посади.....	121
2.3. Процесуальний порядок зміни та скасування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від посади.....	141
Висновки до розділу 2.....	152
РОЗДІЛ 3. ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ ЯК ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	156
3.1. Нагляд прокурора при застосуванні відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження.....	156

3.2. Здійснення відомчого контролю за дотриманням законодавства при застосуванні відсторонення від посади.....	178
3.3. Судовий контроль за дотриманням законодавства при здійсненні відсторонення від посади.....	188
Висновки до розділу 3.....	208
ВИСНОВКИ.....	211
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	233
ДОДАТКИ.....	248

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГСУ – Головне слідче управління

ГУНП – Головне управління Національної поліції

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

ЗУ – Закон України

ЗЗКП – Заходи забезпечення кримінального провадження

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НП – Національна поліція

США – Сполучені Штати Америки

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасні глобалізаційні процеси, які відбуваються у світі та європейському правовому просторі, створюють можливості для обміну прогресивним досвідом демократичних держав у різних сферах соціального та правового життя. У світлі останніх подій, протидіючи російській агресії, Україна взяла чіткий курс на євроінтеграційний напрям розвитку, а 23 червня 2022 року країни члени Європейського Союзу проголосували за надання Україні статусу країни кандидата на вступ до ЄС [178]. Відповідно, національне законодавство нашої держави повинно в повній мірі відповідати демократичним міжнародним та європейським правовим стандартам.

Одним із напрямів забезпечення міжнародних та європейських стандартів є дотримання прав та свобод людини і громадянина у кримінальному провадженні. Особлива увага звертається на кримінально-процесуальні інститути, під час реалізації котрих відбувається обмеження прав та свобод людини. Це стосується і заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема – відсторонення від посади, реалізація котрих передбачає застосування певних обмежень до учасників кримінального провадження у реалізації ними своїх прав та свобод, але – у чітко визначених кримінальним процесуальним законодавством межах.

Необхідність дослідження проблематики відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження зумовлена якомога ширшим застосуванням у правозастосовній діяльності рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Аналіз норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та прецедентної практики ЄСПЛ наводиться за змістом ухвал слідчих суддів щодо застосування відсторонення від посади, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень (ЄДРСР) [39].

Відповідно до даних відомостей ЄДРСР, у період з 2018 по 2022 роки було прийнято 1823 ухвали про застосування відсторонення від посади [49]. Однак, комплексний аналіз наявної ситуації, вивчення потреб практичної діяльності

свідчить про незначну кількість та недостатню ефективність застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження.

На наявність проблем як теоретичного, так і практичного характеру вказують результати анкетування слідчих органів досудового розслідування. Проведене анкетування дозволило виокремити проблемні питання, які виникають під час підготовки та реалізації рішення про відсторонення від посади: складність процесуальної процедури застосування (89,4% слідчих); відсутність чітких правових підстав застосування відсторонення від посади (79,1%); необхідність погодження із прокурором (76,2%); недосконалість кримінального процесуального законодавства (67,5%); неналежна науково-методична розробка окреслених питань (62,3%); недостатній досвід слідчого з даних питань (53,2%) та ін.

Відповідно, потреба розгляду проблематики щодо застосування відсторонення від посади у кримінальному провадженні обумовлена: необхідністю удосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики правозастосування; необхідністю формування науково-обґрунтованих рекомендацій та навчально-методичних праць для забезпечення ефективного правозастосування; забезпечення відповідності вітчизняної процедури щодо застосування відсторонення від посади демократичним міжнародним та європейським правовим стандартам. Таким чином, є необхідність у комплексному системному дослідженні теоретичних і прикладних проблем відсторонення від посади у кримінальному провадженні, з'ясування їх правової природи та соціального призначення з метою забезпечення оптимального законодавчого регулювання та практики застосування вказаного заходу кримінально-процесуального примусу.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять фундаментальні роботи, що висвітлюють концептуальні засади заходів забезпечення кримінального провадження. Зокрема це наукові праці, авторами котрих є: Ю. П. Алєнін, І. В. Басиста, Г. П. Власова, В. І. Галаган, І. В. Гловюк, В. О. Гринюк, В. Г. Дрозд, Т. Г. Ільєва, В. А. Завтур, О. В. Капліна, О. М. Коріняк, Л. М. Лобойко,

М. А. Макаров, В. Т. Малярєнко, Ю. Д. Москалюк, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, І. В. Рогатюк, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, С. М. Смоков, О. С. Старенький, О. Ю. Татаров, В. М. Тєртишник, Г. К. Тєтерятник, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник, О. Ю. Хабло, О. Г. Шило, М. Є. Шумило та ін.

На монографічному рівні проблематика висвітлення окремих аспектів відсторонення від посади в кримінальному процесі була предметом дисертаційного дослідження С. В. Завади «Відсторонення від посади як захід кримінально-процесуального примусу» [42, с. 9]. Зазначені роботи, безумовно, мають науковий інтерес і є основою для проведення подальшого дослідження та удосконалення інституту відсторонення від посади. Проте, зважаючи на законодавчі зміни, яких зазнала Глава 14 КПК України у зв'язку із введенням в дію Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року [134], потребують більш ґрунтовного дослідження зміст і правова природа відсторонення від посади у кримінальному процесі, та, відповідно, формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення кримінального процесуального законодавства.

Сучасне кримінальне процесуальне законодавство, у тому числі що регламентує заходи забезпечення кримінального провадження, постійно зазнає змін, окремі питання так і не отримали глибокого теоретичного розроблення і потребують подальшого вивчення, а деякі з них – якнайшвидшого законодавчого вирішення та приведення у відповідність до міжнародних та європейських правових стандартів.

Так, донині немає узгодженої точки зору про поняття та місце відсторонення підозрюваного, обвинуваченого від посади в системі заходів кримінально-процесуального примусу. Підлягає додатковому опрацюванню питання щодо підстав та процедури відсторонення від посади окремої категорії підозрюваних (обвинувачених) – осіб, яких призначає на посади Президент України, та суддів. Недостатньо врегульовано питання процесуального контролю

та прокурорського нагляду за законністю й обґрунтованістю відсторонення від посади. Вказане зумовлює необхідність подальших наукових розробок у вказаній сфері та свідчить про актуальність теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження узгоджується зі Стратегією національної безпеки, затвердженою Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020, ґрунтується на положеннях Плану основних заходів Міністерства внутрішніх справ України на 2021 рік (наказ МВС України від 28 грудня 2020 р. № 920), відповідає пріоритетним напрямкам наукових досліджень відповідно до Наказу МВС України «Про затвердження тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки» (Наказ МВС від 11 червня 2020 № 454), Орієнтовного переліку перспективних напрямів наукових досліджень у галузі кримінального процесу на період 2023-2028 роки (Лист Національної академії правових наук від 18.01.2023 р.), Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018-2020 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол від 26 грудня 2017 р. № 28/1). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 12 листопада 2020 року (протокол № 22), зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 704, 2021 рік).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розроблення положень теоретичного і практичного характеру, що розкривають зміст і правову сутність відсторонення від посади у кримінальному процесі, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування під час кримінального провадження.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких *завдань*:

– з'ясувати генезу наукових положень щодо відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження;

- визначити значення відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження;
- дослідити зарубіжний досвід правового регулювання відсторонення від посади в кримінальному провадженні;
- з’ясувати мету і підстави застосування відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження;
- висвітлити процесуальний порядок ухвалення рішення про застосування відсторонення від посади;
- висвітлити процесуальний порядок зміни та скасування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від посади;
- визначити основні напрямки нагляду прокурора при застосуванні відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження;
- дослідити особливості здійснення відомчого контролю за дотриманням законодавства при застосуванні відсторонення від посади;
- з’ясувати порядок здійснення судового контролю за дотриманням законодавства при здійсненні відсторонення від посади;
- розробити пропозиції та рекомендації щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства, що регулює відсторонення від посади та практики його застосування.

Об’єкт дослідження – кримінальні процесуальні правовідносини, що виникають, розвиваються і припиняються при застосуванні відсторонення від посади.

Предмет дослідження – відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, з урахуванням об’єкта та предмета дослідження, у роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи, які є засобами наукового пошуку. Використано такі методи: *методи формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) – для детального з’ясування змісту розглядуваних питань (у всіх розділах дисертації); *спеціально-правові методи*, передусім: *історико-правовий* –

використано для розгляду етапів становлення кримінального процесуального законодавства України щодо регламентації відсторонення від посади (підрозділ 1.1); *порівняльно-правовий* – під час аналізу норм матеріального та процесуального права, наукових категорій, визначень та підходів (розділи 1 – 3). *Метод системного аналізу*, а також *системно-структурний* та *формально-логічний методи* дали можливість розкрити сутність відсторонення від посади у кримінальному провадженні, визначити його підстави та мету та сформулювати порядок реалізації даного заходу забезпечення у кримінальному провадженні (підрозділи 1.2, 2.1). *Порівняльно-правовий метод* застосовано для порівняльного аналізу вітчизняного кримінального процесуального закону із законодавством іноземних держав (підрозділ 1.4). *Методи моделювання і прогнозування* використано для формування пропозицій щодо вдосконалення окремих положень КПК України, що регулюють порядок прийняття слідчим суддею, судом рішення про застосування відсторонення від посади (підрозділи 2.2, 2.3). *Статистичний метод* – задля підтвердження теоретичних висновків даними державної та відомчої статистики, узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (розділи 1–3); *соціологічний метод* (анкетування, інтерв'ювання) – надав можливість оцінити погляди практичних працівників, з'ясувати ефективність застосування окремих правових й організаційних заходів (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора, МВС і Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Державної судової адміністрації України за 2019–2022 роки; рішення Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України та Верховного Суду; результати опитування 182 слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України (Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Київська, Кіровоградська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька області, м. Київ); дані, отримані при вивченні 336 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснювали слідчі Національної поліції України протягом 2017–2022 років. Використано власний

практичний досвід авторки у підрозділах досудового розслідування Національної поліції України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у вітчизняній юридичній науці монографічним дослідженням такого заходу забезпечення кримінального провадження як відсторонення від посади, у якому на підставі опрацювання положень кримінального процесу, аналізу нормативно-правової бази та правозастосовної практики сформульовано висновки й пропозиції концептуального змісту, що дають змогу вирішити комплекс завдань теоретико-прикладного характеру, зокрема:

вперше:

– доповнення підстав застосування відсторонення від посади з формуванням відповідних пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства (п. 6 ч. 2 ст. 155 КПК України), зокрема: перешкоджання або протиправний вплив на проведення ревізій, відомчих перевірок; незаконний вплив на проведення експертиз під час досудового розслідування; протиправне втручання в діяльність органів, які здійснюють кримінальне провадження; створення перешкод нормальній діяльності слідчого з метою ускладнення кримінального провадження;

– доведено необхідність нормативно-правового закріплення механізму правового регулювання відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України шляхом запровадження загальної процедури, яка визначена Главою 14 КПК України, задля забезпечення належного судового захисту особи під час вирішення питання про обмеження її конституційних прав та свобод;

– сформовано пропозиції надати право дізнавачу за погодженням з прокурором під час розслідування кримінальних проступків та за наявності передбачених кримінальним процесуальним законом підстав подавати клопотання про відсторонення від посади, на основі вказаного запропоновано внесення відповідних змін до Глави 55 КПК, зокрема до ст. 299 КПК України та ч. 1 ст. 154 КПК України, шляхом заміни слова «злочину» словосполученням «кримінального правопорушення»;

– аргументовано необхідність встановлення вимоги щодо вирішення питання про тимчасове відсторонення судді від адміністративної посади одночасно із вирішенням питання про тимчасове відсторонення його від здійснення правосуддя, та доповнення ч. 1 ст. 155-1 КПК України: «Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності тягне за собою тимчасове відсторонення судді від адміністративної посади»;

– пропозиції щодо розмежування процесуального статусу керівника органу досудового розслідування та прокурора під час здійснення нагляду за дотриманням законодавства під час застосування відсторонення від посади, з метою усунення протиріч між Конституцією України та КПК України шляхом чіткого визначення процесуальних обов'язків в кримінальному провадженні, якими наділений прокурор та керівник органу досудового розслідування;

удосконалено:

– основні ознаки відсторонення від посади у кримінальному провадженні: інструменталізм (є засобом досягнення мети кримінального провадження, а саме забезпечення належного ходу досудового розслідування та судового розгляду у конкретній справі); однорідність (повинні бути достатніми лише для забезпечення тієї мети, яка має бути досягнута в суді); пропорційність (забезпечують співвіднесення з передбачуваним результатом кримінального провадження та повинні бути йому пропорційним); юрисдикція (повноваження щодо прийняття рішення про застосування до особи заходів забезпечення кримінального провадження належить до компетенції слідчого судді чи суду, крім виняткових випадків); тимчасовий характер (можуть тривати до закінчення кримінального провадження);

– класифікацію підстав застосування відсторонення від посади на дві групи: загальні, наявність яких є обов'язковою для всіх заходів забезпечення кримінального провадження; спеціальні, які притаманні окремому заходу забезпечення кримінального провадження;

– класифікацію етапів прийняття рішення про застосування відсторонення від посади: підготовчий – включає в себе процес збирання та оцінку інформації, що дає можливість вважати про наявність достатніх підстав для необхідності застосування вказаного заходу примусу; робочий – безпосередньо пов’язаний із складанням та подачею прокурором, або слідчим за погодженням прокурора клопотання про застосування відсторонення від посади до слідчого судді чи суду; заключний етап – безпосереднє прийняття слідчим суддею чи судом рішення про застосування відсторонення від посади;

– критерії визначення вимог до підготовки клопотання про застосування відсторонення від посади: формальні вимоги, які стосуються дотримання змісту клопотання про застосування відсторонення від посади, яке повинно містити відомості визначені ч. 2 ст. 155 КПК України; процесуальні вимоги – стосуються безпосередньо необхідності доведення достатності підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином;

– пропозиції, що стосуються доповнення однієї із підстав відсторонення від посади, визначеної п. 6 ч. 2 ст. 155 та ч. 1 ст. 157 КПК України і формулювання її таким чином «підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить, *приховає, вилучить* речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування»;

– зміст клопотання прокурора, або слідчого за погодження із прокурором про відсторонення від посади шляхом розмежування відомостей, які повинні міститись у клопотанні про застосування відсторонення від посади на стадії досудового розслідування та на стадії судового провадження, запропоновано заголовок ч. 2 ст. 155 викласти в такій редакції «У клопотанні про відсторонення від посади під час досудового розслідування зазначаються:», а також скоротити перелік відомостей, які повинні міститись у клопотанні про відсторонення від

посади на стадії судового розгляду, шляхом виключення відомостей про обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, оскільки зазначені відомості містяться в обвинувальному акті;

– класифікацію основних напрямків нагляду прокурора за дотриманням законності під час прийняття рішення про застосування відсторонення від посади:

- 1) виявлення та недопущення порушення прав підозрюваного, обвинуваченого, що передбачає перевірку наявності всіх умов та підстав для застосування щодо особи відсторонення від посади шляхом погодження або відмови у погодженні клопотань слідчого; 2) припинення порушення прав та законних інтересів осіб, зокрема шляхом подання відповідного клопотання про зміну, скасування чи продовження строку відсторонення від посади; подання апеляції на ухвалу суду про відмову застосування відсторонення від посади; розгляд скарг учасників кримінального провадження на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування під час застосування відсторонення від посади та участь у розгляді зазначених скарг слідчим суддею; вжиття відповідних заходів для відновлення порушених прав осіб; 3) здійснення самостійної перевірки наявності підстав для застосування відсторонення від посади, складання та подання відповідного клопотання до слідчого судді чи суду;

– підстави для скасування ухвали про відсторонення від посади, зокрема доповнивши ст. 158 КПК України ч. 4, та викласти її в такій редакції: «Ухвала про застосування відсторонення від посади припиняє свою дію після спливу строку дії ухвали про застосування відсторонення від посади, закриття кримінального провадження чи постановлення виправдувального вироку»;

дістало подальший розвиток:

– виокремлені етапи становлення інституту відсторонення від посади у кримінальному судочинстві України: I етап – з часів Київської Русі до гетьманської доби (IX-XVII століття) – зародження інституту відсторонення від посади, за відсутності нормативного закріплення; II етап – з моменту запровадження Статуту кримінального судочинства 1864 року до прийняття КПК УРСР 1924 та 1927 років (XVIII– середина XX століття) – застосування

відсторонення від посади набуває нормативного характеру. Особливістю є те, що питання про його застосування вирішувалося не судом, а було віднесено до компетенції керівників відомств, в яких особа перебувала на посаді; III етап – прийняття КПК УРСР 1960 року (60-ті рр. XX століття – 2012 р.) – нормативна регламентація відсторонення від посади без включення його до системи запобіжних заходів, характеризується вузькими межами законодавчого регулювання відсторонення від посади, відсутністю встановлених законом цілей, підстав та порядку застосування цього примусового заходу; IV етап – після прийняття нового КПК України 2012 р. – до теперішнього часу – запровадження інститут заходів забезпечення кримінального провадження із подальшим віднесенням до його системи відсторонення від посади;

- пропозиції, що стосуються необхідності запозичення досвіду Латвійської Республіки, щодо можливості слідчого за погодженням із прокурором вирішувати питання про застосування до особи відсторонення від посади без звернення з відповідним клопотанням до слідчого судді, задля спрощення процедури прийняття відповідного рішення та запобігання негативних наслідків для проведення досудового розслідування;

- пропозиції про спрощення законодавчої процедури застосування до особи відсторонення від посади на основі досвіду Болгарії, щодо необхідності звернення до суду із клопотанням про його скасування, шляхом регламентації в кримінальному процесуальному законі права прокурора самостійно, без звернення до слідчого судді скасовувати відсторонення від посади, у випадках передбачених кримінальним процесуальним законом;

- пропозиції про необхідність негайного розгляду клопотання про відсторонення від посади на стадії судового розгляду, та внесення змін до ст. 156 КПК України, зокрема ч. 1 ст. 156 КПК України викласти в такій редакції: «Під час досудового розслідування клопотання про відсторонення від посади розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду. Під час судового провадження питання про відсторонення від посади розглядається негайно після його ініціювання».

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в роботі теоретичні положення, висновки й пропозиції упроваджено та надалі може бути використано в:

– *освітньому процесі* – під час написання окремих розділів підручників і навчальних посібників із навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», при підготовці лекцій і проведенні занять за відповідними темами (акт Національної академії внутрішніх справ від 6 лютого 2023 року);

– *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді відсторонення від посади (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 13 грудня 2022 року).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, доповідались та оприлюдненні у виступах на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти» (Ірпінь, 2022 р.); «Правовий дискурс» (Черкаси, 12 жовтня 2022 р.); «Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану» (Кропивницький, 27 жовтня 2022 р.); «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (Київ, 25 листопада 2022 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами; переліку умовних позначень; вступу; трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів; висновків; списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 256 сторінок, із яких 202 сторінки – основний текст, 25 сторінок – список використаних джерел (218 найменувань), 9 сторінок – додатки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ ЯК ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1.1. Генезис інституту відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження

Відсторонення особи від посади, як один із превентивних заходів у кримінальному процесі, відомий давно. Застосовується вказаний захід із метою попередження протиправної чи іншої небажаної поведінки з боку підозрюваного, обвинуваченого, що може перешкоджати досягненню завдань кримінального судочинства.

У літературі наголошується, що єдине тлумачення поняття заходів забезпечення кримінального провадження у теорії кримінального процесуального права відсутнє.

Так, слід констатувати, що внаслідок інтеграції до національного законодавства України міжнародних та європейських правових стандартів спостерігається поступове введення нових термінів та понять, які раніше не були розроблені вітчизняною наукою. Відсутність єдиного визначення поняття заходів забезпечення кримінального провадження породжує суперечки серед науковців стосовно їх сутності, змісту та процесуальної наповненості.

Таким чином, дослідження поняття відсторонення від посади, як одного із заходів забезпечення кримінального провадження, перш за все потребує аналізу генезису його виникнення та розвитку. З цією метою розглянемо процес та етапи становлення системи запобіжних заходів у кримінальному процесі.

Одними із перших науковців, хто здійснив періодизацію етапів становлення запобіжних заходів, були: В. В. Микляшевський та П. І. Люблінський. Цінність їх досліджень полягає в тому, що вони описали перші згадки про появу заходів примусу в тодішньому кримінальному процесі.

Так, В. В. Микляшевський розділив етапи становлення інституту запобіжних заходів на п'ять періодів: період кривавої помсти; період князів; період царської влади; імператорський період; період уставів 1864 р., для кожного із яких характерним було переважання того чи іншого запобіжного заходу: безпосередньої помсти; поруки; віддачі за пристава; взяття під варту; різних запобіжних заходів, застосування яких обмежено гарантіями [101, с. 10].

П. І. Люблінський вважав, що характер запобіжних заходів залежить від форми державного устрою. Тому він виокремлював такі періоди в історії становлення запобіжних заходів в Україні: общинний період, княжий період, царський період, імператорський період [92, с. 51].

Общинний період характеризувався переважанням такого запобіжного заходу як взяття на поруки громадою, в якій особа проживала. За часів княжого періоду з'являються запобіжні заходи, пов'язані із позбавленням волі. Крім того, поява «Руської правди», яка була основним джерелом права, поклала початок нормативному регулюванню застосування запобіжних заходів. Вирішення питання про необхідність застосування запобіжних заходів належало до компетенції так званих «приставів», що виконували завдання органів досудового розслідування. Найпоширенішим запобіжним заходом на Русі було застосування у відношенні обвинувачених поруки громади, а пізніше і впливових людей, а до обвинувачених знатного походження приставляли пристава для нагляду. Фактично такий нагляд здійснювався за місцем проживання особи, а отже, ймовірно, можна припускати, що на час здійснення нагляду за впливовими особами, вони не мали можливості займатись своєю діяльністю, тобто на деякий час були позбавлені права працювати, що нехай не прямо, проте опосередковано можна пов'язувати із таким заходом кримінально-процесуального примусу, як відсторонення від посади.

Перші згадки про зародження інституту заходів процесуального примусу на українських землях датуються XIII ст. О. В. Сівак зауважує, що общинний період характеризується міжнародними відносинами невеликих племен, пануванням внутрішньої родової юстиції і врівноваженим положенням внутрішніх відносин,

що виражається в пануванні змагальної форми суду і слідчого запобіжного заходу (поруки). За поведінку людей в общині відповідала сама община, тому і як захід примусу використовувалася порука, спочатку общини, а згодом і впливових людей [158].

На розвиток запобіжних заходів наступних періодів значний вплив мав перехід у XIV-XVI ст. українських земель до складу Великого князівства Литовського, яке сучасники називали Литовсько-Руською державою. За шістдесят років литовський уряд тричі здійснював кодифікацію права, що було винятковим явищем для часів, коли прийняті закони залишалися чинними протягом століть. Статути 1529, 1566 і 1588 рр. вміщують цінний матеріал щодо характеристики соціальних, економічних і політичних відносин, суспільного і державного ладу, судової системи, галузевих норм права, які склалися на той час у Великому князівстві Литовському, у тому числі й на українських землях [172].

За часів Гетьманщини з 1648 по 1722 роки в Україні досудове провадження продовжував здійснювати сам позивач, а в справах, що торкалися інтересів держави, - відповідні суди [157, с. 46]. Досудове розслідування покладалося на органи загального управління (Генеральний військовий суд, Генеральну військову канцелярію, Раду генеральної старшини, Раду старшин) або ж на військових посадовців – гетьмана, кошового отамана, військового суддю, полковника, старшину, осавулів, військового довбиша [125, с. 11].

До компетенції Генеральної ради, відповідно до норм козацького права, належало: вибори гетьмана і генеральної старшини та усунення їх від влади, ратифікація міждержавних угод, санкціонування законів, прийняття рішень з питань війни та миру, судочинство. Слід зазначити, що загальна рада жодного разу не скористалась правом позбавити гетьмана і генеральних старшин займаних посад та здійснити над ними суд [88, с. 41].

Таким чином, слід вказати що в цей період простежуються перші зародки такого інституту, як відсторонення від посади, незважаючи на те, що в первісному вигляді він мав інші функції та порядок.

У царський період також не існувало відмінності між судовими та поліцейськими заходами; заходи попередження і припинення злочинів частково регулювалися законами (судебниками, наказами, указами, Уложенням 1649 року), частково застосовуватися «на розсуд» воєвод. До таких заходів належали різні форми поруки (чиста, міцна, до обшуку, із записами, нагляд громади за підозрілою особою), висилка з общини і міст, посилення (особливо в XVII ст.), наприклад, обмеження пересування купців за кордон або іноземців після перетину кордону (особливо при епідеміях), висилка до в'язниці, обшук. Заходи попередження і припинення злочинів поширювалися і на осіб, що мали якесь відношення до злочинців (наприклад, на родичів, товаришів). Характер заходів був суворий, особливо при боротьбі з людьми, з якими було важко проживати «праведним людям» [87, с. 124].

Про початок виокремлення посадового становища особи в кримінальному судочинстві вказує структура Соборного уложення, зокрема виокремлення суду патріарших наказних, і дворових, про посадових людей тощо, що в свою чергу створило причини для нормативного регулювання питання відсторонення від посади вказані категорії осіб.

Значний внесок у розвиток запобіжних заходів було зроблено за результатами проведення Судової реформи 1864 року. Було видано Статут кримінального судочинства 1864 року, яким встановили систему запобіжних заходів, характерну для буржуазного права XIX ст. [112, с. 23]. Органами, які мали право застосовувати вказані запобіжні заходи були судові слідчі.

Аналізуючи положення Статуту кримінального судочинства 1864 року слід зазначити, що до запобіжних заходів, які тут іменувались як «заходи до припинення способів ухилятися від суду (меры к пресечению способов уклоняться от суда)» належали: підписка про явку, вимога подання посвідки на проживання, взяття на поруки, застава, арешт. Питання про їх застосування вирішувалось мировим суддею, та залежало від тяжкості кримінального правопорушення. Так коли обвинувачений підозрювався у вчиненні проступку, за який у законі передбачена відповідальність у формі грошового стягнення або

арешту, або коли з нього вимагалася винагорода, мировий суддя міг взяти підписку про явку або вимагати подання посвідки на проживання або поруки. Коли ж обвинувачений підозрювався у скоєнні злочинних дій, за які в законі передбачалося покарання у виді ув'язнення або покарання більш суворе, мировий суддя міг вимагати взяття особи на поруки, сплату застави, або арешту.

Що стосується відсторонення від посади, то Статут кримінального судочинства 1864 року передбачав накладення певних обмежень на судові органи, що полягали у необхідності отримання дозволу певного відомства, для відкриття кримінального провадження та передання справи до суду, відносно посадових осіб за злочини вчинені на службі. Вказане положення поширювалося на посадових осіб усіх відомств. Крім того, керівникам відомств надавалось право накладення дисциплінарних стягнень за вчинення посадовими особами проступків невеликої тяжкості, без участі судових органів. Стаття 1100 Статуту кримінального судочинства 1864 року передбачала можливість прийняття рішення про тимчасове відсторонення посадових осіб, щодо яких велось розслідування [171].

Вирішення питання про відсторонення посадової особи від посади було покладено на керівників відомств. Щодо підстав для прийняття рішення про відсторонення посадовця від посади, то одні керувались лише самим фактом вчинення особою під час перебування на посаді кримінального правопорушення та відкриття проти неї справи, для інших важливим було проведення ретельної перевірки всіх її обставин. Особу, яка була відсторонена від посади, позбавляли всіх виплат та премій на час дії відповідного запобіжного заходу.

Крім того, у вказаний період існували і спеціальні нормативні акти, які передбачали відсторонення від посади окремих категорій осіб. Наприклад, вони передбачали спеціальні умови відсторонення від посади суддів тощо.

Пізніше мали місце перші незалежні спроби українського уряду врегулювати кримінальне судочинство, а саме видання «Інструкції військовому революційному суду» (квітень 1918 р.), яка застосовувалась на практиці й мала велике значення для подальшого розвитку кримінального процесуального

законодавства. Головний процесуальний документ військово-революційних судів визначав їх компетенцію, структуру, процесуальні права й порядок розгляду справ. За цим актом до підсудного обов'язково застосовувався запобіжний захід у вигляді взяття під варту [54].

Із прийняттям 13 вересня 1922 р. Кримінального процесуального кодексу Української Радянської Соціалістичної Республіки (КПК УРСР), який закріплював принципи судочинства та інші питання, з'явилась нормативна регламентація процесуального порядку відсторонення від посади.

Зокрема, ст. 145 КПК УРСР передбачала обов'язок слідчого при залученні посадової особи як обвинуваченого вирішити питання про наявність підстав на усунення його з посади під час провадження слідства.

Метою призначення запобіжного заходу у формі відсторонення особи від посади було недопущення можливого негативного впливу обвинуваченого на хід слідства чи попередження соціально небезпечних наслідків перебування обвинуваченого на посаді.

Проте, нормативна регламентація підстав застосування вказаного заходу не була передбачена чинним на той час законодавством, що фактично здійснювалось на розсуд слідчого. Крім того, винесення слідчим постанови про відсторонення особи від посади не потребувало погодження з прокурором та здійснювалось без необхідності отримання ухвали суду. Постанова про відсторонення від посади направлялась за місцем роботи обвинуваченого, та підлягала негайному виконанню.

При прийнятті рішення про відсторонення від посади слідчому потрібно було взяти до уваги такі обставини, як: характер пред'явленого обвинувачення, докази наявні у матеріалах справи, а також ступінь зв'язку між злочинним діянням та посадовими обов'язками особи. Таким чином, слідчому необхідно було врахувати всі можливі негативні для слідства наслідки, які можуть виникнути внаслідок продовження перебування особи на певній конкретній посаді.

Крім того, слідчий міг прийняти рішення не лише про усунення особи від посади, але й про повну заборону здійснювати певну посадову діяльність чи займати певну конкретну посаду.

Після прийняття 31 жовтня 1924 р. Основ кримінального судочинства СРСР і союзних республік, а 23 жовтня 1927 р. – «Положення про судоустрій УСРР» 27 липня 1927 р. було затверджено новий КПК. Зміст його відображав тенденцію посилення силового тиску держави на суспільство [55, с. 338].

КПК УСРР 1927 року не містив суттєвих змін стосовно процесуальної процедури відсторонення особи від посади.

Пізніше норми вказаного кодифікованого акту були доопрацьовані та втілились в новому Кримінальному процесуальному кодексі УСРР, який було прийнято в грудні 1960 року. Однією із відмінностей тодішнього кодексу в порівнянні з чинним КПК України було те, що запобіжні заходи в ньому були розміщені в хаотичному порядку. Окремі норми містились в Главі 13 «Запобіжні заходи». Зокрема вона передбачала таку систему запобіжних заходів: 1) підписка про невиїзд; 2) особиста порука; 3) порука громадської організації або трудового колективу; 3-1) застава; 4) взяття під варту; 5) нагляд командування військової частини.

Крім того, КПК 1960 року передбачав досить широке коло суб'єктів, до яких могли бути застосовані запобіжні заходи. Це підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений. Метою його застосування було запобігання спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень.

Що стосується процесуальних підстав застосування запобіжних заходів, то вони були регламентовані ст. 148 КПК УСРР 1960 року [84]. Так для їх застосування необхідно було встановити наявність однієї із таких підстав: підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений буде намагатися ухилитися від слідства і суду чи від виконання процесуальних рішень; або будь яким чином

перешкоджати встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність.

Крім того, при обранні запобіжного заходу уповноваженим органам слід було також враховувати такі обставини, як: тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, її вік, стан здоров'я, сімейний і матеріальний стан, вид діяльності, місце проживання та інші обставини, що її характеризують.

Щодо суб'єктів, які мали право застосовувати запобіжні заходи в кримінальному судочинстві, то КПК УРСР 1960 року закріплював неоднозначні положення по вказаному питанню. Так, запобіжні заходи у вигляді застави, взяття під варту застосовуються лише за вмотивованою постановою судді чи ухвалою суду, для застосування інших достатньою була постановою органу дізнання, слідчого, прокурора.

Таким чином, аналіз вказаного кодифікованого акту вказує на те, що в ньому, по-перше, було відсутнє таке поняття як «заходи забезпечення кримінального провадження»; по-друге, інститут відсторонення від посади не був віднесений до системи запобіжних заходів; по-третє, сама процесуальна процедура застосування заходів примусу була фрагментарною.

Процесуальна регламентація такого заходу, як відсторонення від посади містилась в Розділі 12 КПК УРСР 1960 року «Пред'явлення обвинувачення і допит обвинуваченого».

Так, законодавець на той час передбачив можливість усунення з посади лише обвинуваченого, на відміну від загальних положень про застосування запобіжних заходів, які допускали право їх застосування також і щодо підозрюваного, підсудного чи засудженого.

Вказану позицію можна пояснити тим, що: по-перше, кримінальне процесуальне законодавство не відносило до запобіжних заходів відсторонення від посади, а отже воно застосовувалось як самостійний вид заходів процесуального примусу; по-друге, вказаний захід міг бути застосований тільки

щодо посадової особи, яка вчинила посадовий злочин, або ж інший злочин, та за наявності визначених в законодавстві підстав.

Крім того, ст. 147 КПК 1960 року не передбачала наявності інших спеціальних підстав для застосування заходу у виді ухилення її від посади, окрім як за мотивованою ухвалою слідчого, санкціонованою прокурором або його заступником.

В конструкції ч. 1 ст. 147 кодексу 1960 року хоч і було зазначено, що слідчий зобов'язаний відсторонити від посади посадову особу, у разі притягнення її до кримінальної відповідальності за посадовий злочин, а також якщо ця особа притягається до відповідальності за інший злочин і може негативно впливати на хід досудового чи судового слідства, проте більша конкретизація підстав застосування вказаного заходу не втілювалась в нормах кодифікованого акту [84].

Таким чином, питання про те, що слід було розуміти під словами «може негативно впливати на хід досудового чи судового слідства», а також які діяння сюди необхідно відносити, належало виключно до компетенції слідчого.

У теорії кримінального процесу на той час серед авторів існувала думка, що особа могла бути відсторонена від посади, за наявністю підстав вважати, що обвинувачений може продовжувати злочинну діяльність, із використанням посадового становища чи перешкоджати встановлення істини шляхом спотворення чи знищення певних документів, чинити негативний вплив на свідка, чи інших учасників процесу.

Окрім того, норми КПК 1960 року виокремлювали також спеціальний суб'єктний склад, зокрема щодо можливості застосування відсторонення від посади посадових осіб вищих ланок та суддів.

Скасування ж рішення про відсторонення обвинуваченого від посади було можливе тільки за постановою слідчого, якщо у її застосуванні відпала подальша потреба.

Таким чином, на той час у кримінальному процесуальному законодавстві існувала проблема доцільності розширення сфери дії положень про відсторонення від посади, що втілювались у пропозиціях розширити права уповноважених осіб,

та передбачити можливість усунення обвинуваченого від будь-якої роботи за фахом, якщо її продовження може перешкоджати досягненню завдань кримінального процесу, а також наголошувалось на необхідності введення судового порядку відсторонення від посади.

З метою вдосконалення законодавчої регламентації аналізованої міри процесуального примусу пропонувалися різні варіанти.

Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий 13 квітня 2012 року, змінив правову основу вказаного заходу забезпечення кримінального провадження [81].

У чинному КПК України правове регулювання інституту відсторонення від посади зазнало певних змін. Так, перш за все, в кримінальне процесуальне законодавство було впроваджено заходи забезпечення кримінального провадження, які об'єднали у собі заходи примусу та запобіжні заходи.

Окрім того, новелами КПК є впровадження принципу процесуальної змагальності та рівності у збиранні й наданні доказів, забезпечення додаткових гарантій учасникам судочинства, особливо під час вибору запобіжних заходів, надання правової допомоги та ін. [15, с. 306].

Що стосується правового регулювання відсторонення від посади, то воно було регламентовано у главі 14 КПК. Слід акцентувати увагу на змінах, яких зазнав процесуальний порядок та умови застосування вказаного заходу примусу:

1. По-перше, це зміни в суб'єктному складі. Так норми КПК 1960 року передбачали обмежене коло осіб, до яких могло бути застосоване відсторонення від посади. Виходячи з аналізу змісту ст. 154 КПК 2012 року вказана міра процесуального примусу може застосовуватися не лише до службових осіб, які обіймають певні посади (у тому числі і в системі правоохоронних органів), але й до інших осіб, які виконують будь-яку роботу за фахом, якщо продовження перебування особи на такій посаді може завадити досягненню завдань кримінального судочинства. Таким чином, в новому КПК було розширено суб'єктів, до яких може бути застосовано такий захід, як відсторонення від посади. Крім того, зміни в суб'єктному складі стосувались також встановлення

законодавцем можливості відсторонення від посади не тільки підозрюваного, а й обвинуваченого. Також норми КПК 2012 року деталізували порядок відсторонення від посади судді.

2. По-друге, встановлення судового контролю за дотримання законності під час застосування відсторонення від посади. Так нормами КПК передбачено обов'язковість прокурора чи слідчого за погодженням з прокурором звернення із клопотанням про застосування відсторонення від посади до слідчого судді чи суду. Крім того, контроль за обґрунтованістю та законністю застосування вказаного заходу посилено і з боку прокурорського нагляду, що здійснюється у формі надання згоди прокурором на порушення перед слідчим суддею чи судом клопотання про його застосування.

Вказане обґрунтовується статтею 43 Конституції України, яка гарантує кожному право на вільний вибір праці, яке може бути обмежено виключно у межах визначених законом підстав.

3. По-третє, встановлено строк відсторонення особи від посади. На відміну від КПК 1960, новий процесуальний закон визначив, що строк відсторонення особи від посади не може бути застосований більше двох місяців. Проте, у визначених кримінальним процесуальним законодавством підставах, прокурор, а щодо Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника - Генеральний прокурор або заступник Генерального прокурора - керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, має право звернутися з клопотанням про продовження строку відсторонення від посади. Слід зазначити, що законодавець не визначив максимальний строк, на який може бути продовжено застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження. Очевидно, він обумовлений максимальним терміном досудового розслідування чи судового розгляду.

Крім того, специфіка кримінально-процесуальної діяльності вимагає збалансованого поєднання гарантій прав особи в кримінальному процесі з гарантіями виконання органами, здійснюючими боротьбу зі злочинністю, покладених на них державою обов'язків. Надання останнім широких владних

повноважень, що забезпечують досягнення завдань кримінального судочинства, повинно кореспондувати встановленню чітких процесуальних механізмів захисту прав людини в кримінальному процесі. Тому нормативне регулювання кримінально-процесуальної діяльності має будуватися на принципі пропорційності, врахуванні як суспільних інтересів, так і інтересів людини. Саме на цьому принципі ґрунтуються європейські стандарти прав людини у кримінальному судочинстві й відправлення правосуддя [197, с. 141].

Оскільки Україна взяла курс на європейський простір, а отже національне законодавство повинно в повній мірі відповідати всім міжнародним європейським стандартам та бути приведене у відповідність з ними.

Євроінтеграційна політика України є комплексною діяльністю держави в різних сферах суспільного життя, що має на меті створення законодавчих, економічних, політичних, соціальних та міжнародних передумов для проведення інтеграції України до ЄС шляхом приведення її у відповідність із стандартами Європейського Союзу [56, с. 127].

При цьому, як стверджує В. В. Зарубей, провідним інститутом сучасної Європи є не інститут держави, не інститути приватної власності та вільного підприємництва, а насамперед інститут людини. Його серцевиною є абсолютна цінність людського життя, здоров'я, гідності та визнання невід'ємних громадянських і політичних прав усіх членів суспільства без поділу за класами, статями або етнічною належністю. Інститут людини підносить, захищає і стверджує пріоритети особи як такої [47].

Одним із напрямків розвитку держави є забезпечення дотримання прав та свобод людини і громадянина, зокрема і в кримінальному судочинстві, під час провадження якого такі права й свободи можуть бути порушені. На даний час було прийнято ряд законів, зокрема: Закон України «Про ратифікацію угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами» від 10.11.1994 р., Закон України «Про Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС» від 21.11.2002 р. Остання обставина припускає наявність

теоретичного забезпечення законотворчої діяльності. Таким фундаментом повинна виступати сучасна теоретична модель адаптації норм національного кримінального процесуального права до права ЄС, створення якої потребує як перегляду існуючого знання відповідно до сучасних позицій в юридичній науці, так і отримання нового знання. У Концепції адаптації України до законодавства ЄС передбачено, що «для забезпечення приблизної адекватності законодавства України і законодавства ЄС у процесі провадження нормотворчої діяльності враховуватимуться основні положення актів законодавства ЄС настільки, наскільки це доцільно для України з огляду на економічні, політичні та соціальні наслідки прийняття відповідних правових норм, адаптованих до законодавства Європейського Союзу» [34].

Що стосується кримінального процесуального судочинства загалом, та окремих його інститутів зокрема, то нашою державою уже здійснено важливі кроки до впровадження основних європейських стандартів захисту прав та свобод людини і громадянина. Так, починаючи з 2012 року Україною було ухвалено важливі законодавчі акти у сфері боротьби зі злочинністю та корупцією в Україні, які не тільки впроваджують істотно нові правові інститути, більшість з яких раніше не були відомі національному законодавству і є імплементацією європейських стандартів, але й уособлюють нову ідеологію кримінального судочинства, сутність якої полягає у визнанні найвищою цінністю права і свободи людини, а їх забезпечення і захист – обов'язком держави, що має виконуватися її уповноваженими органами з дотриманням європейських стандартів у галузі прав людини та здійснення правосуддя [199].

В межах нашого дослідження, зокрема, що стосується інституту відсторонення від посади, слід розглянути прийняття міжнародних конвенцій у сфері протидії корупції, що значно вплинуло на становлення вказаного заходу забезпечення кримінального провадження.

Так, одним із важливих міжнародних актів у сфері протидії корупції є Конвенція ООН проти корупції ухвалена Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 31 жовтня 2003 року, яка була ратифікована Україною та

набрала чинності 1 січня 2010 року. На сьогодні, з метою виконання зобов'язань передбачених положеннями Конвенції функціонує Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки.

З метою боротьби з корупцією, в Україні було створено Національне агентство з питань запобігання корупції діяльність якого регламентується Законом України «Про запобігання корупції» № 1700-VII від 14.10.2014 р. Відповідно до нього, Національне агентство з питань запобігання корупції є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, яке утворюється Кабінетом Міністрів України [141].

Крім того, вказаний нормативно-правий акт містить положення, які визначають гарантії незалежності членів Агентства, а також порядок відсторонення їх від посади. Так, відповідно до абзацу 2 ч. 5 ст. 9 Закону України «Про запобігання корупції» з клопотанням про відсторонення від посади Голови або заступника Голови Національного агентства, який підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, має право звернутися у встановленому законом порядку Генеральний прокурор, його заступник – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [141].

Також Законом було регламентовано норму, яка гарантує захист трудових прав викривачів. Зокрема ч. 2. ст. 53-3 Закону вказує на те, що у разі відсторонення працівника, який є викривачем, від виконання трудових обов'язків не з його вини оплата праці на період відсторонення здійснюється в розмірі середньої заробітної плати працівника за останній рік [141].

З метою відновлення інституційного механізму запобігання корупції було внесено ряд змін до Закону України «Про запобігання корупції» та доповнено його ст. 65-1. Згідно ч. 5 ст. 65-1 Закону України «Про запобігання корупції», особа, якій повідомлено про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення у сфері службової діяльності, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом. Питання про відсторонення від здійснення правосуддя, відсторонення від посади судді, судді

Конституційного Суду України, якому повідомлено про підозру у вчиненні ним кримінального правопорушення у сфері службової діяльності, вирішується у встановленому законом порядку.

Вказана норма відсилає нас до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року № 1402-VIII, в якому міститься положення про те, що суддя може бути тимчасово відсторонений від здійснення правосуддя на строк не більше двох місяців у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом. Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя ухвалюється Вищою радою правосуддя (ч. 5 ст. 49) [147].

Отже, сучасне антикорупційне законодавство передбачає позбавлення права займати посади публічної служби як захід відповідальності за вчинення кримінальних, адміністративних та дисциплінарних корупційних правопорушень.

Крім того, під час застосування відсторонення від посади, важливу функцію відіграє орган прокуратури, як один із органів уповноважених на здійснення контролю за законністю дотримання прав та свобод людини і громадянина в ході кримінального провадження. Важливим кроком у вдосконаленні механізму протидії корупції в Україні стало створення Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, відповідно до статті 8-1 Закону України «Про прокуратуру». Так, З. А. Загинеї, В. М. Драган відмічають, що у створенні Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Україною було використано досвід передових європейських країн, зокрема, Німеччини, де у прокуратурах окремих земель можуть створюватися спеціальні відділи по боротьбі з корупцією [46].

Діяльність її регламентується Положенням про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора, затвердженим Наказом Офісу Генерального прокурора України від 5 березня 2020 року № 125. Зокрема, це положення одним із основних завдань САП визначає запобігання незаконному притягненню особи до кримінальної відповідальності та необґрунтованому застосуванню до неї заходів процесуального примусу. В межах

своїх повноважень САП уповноважена здійснювати нагляд за додержанням законів Національним антикорупційним бюро України (далі – НАБУ) [128]. Так, відсторонення від посади Директора НАБУ здійснюється слідчим суддею на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або заступника Генерального прокурора, який, відповідно, є керівником САП. Таким чином, САП фактично є органом, який уповноважений здійснювати контроль за дотриманням прав та свобод під час застосування відсторонення від посади. Проте сучасне законодавство, яке регламентує її діяльність, не містить чіткого розмежування функцій Офісу Генерального прокурора та САП, що, відповідно, потребує подальших законодавчих розробок у цій сфері, зокрема стосовно відсторонення від посади [12, с. 14-20].

На міжнародному та регіональних рівнях продовжують розроблятися нові універсальні заходи боротьби зі злочинністю, частиною яких є кримінальне процесуальне законодавство ЄС та країн-членів. Однією із новел теорії та практики кримінальної процесуальної діяльності є запровадження положення щодо застосування в кримінальному провадженні практики Європейського суду з прав людини. Так, чинний КПК України містить дві норми, які передбачають можливість застосування практики ЄСПЛ. Згідно з ч. 2 ст. 8 КПК України передбачено, що принцип верховенства права в кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, та у ч. 5 ст. 9 КПК України встановлено, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [81].

Крім того, на обов'язковість застосування прецедентної практики ЄСПЛ наголошує Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [132].

Проблематика приведення правозастосовної практики та діяльності з досудового розслідування кримінальних правопорушень активно досліджується у сучасних наукових публікаціях [194; 195].

Отже, гармонізація вітчизняного законодавства та приведення її у відповідність із міжнародними європейськими стандартами має значний вплив на інститут відсторонення від посади та його подальший розвиток. Зокрема, з моменту ратифікації угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами було прийнято низку законодавчих актів, якими було додатково встановлено гарантії дотримання прав та свобод під час застосування заходу забезпечення кримінального провадження у формі відсторонення від посади.

Таким чином, генезис інститут відсторонення від посади у кримінальному провадженні пройшов декілька етапів його становлення:

I етап – з часів Київської Русі до гетьманської доби (IX-XVII століття) – перші зародки інституту відсторонення від посади, без його нормативного закріплення;

II етап – з моменту появи Статуту кримінального судочинства 1864 року до прийняття КПК УРСР 1924 та 1927 років (XVIII – середина XX століття) – застосування відсторонення від посади набуває нормативного характеру і отримує свій подальший розвиток, характерною його рисою є те, що питання про застосування вказаного заходу вирішувалося не судовими органами, а було віднесено до компетенції керівників відомств, в яких особа перебувала на посаді;

III етап – прийняття КПК УРСР 1960 року (60-ті рр. XX століття – 2012 р.) – нормативна регламентація відсторонення від посади без включення його до системи запобіжних заходів, характеризується вузькими межами законодавчого регулювання відсторонення від посади, відсутністю встановлених законом цілей, підстав та порядку застосування цього примусового заходу;

IV етап – після прийняття нового КПК України 2012 р. – до теперішнього часу – запровадження інститут заходів забезпечення кримінального провадження із подальшим віднесенням до його системи відсторонення від посади.

Проте, незважаючи на значний досвід застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як відсторонення від посади в історії кримінального процесу, прийняття нового КПК України 2012 року не вирішило

ряд проблемних питань, пов'язаних з визначенням цілей, підстав та порядку застосування аналізованої міри процесуального примусу. З урахуванням сучасного розвитку економічних, трудових відносин ця обставина створює умови для подальших наукових та практичних розробок з метою удосконалення наявної процедури відсторонення від посади.

1.2. Відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження

Важливу роль у забезпеченні належного досудового розслідування та судового провадження відіграють заходи забезпечення кримінального провадження. Без них не обходиться жоден кримінальний процес сучасних держав світу, оскільки саме так забезпечується належний, передбачений законом перебіг досудового розслідування й судового провадження, а в підсумку – захист особи, суспільства, держави від кримінальних правопорушень та виконання інших завдань кримінального судочинства [18, с. 259-260].

Так одним із заходів забезпечення кримінального провадження є відсторонення від посади, яке регламентується Главою 14 Кримінального процесуального кодексу України [81]. Відсторонення від посади підозрюваного (обвинуваченого) як запобіжний захід, посідає особливе місце серед інших заходів кримінально-процесуального примусу. Це пов'язано з тим, що цей захід обмежує для людини конституційне право кожного на працю (ч. 1 ст. 43 Конституції України) і право громадян на доступ до державної служби (ч. 2 ст. 38 Конституції) [66].

У літературі заходи забезпечення кримінального провадження найчастіше розглядаються крізь призму заходів процесуального примусу. Причому, в деяких випадках заходи забезпечення ототожнюються із заходами кримінально-процесуального примусу, в інших - вони розрізняються.

Так, один погляд полягає в тому, що заходи забезпечення кримінального провадження завжди пов'язані із застосуванням кримінально-процесуального

примусу. Саме примус є запорукою того, що застосування заходів забезпечення кримінального провадження досягне мети, визначеної в ч. 1 ст. 131 КПК, - дієвості (ефективності) провадження [71, с. 118-119].

Термін «дієвість кримінального провадження» є не лише оцінним, а й гранично широким, що підтверджується його доктринальним тлумаченням як «вирішення завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, у розумні строки, з дотриманням принципу процесуальної економії» [82, с. 367].

Принцип процесуальної економії, як однієї із засад кримінального судочинства означає здійснення його за допомогою швидких, раціональних та економних процесуальних форм із дотриманням вимог якісного провадження кримінально-процесуальних дій.

Інші ж вчені навпаки заперечують тотожність примусу і заходів забезпечення кримінального провадження. На їхню думку, примус є там, де є застосування фізичної сили, тобто «заходами примусу доцільно визнавати лише привід, затримання особи, вилучення майна чи документів, під час яких застосовується фізична сила» [90, с. 133].

Крім того, вони наголошують на відсутності в заходах забезпечення кримінального провадження характеру юридичних санкцій, та стверджують, що це передбачені законом заходи обмеження прав і свобод учасників кримінального провадження, які мають самостійне значення і застосовуються з метою забезпечення виконання учасниками своїх обов'язків або отримання необхідних доказів у справі» [90, с. 131].

Проте, вказана позиція піддається критиці через те, що незважаючи на відсутність у кримінальних процесуальних нормах припису, який би прямо вказував на примусовий характер заходів забезпечення кримінального провадження, їх застосування до особи незалежно від її згоди є заходами, які обмежують певні конституційні права чи свободи особи, що прямо передбачено в нормативно-правових актах. Саме тому вважаємо, що заходи забезпечення

кримінального провадження відносяться до системи заходів примусу в кримінальному процесі.

Примус може виражатися у формі психологічного, фізичного чи морального впливу та мати характер обмежень особистісних, організаційних та майнових.

Серед ознак кримінального-процесуального примусу виділяють, зокрема такі основні:

1) застосовується на підставі визначених норм права, тобто є нормативно-врегульованим;

2) застосовується до визначеного кола суб'єктів кримінального процесу (підозрюваного, обвинуваченого, свідка та ін.);

3) застосовується компетентними державними органами та посадовими особами від імені держави;

4) застосовується до суб'єктів кримінального судочинства незалежно від їхньої волі;

5) направлений на виконання завдань кримінального судочинства [187, с. 134].

Крім того, в науці кримінального процесуального права існує низка наукових категорій, які позначають процесуальні заходи примусового характеру. В зарубіжній літературі такі заходи іменуються як: «заходи примусу», «запобіжні заходи», «превентивні заходи», «профілактичні заходи». Що ж стосується вітчизняної кримінально-процесуальної науки та законодавства, то КПК України запобіжні заходи відносить до системи заходів забезпечення кримінального провадження. Для з'ясування місця відсторонення від посади в системі вказаних заходів необхідно дослідити наукові позиції вітчизняних та зарубіжних вчених щодо змісту понять «запобіжні заходи», «заходи кримінально-процесуального примусу», «заходи забезпечення кримінального провадження» тощо.

Як зазначає О. М. Сіверський, у кримінальному процесуальному законодавстві різних країн заходи забезпечення кримінального провадження мають різну назву, а саме: «заходи безпеки» «кримінально-правові заходи», «попереджувальні заходи», «інші заходи кримінальної відповідальності», «інші

міри процесуального впливу», «заходи виправлення і безпеки», «заходи впливу», «інші заходи» тощо [159, с. 269].

Так, А. Мурзиновський профілактичні заходи визначає як заходи процесуального примусу, які можуть застосовуватися судом або прокурором по відношенню до обвинуваченого (підозрюваного) з метою запобігання ухилення його від правосуддя [217, с. 59-60].

О. Г. Шило вважає, що запобіжні заходи - це різновид заходів забезпечення кримінального провадження попереджувального характеру, які застосовуються за наявності підстав і в порядку, встановленому законом, уповноваженими на те органами та посадовими особами відносно підозрюваного, обвинуваченого з метою запобігти спробам ухилитися від досудового розслідування і суду, перешкодити встановленню істини, продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень [200, с. 145].

За словами М. Цеслака, метою застосування запобіжних заходів є забезпечення кримінального процесу шляхом запобігання перешкоджанню обвинуваченим розгляду справи [208]. За цим визначенням він ставить на передній план превентивну функцію запобіжних заходів, спрямованих на запобігання умисним діям підозрюваного при спробі втечі, приховування слідів, або вплив на показання свідків [210].

Л. Пайпер наголошує на репресивній функції запобіжних заходів, метою яких є покарання правопорушника за його протиправні дії [211]. Дещо іншу позицію висловлює Р. А. Стефанський, на думку якого застосування запобіжних заходів має на меті в першу чергу протидіяти такій поведінці обвинуваченого, яка могла б перешкодити належному веденню кримінального процесу або бути продовженням його подальшої злочинної діяльності [212].

З іншого боку, на думку В. Дашкевича, запобіжні заходи є суворо процесуальним інститутом і повинні слугувати забезпеченню правильного перебігу судового розгляду, правильного вирішення його предмета, виконання стягнень і заходів покарання [213]. Захист громадськості від можливості вчинення злочину проявляється в захисній функції, яку також виконують запобіжні заходи.

Проте, якщо поняття «запобіжні заходи» не є новим у вітчизняному кримінальному процесі та містилось ще у КПК 1960 року, то після прийняття у 2012 році нового КПК вони стали структурним елементом заходів забезпечення кримінального провадження, який є відносно новим інститутом.

Крім того, окремі науковці вважають, що поняття «заходів забезпечення кримінального провадження» є запозиченим з інших галузей права. Так, глава 20 Кодексу України про адміністративні правопорушення присвячена заходам забезпечення провадження у справах про адміністративне правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства України передбачає заходи забезпечення адміністративного позову. Подібні заходи містяться і у Цивільному процесуальному кодексі України, а також Господарському процесуальному кодексі України [166, с. 186].

Таким чином, автор робить висновок, що законодавцем було запозичено термінологію з таких галузей, як: адміністративне право, цивільно-процесуальне і господарсько-процесуальне законодавство та норми КАС України, а також наголошує, що заходи забезпечення кримінального провадження об'єднали в собі і заходи забезпечення позову, і заходи забезпечення доказів, і запобіжні заходи, і заходи процесуального примусу.

Розглядаючи зміст вказаного поняття, слід зазначити, що на думку В. Ю. Мельникова, заходами забезпечення кримінального провадження є сукупність заходів державно-владного характеру, що завдають істотного, тимчасового обмеження прав і законних інтересів обвинуваченого, підозрюваного та інших учасників кримінального провадження шляхом фізичної, психічної і моральної дії на них за наявності фактичних даних, що вказують на необхідність уживання цих заходів, на підставі винесеного компетентними посадовими особами рішення, з метою запобігання і припинення кримінально-процесуальних порушень, відновлення процесуальних правовідносин для досягнення його завдань [98, с. 137].

В. І. Фаринник пропонує під заходами забезпечення кримінального провадження розуміти передбачені КПК України індивідуально визначені заходи,

спрямовані на забезпечення дієвості кримінального провадження, які застосовуються на будь-якому його етапі до конкретної особи і які пов'язані з покладенням на неї певних обов'язків та обмеженням її прав і свобод [189, с. 46]. При цьому, вчений виходить з розуміння заходів забезпечення кримінального провадження як діяльнісно-практичного процесу, під час якого здійснюються заходи реалізаційного характеру щодо рішення слідчого судді, суду про обрання заходу забезпечення кримінального провадження [189, с. 56].

Така група науковців, які: В. В. Коваленко, Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний визначають такі ознаки заходів забезпечення кримінального провадження: державно-владний характер; наявність кримінально-процесуальної форми застосування; цілеспрямованість; примусовий характер; ігнорування волі адресата тощо [74, с. 164].

До заходів забезпечення кримінального провадження, передусім, відносять передбачені законом запобіжні заходи, які застосовують слідчий, прокурор у межах власних повноважень або суд за наявності достатніх підстав вважати, що обвинувачений буде переховуватися від досудового розслідування або суду чи перешкоджати об'єктивному розслідуванню та судовому провадженню або буде продовжувати здійснювати злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання вироку. Крім того, до інших заходів забезпечення кримінального провадження, які застосовують слідчий, прокурор, суд з метою забезпечення передбаченого КПК України порядку розслідування і судового провадження, зазначені автори відносять такі слідчі дії, як обшук, арешт поштово-телеграфної кореспонденції та її виїмка, освідування, отримання зразків для порівняльного дослідження, тримання в медичному закладі для проведення стаціонарної експертизи [164, с. 45-47].

О. М. Миколенко виокремлює ознаки, притаманні заходам забезпечення кримінального провадження та заходам кримінального процесуального примусу. До основних ознак, які характеризують заходи забезпечення кримінального провадження, автор відносить такі:

– ці заходи реалізуються в межах кримінальних процесуальних правовідносин (підстави, межі, суб'єкти та порядок їх застосування детально регламентовані КПК України);

– ці заходи мають специфічну цілеспрямованість - забезпечити досягнення дієвості кримінального провадження (тобто основна мета їх застосування - не покарання особи чи захист прав учасників кримінального провадження, а безпосереднє забезпечення процедури притягнення особи до кримінальної відповідальності);

– суб'єктом застосування заходів є компетентні державні органи й посадові особи, які здійснюють кримінальне провадження (за винятком затримання особи на підставі вимог ст. 207 КПК).

До основних ознак, що характеризують заходи кримінального процесуального примусу, належать такі:

- вони застосовуються як крайній засіб забезпечення й охорони правопорядку у кримінальному провадженні. Наприклад, судовий виклик такою ознакою не характеризується, а тому не є заходом кримінального процесуального примусу;

- вони застосовуються з метою: а) покарання осіб, які порушують процесуальні норми (грошові стягнення); б) забезпечення участі підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні та виконання ними процесуальних обов'язків (запобіжні заходи); в) забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна (тимчасове вилучення майна, арешт майна тощо); г) забезпечення законного порядку під час провадження у справі (привід, відсторонення від посади);

- вони завжди пов'язані з тимчасовими обмеженнями прав і свобод осіб, що тягне за собою настання обмежень майнового, морального чи організаційного характеру [102, с. 81-84].

Такі науковці, як Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький та О. Ю. Хабло виділяють такі ознаки кримінально-процесуального примусу:

- застосовується лише у сфері кримінального провадження;

- виступає у формі правовідносин;
- виражається у зовнішньому моральному, психічному та фізичному впливі на суб'єктів, їх діяльність або майно;
- має характер особистого, майнового чи організаційного обмеження прав і свобод учасників процесу [72, с. 119].

Таким чином, як видно з наведених вище поглядів, сутність і характер заходів забезпечення кримінального провадження виражається, насамперед, у цілях і функціях, які вони мають виконувати. Основними їх характеристиками у кримінальному провадженні на нашу думку є:

1) інструменталізм, тобто вони є засобом досягнення мети кримінального провадження, а саме забезпечення належного ходу досудового розслідування та судового розгляду, та повинні закінчитися одночасно із закінченням кримінального процесу в кожній конкретній справі;

2) однорідність: вони повинні бути достатніми лише для забезпечення тієї мети, яка має бути досягнута в суді;

3) пропорційність: вони повинні залишатися співвіднесеними з передбачуваним результатом провадження та повинні бути пропорційними бажаному результату, таким чином уникаючи непотрібних обмежень для іншої сторони;

4) юрисдикція: повноваженням на прийняття рішення про застосування до особи заходів забезпечення кримінального провадження належить до компетенції слідчого судді чи суду, за винятком випадків передбачених в законі;

5) тимчасовий характер: можуть тривати до закінчення кримінального провадження.

Що стосується процесуального характеру заходів забезпечення кримінального провадження, то слід зазначити, що порядок, підстави та межі застосування вказаних заходів чітко регламентовані кримінальним процесуальним законодавством України. Також процесуальний характер передбачає визначення кола осіб, які можуть звертатись із клопотанням про застосування таких заходів [8, с. 15-20].

Крім того, заходи забезпечення кримінального провадження мають суто індивідуально-визначений характер, та можуть бути застосовані до конкретної особи з урахуванням змісту відповідного кримінального провадження та індивідуальних характеристик підозрюваного, обвинуваченого.

Перш ніж перейти до визначення місця відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження, слід розглянути основні критерії їх поділу.

Так, окремі науковці пропонують в системі заходів забезпечення кримінального провадження окремо виділяти запобіжні заходи та інші заходи кримінального процесуального характеру [89, с. 129].

Л. І. Фенін поділяє запобіжні заходи на дві групи: 1) заходи, що своїм змістом мають особисте забезпечення; 2) заходи, що спрямовані на майнове забезпечення [124, с. 74].

Інші науковці до зазначеної класифікації додають ще запобіжні заходи морального забезпечення та адміністративно-владного забезпечення [106, с. 56].

Відповідно до вказаної класифікації відсторонення від посади можна віднести як до заходів особистого забезпечення, оскільки його зміст полягає у саме у обмеженні особистих прав та свобод особи, так і до адміністративно-владного, так як його проявом є адміністративно-владний припис у формі заборони виконання функцій, пов'язаних із зайняттям певної посади.

Таким чином, така класифікація потребує більш детального уточнення з огляду на розвиток запобіжних заходів та віднесення їх до кожного із видів.

Крім того, запобіжні заходи також поділяють за суб'єктивним критерієм зокрема на такі, що: 1) відображають зміст правовідносин тільки між державою та особою, щодо якої їх застосовують; 2) характеризуються правовідносинами цих осіб із третьою особою [48, с. 6].

Ураховуючи зазначений критерій, відсторонення від посади ми відносимо до запобіжних заходів, що характеризують правовідносини між підозрюваним, обвинуваченим та третьою особою, оскільки застосування вказаного заходу несе за собою правові та процесуальні наслідки як для особи, до якої вони

застосовуються так і для роботодавця, зокрема в частині необхідності усунення особи від посади.

Ще одна класифікація запобіжних заходів визначає такий критерій поділу, як метод впливу на поведінку обвинуваченого та виділяє наступні групи. Першу групу складають запобіжні заходи, в яких використовується соціально-психологічний примус, та включають способи морального, психологічного впливу на особу. Другу групу становить запобіжний захід, в основу якого закладений економічний метод впливу. До третьої групи відносяться запобіжні заходи, які здійснюють адміністративний вплив на обвинуваченого.

Відсторонення від посади за вище розглядуваними критеріями ми відносимо до групи заходів, які здійснюють адміністративний вплив.

Вдалою на нашу думку є класифікація О. В. Мироненко, який поділяє всю систему запобіжних заходів на неізоляційні (особисте зобов'язання, особиста порука, застава, відсторонення від посади), абсолютно-ізоляційні (затримання, взяття під варту), відносно-ізоляційні (домашній арешт) [104, с. 356-357].

Відсторонення від посади в системі вказаних заходів належить до неізоляційних, тобто не пов'язаних із обмеженням свободи пересування.

В. І. Галаганом також було запропоновано низку критеріїв для класифікації заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема:

- за цілями застосування:

1) заходи, що забезпечують участь підозрюваного, обвинуваченого в кримінальному провадженні та виконання ними процесуальних обов'язків (запобіжні заходи). Ці заходи пов'язані з суттєвим обмеженням свободи підозрюваного, обвинуваченого, мають специфічну мету та особливий порядок застосування;

2) заходи, що забезпечують отримання засобів доказування (виклик слідчим, прокурором, судовий виклик тощо). На відміну від запобіжних, завдання цих заходів полягає у забезпеченні слідчому та суду можливості виявити, вилучити та дослідити докази;

3) заходи, що спрямовані на забезпечення законного порядку в ході провадження в справі (привід, накладення грошового стягнення, відсторонення від посади);

4) заходи із забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна (тимчасове вилучення майна, арешт майна тощо);

- за часом дії:

1) заходи, що тривають протягом певного часу (відсторонення від посади, арешт майна тощо);

2) заходи, які є короткочасними (привід тощо);

- за підставами застосування:

1) заходи, що застосовуються у зв'язку з невиконанням процесуальних обов'язків (привід, запобіжні заходи тощо);

2) заходи, які застосовуються незалежно від процесуального правопорушення (тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна);

- за режимом обмеження прав і свобод людини:

1) заходи, що пов'язані з ізоляцією особи (тримання під вартою, затримання особи);

2) заходи, які не пов'язані з ізоляцією особи (накладення грошового стягнення, особиста порука, застава тощо) [26, с. 59-63].

Таким чином, з огляду на зазначені критерії, відсторонення від посади є заходом, що спрямований на забезпечення законного порядку в ході провадження в справі, який триває протягом певного часу, застосовуються незалежно від процесуального правопорушення та не пов'язаний з ізоляцією особи.

Забезпечення законного порядку в ході провадження під час застосування відсторонення від посади виявляється у тому, що основними цілями вказаного заходу є запобігання спробам перешкодити з'ясуванню обставин кримінального провадження та забезпечення виконання вироку. Стосовно триваючого характеру, то досліджуваний захід забезпечення кримінального провадження застосовується на строк не більше двох місяців із можливістю його продовження за наявності

відповідних підстав. Відсторонення від посади фактично є заходом попередження, а отже, не залежить від порушення підозрюваним, обвинуваченим певних процесуальних обов'язків, покладених на нього кримінальним судочинством.

В доктрині кримінального процесуального права відсторонення від посади належить до заходів попередження, та покликаний запобігти спробам підозрюваного, обвинуваченого ухилитись від слідства та суду, вчиняти дії пов'язані із перешкоджанням кримінальному провадженню чи вчиненню нових кримінальних правопорушень [8].

В широкому розумінні відсторонення від посади – захід забезпечення кримінального провадження, сутність якого полягає у тимчасовому недопущенні підозрюваного, обвинуваченого до виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків протягом певного строку, який за загальним правилом здійснюється за рішенням слідчого судді, суду з метою припинення кримінального правопорушення, припинення протиправної поведінки, запобігання протиправній поведінці особи, яка перебуваючи на посаді, зможе знищити чи підробити речі або документи, що мають значення для досудового розслідування, незаконними способами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим способом [73, с. 256].

Таким чином, заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі відсторонення від посади застосовуються з метою досягнення дієвості кримінального провадження, головною метою яких є не покарання підозрюваного, обвинуваченого, а усунення перешкод для нормального розвитку правовідносин шляхом застосування державного примусу до осіб, які не виконують свої обов'язки, передбачені кримінальним процесуальним законодавством.

До відсторонення від посади застосовуються як загальні положення, щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, так і спеціальні [8].

Так, серед суб'єктів, які можуть звернутись із клопотанням про застосування вказаного заходу, кримінальним процесуальним законодавством визначено прокурора або слідчого за погодженням з прокурором, а про відсторонення від посади Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника - Генерального прокурора або заступника Генерального прокурора - керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [81].

Звернення до слідчого судді з клопотанням про відсторонення від посади можливе лише за наявності таких спеціальних умов:

- по-перше, наявність процесуального статусу підозрюваного (тобто вручення особі письмового повідомлення про підозру в рамках розпочатого кримінального провадження після внесення відповідних даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань);
- по-друге, перебування особи на посаді;
- по-третє, до цієї особи вже обраний запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою [38, с. 234].

Прокурор, слідчий за погодженням із прокурором, готуючи відповідне клопотання, повинен вказати на зазначені підстави, а під час розгляду клопотання слідчим суддею (судом) - довести, що є обґрунтовані підстави вважати, що підозрюваний як службова особа не тільки використовував своє посадове становище під час вчинення кримінальних правопорушень, а й активно протидіє або готується протиправно перешкоджати досудовому розслідуванню з використанням свого посадового становища.

Окрім того, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 157 Кримінального процесуального кодексу України, при вирішенні питання про відсторонення від посади слідчий суддя, суд зобов'язаний врахувати таку обставину як наслідки відсторонення від посади для інших осіб. Таким негативними наслідками, наприклад можуть бути: закриття або тимчасове призупинення діяльності підприємства, установи чи організації, затримка чи невивплата заробітної плати тощо [81].

Зважаючи на загальні засади застосування заходів забезпечення кримінального провадження, визначених у ст. 132 Кримінального процесуального

кодексу України, слідчий суддя, суд, оцінюючи потреби досудового розслідування, зобов'язаний враховувати можливість досягнення завдань у конкретному кримінальному провадженні без застосування зазначених заходів.

Так, під час прийняття рішення про необхідність застосування відсторонення від посади слід звернути увагу на те, що вказаний запобіжний захід може передбачати обмеження прав та свобод не лише безпосередньо підозрюваного, обвинуваченого, до якого він застосовується, але і третіх осіб. В такому випадку слідчий суддя, суд повинен надати обґрунтовані аргументи про доцільність застосування такого заходу, як відсторонення від посади у кожному конкретному випадку, які повинні бути підкріплені фактами [8, с. 15-20].

При цьому, слідчий суддя також звертає увагу на можливі позитивні наслідки відсторонення підозрюваного від посади (зокрема, унеможливлення протиправного впливу підозрюваного на свідків та інших учасників кримінального судочинства) [186, с. 169].

Так, провівши комплексний аналіз поняття та ознак заходів забезпечення кримінального провадження, а також дослідивши їх основні класифікації можна виділити основні критерії, які характеризуватимуть як спільні, так і відмінні риси системи вказаних заходів, які дозволять визначити місце в них відсторонення від посади.

1. По-перше, всі заходи забезпечення кримінального провадження в тому числі відсторонення від посади мають чітко визначений процесуальний характер та застосовуються у сфері кримінального судочинства. Це означає, що підстави, межі та порядок їх застосування детально регламентовані кримінальним процесуальним законом.

Так, ч. 1 ст. 132 КПК України передбачено, що правовою підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження є ухвала слідчого судді чи суду. Проте, вказане положення застосовується не до всіх видів заходів забезпечення кримінального провадження. До них, зокрема, належать виклик особи слідчим та прокурором; тимчасове вилучення майна; затримання особи; у випадках передбачених ст. 615 КПК України.

Так, відсторонення від посади може бути застосоване лише виключно на підставі ухвали слідчого судді чи суду. Слід констатувати, що віднесення прийняття процесуального рішення, тобто ухвали про застосування заходів кримінального провадження до виключної компетенції слідчого судді, суду відповідає європейським стандартам у галузі прав людини.

Цінність судової процедури вирішення питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема, полягає в тому, що, будучи незалежним і неупередженим, суд постановляє ухвалу, ґрунтуючись на власному переконанні щодо наявності для цього достатніх підстав, яке є результатом дослідження цих обставин і доказів, що надані сторонами [174, с. 240].

У рішенні від 6 вересня 1978 р. Європейський суд з прав людини зазначив, що одним з основоположних принципів демократичного суспільства є принцип верховенства права, пряме посилення на який міститься в преамбулі Конвенції. Із принципу верховенства права випливає, зокрема, що втручання органів виконавчої влади в права людини має підлягати ефективному нагляду, який зазвичай повинна забезпечувати судова влада. Щонайменше це має бути судовий нагляд, який найкращим чином забезпечує гарантії незалежності, безсторонності та належної правової процедури [167].

Крім того, процесуальна регламентація необхідності звернення до суду з клопотанням про застосування відсторонення від посади вказує на те, що вказаний процесуальний захід є більш суворим у порівнянні з іншими, оскільки саме на суд покладається необхідність перевірки всіх обставин справи, що є підставами для застосування до особи такого примусового заходу.

На слідчого чи прокурора в такому разі покладено завдання подання доказів, які прямо свідчать про те, що залишаючись на роботі, підозрюваний, обвинувачений буде перешкоджати досудовому розслідуванню і судовому розгляду кримінального провадження, відшкодуванню заподіяної злочинном шкоди або продовжувати займатися злочинною діяльністю, пов'язаною з перебуванням на цій посаді, перешкоджати виконанню вироку.

Таким чином, для подання клопотання про відсторонення від посади слідчий повинен врахувати всі вимоги передбачені ст. 155 КПК. При цьому слідчий особливу увагу повинен звернути на обґрунтування у клопотанні таких обставин: наявність у особи процесуального статусу підозрюваного; обґрунтованість підозри; кваліфікація кримінального правопорушення (адже цей захід може бути застосовано лише щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, і незалежно від тяжкості злочину – щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу); займана посада (адже цей захід може бути застосовано незалежно від тяжкості злочину – щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу); причини, у зв'язку з якими потрібно здійснити відсторонення від посади, тобто які є підстави вважати, що підозрюваний, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином [50, с. 142].

Крім того, усі факти, які свідчать про те, що особа перебуваючи на посаді негативно впливатиме на хід досудового розслідування повинні бути підтверджені відповідними доказами, які повинні бути додані до матеріалів провадження, оскільки наявність лише факту займання особою певної посади не є достатньою підставою для застосування до неї відсторонення від посади.

Крім того, процесуальний характер заходів забезпечення кримінального провадження передбачає також загальні підстави їх застосування, зокрема: якщо існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора; може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, дізнавач, прокурор звертається із клопотанням [81].

При цьому, в окремих нормах кримінального процесуального закону передбачено спеціальні умови застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що дозволяє відокремлювати та індивідуалізувати кожен із таких заходів. Так, до підстав застосування відсторонення від посади, окрім загальних, належить наявність обставин, про те, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином [81].

Таким чином, слідчому судді чи суду необхідно встановити наявність причинного зв'язку між кримінальним правопорушенням, яке інкримінується особі та посадою, яку вона займає.

Вказане дозволяє виділити відсторонення від посади в системі інших заходів забезпечення кримінального провадження.

2. Коло осіб, до яких можуть бути застосовані заходи забезпечення кримінального провадження, які також можуть різнитися. Так примусові заходи у формі виклику слідчим, дізнавачем, прокурором, судового виклику, приводу, накладення грошового стягнення, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна та арешт майна можуть бути застосовані не лише до підозрюваного, обвинуваченого, а і до інших учасників кримінального провадження та третіх осіб. Відсторонення від посади може бути застосоване виключно щодо підозрюваного або обвинуваченого, що підкреслює персоналізований характер досліджуваного заходу забезпечення кримінального провадження.

Крім того, слід наголосити й на тому, що кримінальний процесуальний закон передбачає також і спеціальний суб'єктний склад при вирішенні питання відсторонення від посади осіб, прямо визначених законодавчими нормами. Так, відповідно до ч. 3 ст. 154 КПК, питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі клопотання прокурора в порядку, встановленому законодавством.

Відсторонення від посади Директора Національного антикорупційного бюро України здійснюється слідчим суддею на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора в порядку, встановленому законом [81].

Також, кримінальним процесуальним законом та іншими нормативно-правовими актами встановлено особливий порядок відсторонення від посади суддів. В Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI, зокрема в ч. 4. ст. 48 міститься положення про те, що відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на підставі вмотивованої постанови Генерального прокурора України». Аналогічна норма закріплена також в ст. 155-1 Кримінального процесуального кодексу України. Такий правовий механізм забезпечує додаткові гарантії для осіб, які займають особливе правове становище під час перебування на відповідній посаді, та відповідно вимагає отримання спеціальних дозволів на застосування розглядуваного заходу забезпечення кримінального провадження.

Відповідно до частини першої статті 100 Закону України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» Комісія є постійно діючим органом у системі судоустрою України. Аналіз повноважень Комісії, передбачених статтею 101 цього Закону, дозволяє стверджувати, що вона здійснює публічну владу у сфері кадрового управління суддівським корпусом, тобто за своїм статусом є суб'єктом владних повноважень, який здійснює відповідну владну управлінську функцію у сфері адміністрування судовою системою [3].

Порядок розгляду справи про відсторонення судді від посади врегульовано Регламентом ВККС. Зокрема, у цьому нормативному акті визначено загальний порядок проведення засідань Комісії (розділ III), загальний порядок розгляду питання на засіданні Комісії (розділ V), особливі процедури прийняття рішення про відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності (розділ XV). Це свідчить про наявність організованої процедури з розгляду спору про відсторонення судді від посади [3].

3. Мета застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Незважаючи на те, що цілі застосування заходів забезпечення кримінального провадження у законі прямо не зазначені, але вони впливають із завдань кримінального провадження визначених у ст. 2 КПК, а саме: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [81].

Провівши аналіз позицій авторів, щодо поняття заходів забезпечення кримінального провадження слід констатувати, що їх цілями є: попередження або припинення ухилення підозрюваного, обвинуваченого від дізнання, слідства або суду, запобігання і припинення кримінально-процесуальних порушень, відновлення процесуальних правовідносин, запобігання перешкоджанню досудовому розслідуванню та судовому розгляду, а також для забезпечення виконання вироку.

Окремо слід зауважити, що нормами кримінального процесуального законодавства визначено мету застосування запобіжних заходів. Так в ч. 1 ст. 177 КПК вказано, що метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити

інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується [81].

Проте, що стосується закріплення мети заходів забезпечення кримінального провадження, то в нормі ч. 1 ст. 131 КПК України зазначено, що метою їх є досягнення дієвості цього провадження [81] без деталізації вказаного положення. Як зазначалось нами раніше дієвість кримінального провадження слід співвідносити із його завданнями, які визначені в ст. 2 КПК.

Проте слід зауважити, що застосування заходів забезпечення кримінального провадження передбачає певні обмеження прав та свобод учасників кримінального провадження, зокрема підозрюваного, обвинуваченого, свідків, а в окремих випадках і третіх осіб, які не є учасниками кримінального провадження, а отже, виконання такого завдання кримінального судочинства, як охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження може піддаватись сумнівам. Оскільки застосування вказаних заходів в переважній більшості випадків здійснюється за допомогою державно-владного примусу, в результаті якого особа до якої вони застосовуються може бути тимчасово обмежена або позбавлена у користуванні певними правами чи свободами, як то для прикладу права на вільний вибір місця праці, яке обмежується внаслідок відсторонення особи від посади.

Таким чином, нормативне визначення мети застосування заходів забезпечення кримінального провадження є неповним та потребує вдосконалення. З цією метою пропонуємо внести відповідні зміни до ч. 1 ст. 131 КПК України, та викласти її в такій редакції: «Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою запобігання, припинення чи попередження протиправної поведінки учасників кримінального провадження; виявлення, отримання та збереження доказів; створення належних умов проведення досудового розслідування».

Крім того, кожен захід забезпечення кримінального провадження передбачає окрім загальної і власну мету. Так, відсторонення від посади

застосовується з метою недопущення знищення чи підробки речей і документів, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконного впливу на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправного перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином під час перебування особи на певній посаді.

Таким чином, відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження слід відносити до заходів кримінально-процесуального примусу, що не пов'язані з ізоляцією особи. Його застосування тягне за собою такий правовий наслідок як обмеження трудових прав та свобод підозрюваного, обвинуваченого, а в окремих випадках і прав інших осіб.

Метою його застосування є забезпечення належного порядку кримінального провадження, відшкодування спричиненої кримінальним правопорушенням шкоди, а також перешкоджання продовженню злочинної діяльності, яка пов'язана безпосередньо з трудовою діяльністю і полягає у тимчасовому недопущенні особи, яка перебуває у певних службових відносинах з органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами чи організаціями, до виконання своїх функціональних обов'язків, забороні виконувати роботу, яку вона виконувала, або займатися діяльністю, якою вона займалася. При вирішенні питання про відсторонення особи від посади слідчий суддя, суд в кожному конкретному випадку повинен керуватись принципами пропорційності та співрозмірності втручання в права людини під час застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження.

В системі інших заходів забезпечення кримінального провадження відсторонення від посади можна вважати проміжним заходом, який по суворості є жорсткішим від поруки чи застави, проте легшим від взяття під варту.

1.3. Зарубіжний досвід правового регулювання відсторонення від посади в кримінальному провадженні

Дотриманню прав громадян у кримінальному судочинстві та застосуванню до них заходів процесуального примусу присвячено значну увагу не лише у національному законодавстві України, а й у міжнародно-правових документах з питань здійснення кримінального провадження.

Відсторонення особи від посади посідає не менш важливе місце в системі заходів забезпечення кримінального провадження оскільки застосування вказаного заходу тягне за собою певне обмеження конституційних прав та свобод людини та громадянина, зокрема право на працю, яке гарантоване ст. 43 Конституції України [66].

Низка міжнародних та національних нормативно-правових актів також містять норми про можливість обмеження прав і свобод. Зокрема, ст. 29 Загальної декларації прав людини зазначає, що реалізація прав може обмежуватись лише з метою забезпечення визнання і поваги прав та свобод інших та задоволення справедливих вимог моралі, суспільного порядку й загального добробуту в демократичному суспільстві [45].

Відповідно до ч. 3 і 4 ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї від 16 вересня 1963 р., на здійснення цих прав не можуть бути встановлені жодні обмеження, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки, для підтримання публічного порядку, запобігання злочину, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб [64].

Тобто, міжнародні нормативно-правові акти передбачають можливість обмеження прав особи, однак засоби такого обмеження визначаються законодавством конкретної держави.

Досліджуючи заходи забезпечення кримінального провадження, зокрема відсторонення від посади слід звернутись до аналізу досвіду правового регулювання вказаного заходу в кримінальному судочинстві зарубіжних держав з метою проведення ґрунтовного дослідження порядку та умов його застосування.

Під впливом Європейської конвенції з прав людини і прецедентного права Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) невід’ємні цінності та принципи у формі прав людини також стають загальними стандартами в європейських державах. Конституціоналізація кримінального правосуддя стала реальністю, і це включає в себе також кримінальний процес (методи розслідування, процесуальні гарантії, виконання санкцій тощо) [6, с. 227-234].

Слід зазначити, що кримінальному процесуальному законодавству та доктрині кримінального процесу європейських держав відоме поняття «заходи примусу». Так, структурними елементами Кримінального процесуального кодексу Королівства Нідерландів є ч. 4 книги 1 «Eenige bijzondere dwangmiddelen» («Декілька особливих примусових заходів»), КПК Латвійської Республіки — розділ 3 «Procesuālie piespiedu līdzekļi un sankcijas» («Заходи процесуального примусу і санкції»), КПК Португальської Республіки — книга IV «Das medidas de coacção e de garantia patrimonial» («Заходи примусу та гарантії майна»), КПК Республіки Болгарія — розділ II «Мярка за неотклонение и други мерки за процесуална принуда» («Заходи щодо неухилення та інші заходи процесуального примусу»), КПК Республіки Молдова — розділ V «Măsurile procesuale de constrângere» («Заходи процесуального примусу»), КПК Республіки Польща — розділ VI «Środki przymusu» («Заходи примусу»), КПК Угорщини — глава VIII «A kényszerintézkedések» («Примусові заходи»), КПК Швейцарської Конфедерації — розділ 5 «Zwangsmassnahmen» («Примусові заходи») [16, с. 29].

В. Г. Дрозд досліджуючи міжнародний досвід використання запобіжних заходів, що не пов’язані з обмеженням волі зазначила, що заходи примусу в країнах Східної та Центральної Європи було запроваджено, як альтернативи для зменшення тиску на перенаселені в’язниці й перевантажений судовий апарат, а також з метою запобігти створенню для правопорушника репутації кримінального

злочинця. Часто ці альтернативні заходи включають утрчання, які виводять правопорушника з юрисдикції кримінальних судів, шляхом надання прокуророві або слідчому повноважень, які раніше вважалися такими, що належать лише судді під час судового розгляду справи. І серед таких повноважень – видати наказ про застосування обмежувальних заходів, таких як передання на поруки, нагляд поліції, заборона наближатися до певного місця або особи, або займатися певною професією. Також вчена зазначає, що питання застосування таких досудових альтернатив на практиці, у багатьох випадках залежить від таких критеріїв, як характер та тяжкість злочину, наявність інтересу до справи широкої громадськості, вік і характер правопорушника, майно, яким володіє правопорушник, а також можлива компенсація потерпілому [36, с. 62-63].

Кримінально-процесуальне право Федеративної Республіки Німеччина є одним із найстабільніших у Європі. Кримінально-процесуальний кодекс ФРН, ухвалений у 1887 р., і нині діє в редакції від 7 квітня 1987 р. У ньому відображено загальні демократичні ідеї реформ кримінального процесу ХІХ ст., які в Німеччині розвинулися у результаті перемоги Буржуазної революції 1848 р., також позитивно вплинув і французький Кримінально-процесуальний кодекс (кодекс Наполеона 1808 р.). Ідеться про такі принципи, як: незалежність суддів; розподіл функцій обвинувачення та вирішення справ; створення самостійної прокуратури; гласність і усність судового розгляду; участь у кримінальному правосудді народних представників (шеффенів та присяжних); заборона «повороту до гіршого» (*reformatio in pejus*); вільна оцінка доказів; захист прав та свобод особи від зловживань та свавілля у кримінальному судочинстві [111, с. 34].

Німецькі науковці вважають, що задля забезпечення розслідування фактів і впорядкування ведення кримінального провадження, кримінально-процесуальний закон передбачає низку заходів примусу, які тою чи іншою мірою впливають на особисте життя особи, незалежно від того, чи вони здійснюються відкрито чи таємно. Ці заходи спрямовані переважно проти обвинуваченого, але в окремих випадках можуть стосуватися і третіх осіб. Природно, що заходи примусу

застосовуються переважно під час досудового провадження, хоча й не обмежуються цією стадією процесу [207, с. 522].

Що стосується відсторонення особи від посади, то в німецькому кримінальному судочинстві вказаний захід належить до додаткових заходів щодо забезпечення кримінального переслідування і виконання покарань.

Зокрема, в ч. 1 § 132а Розділу 9b КПК ФРН «Попередня заборона на професійну діяльність» вказано, що за наявності обґрунтованих підстав припускати, що судом буде призначено покарання у вигляді заборони займатись певною професійною діяльністю (стаття 70 Кримінального кодексу ФРН), суддя може винести ухвалу про тимчасову заборону обвинуваченому займатися певною професійною діяльністю, торгівлею чи галуззю торгівлі. Відповідно до цього застосовується частина 3 статті 70 Кримінального кодексу [83].

У відповідності із ч. 1 ст. 70 КК ФРН наказ про заборону професійної діяльності може бути призначено у разі вчинення особою незаконного діяння, шляхом зловживання своєю професією чи торгівлею чи грубого порушення пов'язаних із цим обов'язків [70].

Таким чином, у разі, якщо особі за вчинене нею протиправне діяння судом може бути призначено покарання у виді заборони займатись певною професійною діяльністю суд на час проведення досудового розслідування може прийняти рішення про тимчасове відсторонення особи від посади. Вказане рішення може бути скасоване у випадку недоведеності вини особи.

Однак саме існування юридичних вимог відповідно до § 70 КК ФРН у поєднанні з § 132а КПК ФРН не виправдовує застосування до особи тимчасової заборони займатись певною професійною діяльністю.

Перш за все слід звернутись до аналізу Конституції ФРН. Зокрема в статті 12 п. 1 Конституції ФРН гарантує право кожного німця на вільний вибір професії, місця роботи та місця навчання. Здійснення ж професійної діяльності може регулюватися законом або на підставі закону [67].

Подібна норма міститься також і у Конституції України, зокрема ст. 43, в якій вказано, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [66].

Таким чином, обмеження конституційних прав та свобод людини не допускається, за винятком підстав визначених в законі. В цьому випадку слід звернутись до аналізу змісту положень КПК ФРН, який передбачає право суду на призначення примусових заходів для забезпечення належного ходу кримінального провадження.

В § 112 КПК ФРН визначено перелік підстав, за наявності яких може бути призначено запобіжний захід, зокрема і відсторонення від посади: при оцінці обставин окремої справи існує ризик ухилення обвинуваченого від кримінального провадження; поведінка обвинуваченого виправдовує серйозні підозри, що він може:

а) знищувати, змінювати, утилізувати, приховувати чи фальсифікувати докази;

б) вплинути на інших обвинувачених, свідків чи експертів у несправедливий спосіб;

в) спонукати інших так поводитися і за наявності ризику того, що встановлення істини буде ускладнено (небезпека змови) [83].

Так, суд встановивши наявність хоча б однієї із вище зазначених підстав, що підтверджується відповідними доказами може призначити особі примусовий захід у формі відсторонення від посади. Слід додати також, що постанова про призначення запобіжного заходу підлягає негайному виконанню, що зумовлено існуванням ризику знищення чи спотворення доказів, неправомірного впливу на суб'єктів провадження, що матиме непоправні наслідки, які можуть виникнути внаслідок перебування обвинуваченого на певній посаді чи зайняття певною професійною діяльністю.

Відсторонення посадових осіб регулюється також Федеральним законом про посадових осіб для федеральних посадових осіб, а для інших державних посадових осіб – Законом про статус посадових осіб (STG) [6, с. 227-234].

Згідно § 24 абз. Закону про статус посадових осіб посадова особа за рішенням німецького суду може бути відсторонена від посади, якщо проти неї відкрито кримінальне провадження:

- за умисне діяння, пов'язане з позбавленням волі на термін не менше одного року;
- за умисне діяння, що пов'язане із державною зрадою, загрозою демократичному устрою держави, загрозою зовнішній безпеці, або, якщо це діяння відноситься до службових злочинів, хабарництво, та карається покаранням – засудженням до позбавлення волі строком не менше шести місяців [145].

Рішення про відсторонення від посади може бути скасовано у разі недоведеності вини посадової особи. У такому випадку державно-службові відносини не вважаються перерваними.

Також державні службовці можуть бути відстороненні від посади за обвинувачення в особливо тяжкому проступку, який призводить до значної втрати довіри з боку роботодавця та населення, зокрема, злочини, пов'язані зі службою (наприклад, неправдиве посвідчення на посаді, тілесні ушкодження на посаді або хабарництво). У разі звинувачення державного службовця у тяжкому проступку здійснюється дисциплінарне провадження, яке може спричинити відсторонення від державної служби. Відповідне рішення може бути прийняте лише в судовому порядку, тобто дисциплінарна юрисдикція приймає рішення за скаргою роботодавця.

Таким чином, на відміну від національного, в німецькому законодавстві міститься спеціальний нормативно-правовий акт, який регламентує відсторонення від посади державних службовців.

В Україні ж статус державних службовців регулюється Законом України «Про державну службу» від 10.12.2015 року № 889-VIII, який при цьому не встановлює спеціальних підстав для відсторонення державних службовців від посади. У розглядуваному нормативно-правовому акті міститься лише відсильна норма, яка вказує, що відсторонення державного службовця від виконання

посадових обов'язків у разі вчинення ним корупційного правопорушення здійснюється відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» [137].

І. М. Ваганова визначає відсторонення від роботи як примусовий захід запобіжного характеру, що тимчасово призупиняє виконання працівником трудової функції на підставі письмового розпорядження (наказу) роботодавця або інших уповноважених законодавством органів із метою запобігання настанню можливих негативних наслідків і профілактики правопорушень, як правило, із припиненням виплати заробітної плати [23, с. 33].

Слід констатувати, що оскільки державні службовці наділені спеціальним статусом та на яких у відповідності із законодавством покладено виконання функцій та завдань держави, то і порядок відсторонення вказаних осіб від посади повинен бути передбачений в Законі України «Про державну службу».

На час відсторонення від роботи державний службовець, крім випадків відсторонення у випадку звинувачення в учиненні злочину, продовжує отримувати заробітну плату. Як зазначає В. О. Бабенко, такий підхід є правильним, оскільки без припинення службових відносин і видачі трудової книжки неможливо позбавляти працівника заробітної плати [14, с. 363].

На підтвердження необхідності сплачувати заробітну плату свідчить також досвід правового регулювання трудових відносин у зарубіжних країнах. Так, наприклад, у ФРН, Новій Зеландії та Великобританії відсторонення від роботи розглядається як захід запобігання за умови, що працівник буде отримувати заробітну плату, а ось у США, Канаді, Франції і Швейцарії заробітну плату з працівника утримувати дозволено [97, с. 20].

Також німецьке законодавство регламентує умови та порядок відсторонення від посади суддів. У § 35 Німецького закону про суддів вказано, що відповідно до § 18 п. 3, § 19 п. 3, § 21 п. 3, § § 30 і 34 суд може тимчасово відсторонити суддю від посади.

Так зокрема, відповідно до § 30-Німецького закону про суддів (DRiG) суддя може бути відстороненим від посади:

1) у судовому розгляді за обвинуваченням судді (пункти 2 і 5 статті 98 Основного закону Федеративної Республіки Німеччини);

2) в судовому дисциплінарному провадженні;

3) в інтересах юридичної допомоги (§31);

4) при зміні судової організації (§32).

Відсторонення від посади судді у випадку передбаченому пунктом 4 може бути здійснено тільки на підставі судового рішення, яке має законну силу. Суддя, якого було відсторонено від посади, вважається суддею у відставці [146].

В українському законодавстві також передбачена спеціальна процедура відсторонення від посади суддів. Так у відповідності із ч 6 ст.49 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII, суддя може бути тимчасово відсторонений від здійснення правосуддя на строк не більше двох місяців у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом. Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя ухвалюється Вищою радою правосуддя [147].

В Австрії засоби процесуального примусу поділяються на дві групи; одна з них спрямована на отримання й збереження доказових матеріалів та речових доказів, що належать виявленню та конфіскації, а інша – на забезпечення не ухилення від участі в процесі обвинуваченого, установлення істини у справі, а також перешкодження вчинення ним нових злочинів.

Застосування ж такого запобіжного заходу, як відсторонення від посади тут вирішується, як правило, у кримінальному вироку (стаття 441 КПК Австрії). Якщо є достатні підстави вважати, що передумови для самостійного призначення запобіжних заходів, передбачені частинами 2, 22, 23 і 220b Кримінального кодексу, виконані (частина 5 статті 65 Кримінального кодексу), прокуратура має право подати клопотання про обрання одного із запобіжних заходів, передбачених цими положеннями. Для цієї заяви положення обвинувального акта застосовуються *mutatis mutandis* (що означає «зі змінами, які слід змінити») [75; 24].

Стаття 220b КК Австрії передбачає право відсторонення особи від посади, у разі, якщо він вчинив умисний злочин проти життя та здоров'я або свободи особи, або проти статевої недоторканності та самовизначення неповнолітнього, який карається позбавленням волі на строк більше ніж один рік, і на момент скоєння злочину працював в установі, яка включає навчання, тренування або нагляд за неповнолітніми або інший інтенсивний контакт з неповнолітніми [69].

Рішення про відсторонення від посади або його невиконання становлять частину вироку та можуть бути оскаржені на користь або на шкоду засудженого зі скаргою про недійсність та апеляцією.

За кримінально-процесуальним законодавством Франції діяльність з пошуку та виявлення злочинів здійснюється у формі дізнання. З цією метою створена та функціонує судова поліція, на яку покладається обов'язок з проведення дізнання та забезпечення громадського правопорядку у цілому.

У Кримінальному процесуальному кодексі Франції регламентовано повноваження слідчого судді на проведення широкого комплексу слідчих дій, які спрямовані на встановлення об'єктивної істини у справі (ст. 81 КПК Франції) [79].

Таким чином, з аналізу змісту статті 81 КПК Франції випливає, що процесуальна діяльність слідчого судді передбачає обов'язок збирати доказову інформацію не тільки проти підозрюваного, обвинуваченого, але і на його користь [6]. Тому слід констатувати, що слідчий суддя у Франції є незалежним у своїй діяльності, і покликаний всебічно, повно та неупереджено дослідити всі обставини, викладені у публічному позові.

Що стосується заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема відсторонення від посади, то в кримінальному-процесуальному законодавстві Франції воно належить до так званої категорії запобіжних заходів як «судовий контроль». КПК Франції надає право слідчому судді призначати відносно будь-якої особи, яка обвинувачується у скоєнні кримінально-караного діяння, яке карається позбавленням волі на строк більше двох місяців, запобіжні заходи в порядку судового контролю.

До таких заходів КПК Франції відносить, наприклад: заборона виходу за межі територіальних кордонів, визначених слідчим суддею або суддею з питань свободи слова та тримання під вартою; заборона залишати своє місце проживання чи місця проживання, встановлене слідчим суддею або суддею з питань свободи й утримання під вартою, тільки на умовах і за підставами, визначеними цим суддею; заборона відвідувати певні місця або відвідувати місця, визначені слідчим суддею або суддею з питань свободи слова та тримання під вартою; утримуватися від керування транспортними засобами; передача особи на поруки; не займатися певною діяльністю професійного або соціального характеру, за винятком виконання виборних мандатів і обов'язків профспілок, коли злочин було скоєно при здійсненні або у зв'язку зі здійсненням такої діяльності, і коли є побоювання, що може бути скоєно новий злочин [79].

Процесуальна процедура відсторонення від посади передбачає, що слідчий суддя або суддя з питань свободи слова та утримання під вартою може на свій розсуд або за запитом прокуратури прийняти рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого під судовий нагляд, із передачею копії цієї постанови особі, до якої має бути застосований вказаний запобіжний захід.

Припинення судового нагляду може бути здійснено за постановою судді слідчого в будь-який час, за запитом прокурора, або за запитом підозрюваного, обвинуваченого після повідомлення прокурора. Слідчий суддя зобов'язаний винести рішення за клопотанням особи про припинення судового нагляду у формі відсторонення від посади протягом п'яти днів на підставі мотивованої постанови [6].

В кримінально-процесуальному законодавстві Республіки Польща передбачено, що кримінальне судочинство повинно здійснюватися таким чином, щоб: винуватця злочину було виявлено та притягнуто до кримінальної відповідальності, а невинна особа не понесла цієї відповідальності; шляхом своєчасного застосування заходів, передбачених кримінальним законодавством та завдяки розкриттю обставин, що сприяють вчиненню злочину, вирішувалися завдання кримінального судочинства не тільки по боротьбі зі злочинами, а й по їх

попередженню та зміцненню поваги до закону і принципів соціального співіснування; були враховані законні інтереси потерпілої сторони; врегулювання справи відбулося в розумні терміни [78].

Запобіжні заходи у польському кримінальному процесі вважаються діями, які за законом можуть застосовуватись правоохоронними органами по кримінальній справі. Такі заходи регламентуються Главою 28 Кримінального процесуального кодексу Республіки Польща.

Застосування запобіжних заходів тут спрямовано на виконання таких функцій, як: профілактична, захисна та доказова. Профілактична функція служить для забезпечення належного ходу кримінального провадження, захисна — на запобігання вчиненню нового тяжкого злочину, та доказова — дозволяє належним чином зібрати всю необхідну доказову інформацію для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

На думку польських учених, заходи примусу у кримінальному судочинстві характеризуються тим, що впливають на свободу певної особи, обмежуючи її, або взагалі позбавляючи можливості діяти згідно з нею. Такі заходи продиктовані потребами здійснення правосуддя і покликані забезпечити нормальний перебіг кримінального процесу. Їхнім завданням є примус до належної (очікуваної) поведінки з погляду кримінального провадження або створення відповідних умов для виконання процесуальних дій. Вони є правовими «імпульсами (стимулами)». Заходи примусу являють собою або реакцію на певну поведінку особи, що суперечить її обов'язкам, або намір зберегти певний фактичний стан незалежно від волі та дій визначеної особи [214, с. 1322; 215, с. 429; 16, с. 29].

Таким чином, можна сказати, що суть застосування запобіжних заходів у кримінальному процесі полягає в наданні органам влади гарантій виконання обвинуваченим усіх пов'язаних із цим обов'язків, передбачених кримінальним провадженням та постати перед судом.

У Польщі виділяють дві групи превентивних (запобіжних) заходів: такі, що пов'язані з ізоляцією та такі, що не пов'язані з ізоляцією. До першої групи заходів належить, наприклад тимчасовий арешт, суть якого полягає у повному обмеженні

свободи суб'єкта, до якого вони застосовуються, тоді як друга група заходів обмежує лише громадянські свободи, наприклад особиста порука, поліцейський нагляд, заборону виїзду за межі країни, відсторонення від службових обов'язків чи професії, а також наказ утримуватися від певної діяльності чи керування певним типом транспортних засобів.

Умови застосування запобіжних заходів визначені в ч. 1 ст. 249 КПК Польщі де вказано, що превентивні заходи можуть бути використані для забезпечення належного ходу розгляду кримінальної справи, а також для запобігання вчинення обвинуваченим нового тяжкого злочину; вони можуть застосовуватися тільки в тому випадку, якщо зібрані докази вказують на високу ймовірність того, що обвинувачений скоїв злочин.

Таким чином, кримінально-процесуальним законодавством встановлено, що всі без винятку профілактичні заходи можуть застосовуватися тільки в суворо визначених ситуаціях. Загальні передумови застосування заходів визначені в ст. 249 КПК Польщі. Крім того, підставами застосування до особи профілактичних заходів, в тому числі і відсторонення від посади, відповідно до ст. 258 КПК Польщі є:

- обґрунтоване побоювання втечі або приховування обвинуваченого, особливо якщо його особа не встановлена або у нього немає постійного місця проживання в країні;

- обґрунтовані побоювання, що обвинувачений буде схилити інших учасників до дачі неправдивих свідчень чи пояснень або іншим незаконним чином втручатися в кримінальну справу;

- обґрунтовані побоювання, що обвинувачений, якого звинуватили у вчиненні умисного злочину або проступку, може вчинити новий злочин проти життя, здоров'я або безпеки, особливо у разі погрози вчинення такого злочину.

Стаття 276 КПК Польщі безпосередньо регламентує відсторонення від посади особи, та у відповідності з якою в якості запобіжного заходу обвинувачений може бути відсторонений від виконання службових обов'язків чи виконання професії, або зобов'язаний утриматися від певної діяльності [78].

Вказаний запобіжний захід може бути застосований лише щодо особи, стосовно якої винесено постанову про пред'явлення обвинувачення. В постанові про застосування запобіжного заходу слід згадати особу, вчинене нею діяння, його правову кваліфікацію і правову основу застосування цього заходу. Також, у постанові обов'язково повинно міститись обґрунтування підстав його застосування із поданням доказів, що свідчать про вчинення підсудним злочину, доведенням обставини, які вказують на існування загроз для правильного ходу судового розгляду або можливості вчинення підсудним нового важкого злочину. Рішення про застосування такого запобіжного заходу, як відсторонення від посади приймає суд за поданням прокурора [6]. Ця міра, в основному, має процесуальний характер відповідно до ст. 276 КПК Польщі й особа не має права на отримання зарплати.

Таким чином, польська кримінально-процесуальна процедура застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як відсторонення від посади є схожою з українською.

У Болгарії застосування запобіжних заходів регламентується Розділом 2 КПК, відповідно до якого такі заходи можна поділити, на ті, що не пов'язані з обмеженням волі, а саме: підписка про невиїзд та гарантія, та які спрямовані на обмеження волі особи: домашній арешт та тримання особи під вартою (ст. 58 КПК) [76].

Що стосується відсторонення від посади, то в КПК Болгарії воно віднесене до окремих заходів примусу. Так відповідно до ч. 1 ст. 69 КПК Болгарії у разі коли обвинувачений обвинувачується у вчиненні умисного злочину загального характеру, вчиненого у зв'язку з його роботою, і є достатні підстави вважати, що його службове становище створюватиме перешкоди для об'єктивного, всебічного і повного з'ясування обставин справи, суд може відсторонити обвинуваченого від посади [76].

Рішення про відсторонення обвинуваченого від посади здійснюється судом на підставі клопотання поданого відповідним прокурором. Провадження розглядається у відкритому судовому засіданні за участю прокурора,

обвинуваченого та його захисника. Обговоривши надані сторонами доводи, суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку з приватною скаргою та приватним протестом до апеляційного суду протягом трьох днів.

Відсторонення обвинуваченого від посади у досудовому провадженні може бути скасоване прокурором або за клопотанням обвинуваченого чи його захисника судом, у разі, якщо потреба у його застосуванні відпала.

Таким чином, умовами для прийняття заходу у виді відсторонення від посади за кримінальним процесуальним законодавством Болгарії є: пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину загального характеру, пов'язаного з її трудовою діяльністю; наявність підстав вважати, що його службове становище перешкоджатиме розкриттю об'єктивної істини.

Відмінністю від національної процедури відсторонення особи від посади є те, що за КПК Болгарії застосування вказаного заходу може бути здійснено тільки стосовно обвинуваченого. Крім того, клопотання про застосування до обвинуваченого заходу примусу подається до суду тільки прокурором. Також відмінним є і процедура скасування вказаного заходу, право на яке надано прокурору без необхідності звернення до суду.

Оскільки вітчизняна законодавча процедура застосування до особи відсторонення від посади є утрудненою через необхідність звернення до слідчого судді з клопотанням про обрання вказаного заходу примусу, то вважаємо за доцільне перейняти досвід Болгарії, щодо його скасування, передбачивши в кримінальному процесуальному законі право прокурора скасувати відсторонення від посади, якщо в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба.

Крім того, кримінальним процесуальним законодавством Болгарії також передбачено особливу процедуру відсторонення від посади у військовому досудовому провадженні. Так, в ст. 403 КПК Болгарії вказано, що обвинувачений, стосовно якого здійснюється особлива процедура досудового провадження перебуває під вартою або домашнім арештом, він тимчасово відсторонюється від посади до скасування або заміни поліцією цих запобіжних заходів [76].

Слід також розглянути процесуальний порядок застосування відсторонення від посади в Латвійській Республіці, який по своїй структурі досить подібний до вітчизняного.

Кримінально-процесуальний закон в Латвії встановлює єдиний процесуальний порядок для всіх осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, незалежно від їх походження, соціального та майнового стану, роду занять, громадянства, раси та національності, ставлення до релігії, статі, освіти, мови, місця проживання та інших обставин [77].

Крім того, в кримінально-процесуальному законодавстві Латвії визначено, що кримінальне провадження здійснюється у відповідності із Конституцією Латвійської Республіки, нормами міжнародного права та КПК, проте при застосуванні правової норми Європейського Союзу враховується практика Суду Європейського Союзу, але при застосуванні правової норми Латвійської Республіки тлумачення відповідної норми передбачені в рішенні Конституційного Суду мають бути дотримані [77].

Відповідно до кримінального процесуального закону Латвії передбачено два види примусових заходів, так званих «заходів безпеки»: заходи безпеки, не пов'язані з позбавленням волі, та заходи безпеки у вигляді тримання під вартою.

Заходи безпеки, не пов'язані з ув'язненням, застосовуються особою, яка веде провадження – на першій стадії кримінального провадження – слідчим. При вирішенні питання про необхідний захід безпеки особа, яка провадить провадження, повинна обрати такий запобіжний захід, який якомога менше порушує права особи та є пропорційним. Запобіжні заходи, пов'язані з позбавленням волі, можуть бути призначені лише слідчим суддею.

Загальні підстави застосування запобіжних заходів передбачені в ст. 241 КПК Латвії. Підставою для застосування примусового процесуального заходу є вчинення особою дій спрямованих на перешкоджання досягнення мети кримінального провадження в конкретному процесі або вчинення окремої процесуальної діяльності, невиконання або неналежне виконання своїх процесуальних обов'язків. Заходи безпеки можуть бути застосовані до

підозрюваного, обвинуваченого, якщо є підстави вважати, що вказана особа продовжить злочинну діяльність, перешкоджатиме досудовому провадженню чи суду, чи ухилятиметься від такого провадження або суду.

При обранні запобіжного заходу особа, яка провадить провадження, враховує характер і шкідливість кримінального правопорушення, особу підозрюваного або обвинуваченого, стан його сім'ї, стан здоров'я та інші обставини.

Розділі 14 КПК Латвійської Республіки регламентує спеціальний порядок застосування відсторонення від посади, який ту іменується як «заборона на певні заняття», та відноситься до примусових заходів не пов'язаних з позбавленням волі. Так, ст. 254 КПК Латвії дає таке визначення заборони на певні заняття – встановлена постановою уповноваженої особи заборона підозрюваному або обвинуваченому тимчасово здійснювати займатись (виконувати дії) певного виду або виконувати конкретні посадові (трудові) обов'язки [77].

Таким чином, якщо в слідчого виникають підозри, що підозрюваний, обвинувачений внаслідок зайняття певної посади може певним чином негативно впливати на хід досудового розслідування, перешкоджати його проведенню, чинити протиправний вплив на інших учасників процесу тощо, слідчий може призначити йому запобіжний захід у вигляді відсторонення від посади.

Кримінально-процесуальним законодавством Латвії не передбачена необхідність винесення судового рішення для застосування вказаного заходу. Таким чином рішення виноситься слідчим, який веде справу, та надсилається для виконання роботодавцю особи або іншій відповідній установі, та підлягає виконанню протягом трьох робочих днів з дня його отримання.

Так, аналіз процесуальної процедури застосування заходу забезпечення кримінального провадження у формі відсторонення від посади дозволяє виділити такий досвід, як можливість слідчого самостійно, без винесення ухвали слідчого судді вирішувати питання про застосування до особи розглядуваного заходу примусу. Така практика, на нашу думку є досить позитивною для запозичення у вітчизняне кримінально-процесуальне законодавство, оскільки спрощення

процедури прийняття рішення про застосування до особи вказаного заходу дозволить значно пришвидшити процес досудового розслідування, а також уникнути негативних наслідків, пов'язаних із вчинення підозрюваним, обвинуваченим дій, спрямованих на перешкоджання ведення кримінального провадження. Це пояснюється тим, що протягом часу між винесенням слідчим клопотання про застосування заходу у формі відсторонення від посади та прийняттям рішення та винесенням ухвали слідчим суддею, підозрюваний, обвинувачений може вжити непоправні заходи, що унеможливають або ускладняють хід досудового розслідування та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Також, слід зауважити, що в умовах воєнного стану звернення із клопотанням про застосування відсторонення від посади до суду може бути утруднене обставинами, пов'язаними із веденням бойових дій, надмірною завантаженистю слідчого, внаслідок залучення до виконання завдань пов'язаних із забезпеченням територіальної цілісності і безпеки держави, громадського порядку тощо. Зволікання у призначенні особі такого заходу може призвести до невідворотних наслідків для кримінального провадження, що ускладнять або унеможливають доведення вини особи у інкримінованому їй кримінальному правопорушенні.

Таким чином, вважаємо за доцільне передбачити в чинному кримінальному процесуальному законі право прокурору або слідчому за погодженням з прокурором вирішувати питання про наявність підстав для застосування до особи відсторонення від посади без необхідності звернення з клопотанням до суду.

Крім того, вказаний захід може застосовуватись додатково разом із іншими запобіжними заходами.

Також, в законодавстві Латвії містяться норми, що стосуються відсторонення від посади державних службовців, зокрема в Законі «Про державну службу» прийнятому 07. 09.2000 року № 331/333 [138].

Так в п. 1 Розділу 39 Закону вказано, що керівник установи може відсторонити посадову особу від виконання покладених на неї обов'язків у разі,

якщо до неї було застосовано примусовий арешт в рамках запобіжного заходу або проти неї відкрито кримінальне провадження. Посадовій особі, яка була відсторонена від посади припиняється виплата заробітної плати на весь час дії обмеження. Крім того, Законом визначено коло суб'єктів, які уповноважені відсторонити службову особу від посади, зокрема це: Керівник відповідної установи, Міністр, Прем'єр-міністр. Керівник установи може бути відсторонений від посади Міністром, директором Державної канцелярії та керівником Міжвідомчого координаційного центру - Прем'єр-міністром [138].

Британська модель судового правозастосування у кримінальних справах вирізняється тим, що існує дієвий судовий контроль на всіх етапах розслідування справи, причому без прокурорського нагляду. Поліція може вчиняти лише ті процесуальні дії, які не обмежують конституційні права і свободи громадян. Для застосування будь-яких процесуальних заходів (окрім короткострокового затримання) необхідно звертатися до суду. В Англії та Уельсі є Королівська прокуратура (CPS) – це незалежний державний орган, відповідальний за судове переслідування осіб, яким поліція пред'явила обвинувачення, що вирішує чи достатніми є докази для звернення до суду [218].

Також, оскільки у Великій Британії відсутня кодифікація правових актів, а кримінально-правові відносини засновані на приватній позовній основі, то основним джерелом кримінального-процесуального права є судові прецеденти.

В Англії запобіжними заходами є арешт, застава, та особиста порука які можуть застосовуватися до підозрюваного на стадії досудового розслідування.

Подібна правова система сформувалась також і у Сполучених Штатах Америки (далі США). Джерелами норм кримінального правосуддя тут є Конституція США та Білл про права, конституції штатів, Кодекс США, кодекси штатів, судові рішення, федеральні кримінально-процесуальні правила, кримінально-процесуальні правила штатів, а також правила і положення департаментів і агентств. Федеральні кримінально-процесуальні правила, наприклад, регулюють процедуру всіх кримінальних розглядів у судах Сполучених Штатів. До заходів забезпечення кримінального провадження в США

належать домашній арешт, застава, підписка про невиїзд, арешт та взяття на поруки [6, с. 227-234].

Крім того, як зазначає Дрозд В.Г. процедура досудового розслідування в США дещо відрізняється від вітчизняної моделі. Так, на стадії попереднього провадження в суді, кримінальна справа розглядається одноосібно суддею в закритому судовому засіданні за участю обвинувача (атторнея), захисника (адвоката) й обвинуваченого. Основний зміст їхніх дій полягає в послідовному пред'явленні доказів й аргументуванні своїх доводів перед судом. Суддя на основі попереднього слухання вирішує питання про притягнення особи, якій аторнеєм було пред'явлено обвинувачення, до кримінальної відповідальності. Одночасно розглядається питання про можливість застосування заходів кримінально-процесуального примусу та інші питання, що мають істотне значення для підготовки до розгляду кримінальної справи по суті [36, с. 69].

Що стосується застосування в кримінальному судочинстві США та Великої Британії такого заходу, як відсторонення від посади, то за загальним правилом його не віднесено до заходів примусу, проте слід зупинитись на характеристиці норм Конституції США.

Так, відповідно до ст. 2 Розділ 4 Конституції США президент, віцепрезидент і всі цивільні службовці Сполучених Штатів усуваються з посади за державну зраду, хабарництво або інші тяжкі злочини та проступки [65].

Така процедура відбувається в порядку оголошення імпічменту Палатою Представників. У разі висунення обвинувачення за вчинення державної зради, хабарництва чи інших тяжких злочинів і проступків та до моменту винесення рішення у справі вище зазначені посадові особи можуть бути відсторонені від посади на весь період проведення розслідування.

Однак ні нормативні акти, ні ранні історичні джерела права США не визначають, хто саме належить до «цивільних службовців». Аналіз судової практики дозволяє виокремити осіб, яких Конституція США відносить до державних (цивільних) службовців. Крім президента і віцепрезидента, які прямо визначені в тексті Конституції як посадові особи, які підлягають відстороненню

від посади, судовий прецедент показує, що федеральні судді при вирішенні питання про відсторонення від посади обмежуються посадовими особами федерального уряду, а також суддів всіх рівнів та їх помічників, оскільки на практиці більшість розглядів стосувалося цих посад [6].

Розгляд питання про відсторонення від посади здійснюється аналогічно до судового розгляду суддею та присяжними засідателями у звичайних судах. Як правило, імпічмент оголошує нижня палата парламенту, у свою чергу верхня палата проводить розгляд справи. В більшості випадках вказана процедура ініціювалась за вчинення злочинів посадовими особами під час їх перебування на державній службі. Проте, в судовій практиці США відомі випадки, коли Конгрес притягав до відповідальності та засуджував державних службовців за злочини, які були вчинені ними до вступу на посаду. Розгляд такого звинувачення із подальшим відстороненням від посади на підставі визнання вини відбувається окремо від акту самого імпічменту.

Законодавчі органи окремих штатів також можуть в межах оголошення процедури імпічменту представникам органів влади штату, включно з губернаторами, відсторонити вказаних осіб від посади, на основі власних законодавчих актів [6].

Так, приведемо приклад Кодексу постанов міста Лоренсберг, штат Індіана, який містить норму про відсторонення від посади державних службовців. Так, § 31.006 вказаного законодавчого акту передбачено, що будь-який міський офіцер, який навмисно чи корумповано винний у пригнобленні, неналежній поведінці чи службовому зловживанні під час виконання своїх посадових обов'язків, має бути притягнутий до відповідальності, усунений з посади та покараний будь-яким судом компетентної юрисдикції в порядку, передбаченому законом [61].

Таким чином, державний службовець може бути відсторонений від посади за наявності таких підстав: вчинення умисних дій, що мають характер гноблення, або вчинення дій пов'язаних з корупцією, або зловживання службовим становищем під час виконання посадових обов'язків; наявність зв'язку між

вчиненим протиправним діянням та посадою, на якій особа перебуває чи перебувала на момент вчинення кримінального правопорушення.

Таким чином, практика застосування окремих видів заходів примусу в англо-американській правовій системі дещо відрізняється від національної, зокрема в частині призначення такого заходу забезпечення кримінального провадження як відсторонення від посади.

В країнах романо-германської правової системи система заходів процесуального примусу, а також процедура їх призначення та виконання є схожою із вітчизняною кримінально-процесуальною процедурою застосування заходів забезпечення кримінального провадження, та залежить від таких критеріїв, як характер та тяжкість злочину, наявність інтересу до справи широкої громадськості, віку і характеру правопорушника тощо. Правова регламентація зазначених заходів міститься як в кримінально-процесуальних кодексах розглядуваних нами країн, так і в окремих законах.

Що стосується відсторонення від посади, то на основі аналізу досвіду ФРН, Австрії, Франції, Польщі, Болгарії та Литви слід констатувати про наявність як спільних, так і відмінних рис. Зокрема спільним є те, що процесуальна процедура застосування заходів забезпечення відображена в кодифікованих нормативно-правових актах. Також вирішення питання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження у формі відсторонення від посади в українському та зарубіжному кримінальному судочинстві належить до юрисдикції слідчого судді чи суду.

Ще однією спільною рисою є те, що застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема і відсторонення від посади, відповідно до КПК України та КПК розглядуваних нами держав не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування вказаного заходу [6, с. 227-234].

Характеризуючи відмінні риси, перш за все слід відзначити, що в іноземних джерелах кримінально-процесуального права відсутнє поняття «заходи

забезпечення кримінального провадження». Натомість система таких заходів іменується «заходи примусу», «запобіжні заходи», «превентивні заходи» тощо. Проте, що стосується процесуального наповнення, то як у національному, так і зарубіжному кримінально-правовому законодавстві такі заходи відносяться до заходів не пов'язаних із позбавленням волі.

Поняття «процесуальний примус» у кримінально-процесуальному законодавстві та доктрині європейських держав вживається «*sensu lato*». Це поняття охоплює як заходи процесуального примусу *sensu stricto*, так і будь-які інші процесуальні дії, пов'язані з обмеженням прав і свобод особи. При цьому немає значення, чи норми цього інституту застосовуються всупереч волі особи, важливо, щоб ними обмежувалася сфера її прав і свобод. Звідси випливає, що вирішальним критерієм у визначенні наявності примусу під час проведення процесуальних дій є обмеження прав, а не вольова ознака. З обмеженням її прав і свобод, особа втрачає змогу обирати ті чи інші варіанти своєї поведінки, користуватися певними соціальними благами. Кримінально-процесуальний примус проявляється й у ситуаціях, де передбачена гіпотетична нормативна можливість його застосування.

Крім того, ще однією відмінністю є те, що в КПК Латвії зазначено, що відсторонення від посади здійснюється на основі постанови слідчого, який веде справу, без погодження з судом, на відміну від українського законодавства, в якому застосування вказаного заходу можливе лише на основі винесення ухвали слідчого судді чи суду. Подібна практика є корисною для вітчизняного кримінального процесуального законодавства особливо в умовах сьогодення, коли із введенням воєнного стану порядок проведення досудового розслідування значно утруднений. З цією метою пропонуємо у невідкладних випадках передбачити можливість застосування до особи відсторонення від посади без необхідності звернення до слідчого судді чи суду шляхом делегування таких повноважень прокурору.

Відмінністю від національної процедури відсторонення особи від посади є також те, що за КПК Болгарії застосування вказаного заходу може бути здійснено

тільки стосовно обвинуваченого. Крім того, клопотання про застосування до обвинуваченого заходу примусу подається до суду тільки прокурором. Також відмінним є і процедура скасування вказаного заходу, право на яке надано прокурору без необхідності звернення до суду.

Оскільки вітчизняна законодавча процедура застосування до особи відсторонення від посади є утрудненою через необхідність звернення до слідчого судді з клопотанням про обрання вказаного заходу примусу, то вважаємо за доцільне перейняти досвід Болгарії, щодо його скасування, передбачивши в кримінальному процесуальному законі право прокурора скасувати відсторонення від посади, якщо в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба.

Висновки до розділу 1

Слід зазначити, що відсторонення від посади пройшло значний історичний етап становлення його як окремого інституту в системі заходів забезпечення кримінального провадження. Витоки його сягали ще часів Київської Русі, де почали зароджуватись перші нормативно-правові акти, які в тій чи іншій мірі визначали та регулювали заходи примусу під час проведення розслідування. Подальші етапи розвитку української державності свідчать про те, що фактична поява інституту відсторонення від посади безпосередньо пов'язана із виокремленням особливої процедури розслідування кримінальних правопорушень вчинених посадовими особами. Перше нормативне закріплення вказаного інституту містилось в СКС, який хоч і передбачав відмінну від сучасної моделі процедуру відсторонення від посади осіб, проте встановив на законодавчому рівні розглядуваний захід примусу. Подальшого розвитку інститут відсторонення від посади набув після прийняття КПК УРСР 1924 та 1927 років, норми яких також були втілені в КПК 1960 року. Після прийняття нового КПК у 2012 році вказаний захід примусу був переглянутий, та зазнав певних змін, зокрема якщо раніше відсторонення від посади в структурі кримінального процесуального законодавства не відносилось до запобіжних заходів, то з прийняттям нового він

трансформувався та увійшов до системи заходів забезпечення кримінального провадження, які теж стали новелою у вітчизняному законодавчому акті. Також була удосконалена порядок та процедура застосування розглядуваного заходу у відповідності із потребами сучасності. Проте в умовах розвитку нашої держави, та її курсу до євроінтеграції потреба у перегляді чинних норм, що стосуються відсторонення від посади все ще є актуальною.

В системі заходів забезпечення кримінального провадження відсторонення від посади займає важливе місце, оскільки вказаний захід обмежує право особи на працю, яке гарантоване ст. 43 КУ, а отже по своїй суворості не поступається домашньому арешту чи взяття під варту, хоч і відноситься до неізоляційних заходів.

Провівши аналіз та співвідношення правового регулювання відсторонення від посади в кримінальному судочинстві зарубіжних держав слід констатувати, що відмінності в механізмі реалізації заходів примусу, в тому числі і відсторонення від посади в законодавстві зарубіжних держав зумовлена процесом уніфікації системи прав та свобод людини на основі міжнародних судово-правових стандартів, а також диференціацією в залежності від стандартів кримінально-процесуальних процедур кожної країни окремо.

Позитивним для України є досвід Латвійської Республіки, зокрема, щодо можливості слідчого самостійно, без винесення ухвали слідчого судді вирішувати питання про застосування до особи відсторонення від посади. Таку практику, на нашу думку слід запозичити у вітчизняне кримінально-процесуальне законодавство, оскільки спрощення процедури прийняття рішення про застосування до особи вказаного заходу дозволить значно пришвидшити процес досудового розслідування, а також дозволить уникнути негативних наслідків, пов'язаних із вчинення підозрюваним, обвинуваченим дій, спрямованих на перешкоджання ведення кримінального провадження.

РОЗДІЛ 2.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ ЯК ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

2.1. Мета і підстави застосування відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження

Відповідно до положень Конституції України життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю [66] і першочерговими завданнями, забезпечується державою. Таким чином, норми Основного закону вказують на непорушність прав і свобод людини, проте законом передбачені випадки, у яких людина може бути обмежена або повністю позбавлена гарантованих їй конституцією прав та свобод. Зокрема особа може бути обмежена або позбавлена певних прав та свобод в межах та порядку визначеному кримінальним процесуальним законодавством України. Оскільки кримінальне судочинство пов'язане із державно-владним примусом, що застосовується від імені держави уповноваженими на те суб'єктами з метою захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [81].

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України містить норми, що регулюють заходи забезпечення кримінального провадження, які безпосередньо передбачають обмеження прав окремих суб'єктів кримінального процесу. Кожний

захід процесуального примусу виступає необхідною складовою правоохоронного механізму, який знаходиться у відповідності з усіма іншими примусовими заходами. При цьому, для правового регулювання кримінально-процесуального примусу характерна чітка регламентація кожної примусової дії, яка полягає в тому, що кожна норма загального характеру, у тому числі й конституційна, яка у порядку виключення допускає обмеження прав особи, може бути реалізована лише за умови конкретизації та деталізації в кримінальному процесуальному законі порядку застосування конкретних примусових заходів [155].

Розглядаючи місце відсторонення від посади у системі заходів забезпечення кримінального провадження, ми частково зачіпали питання, пов'язані із метою та підставами застосування цього заходу процесуального примусу. Це цілком зрозуміло, оскільки досліджувати таке явище, не торкаючись даних категорій, практично неможливо. Важливість визначення мети застосування відсторонення від посади є важливою передусім тим, що у законодавстві вона сформульована нечітко, що потребує наукового дослідження.

Відсторонення від посади у кримінальному судочинстві, як свідчать дані отримані в ході анкетування слідчих органів досудового розслідування не набуло широкого застосування. Так аналіз таких відомостей свідчить, що вказаний захід примусу використовується значно рідше, ніж інші заходи, наприклад, такі як домашній арешт (84,6%), застава (55,5%), накладення арешту на майно (78,1%), особисте зобов'язання (57,1%), взяття під варту (48,9%) тощо (Додаток А).

При дослідженні мети застосування відсторонення від посади слід звернутись до питання визначення мети заходів забезпечення кримінального провадження, яке ми частково висвітлювали в попередніх підрозділах нашого дисертаційного дослідження. Зокрема як нами раніше зазначалось застосування заходів забезпечення кримінального провадження спрямоване на досягнення мети, визначеної в ч. 1 ст. 131 КПК, а саме – дієвості (ефективності) кримінального провадження. Термін ж «дієвість» досить часто пов'язують із завданнями кримінального судочинства, які визначені у ст. 2 КПК України.

Проте, на нашу думку, таке законодавче положення не розкриває в повній мірі мету заходів забезпечення кримінального провадження.

При цьому, слід також згадати, що чинний КПК України містить норму, яка деталізує мету запобіжних заходів, які є складовою частиною системи заходів забезпечення кримінального провадження. Відповідно до ч. 1 ст. 177 нині чинного КПК України, метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується [81].

Таким чином, визначаючи та конкретизуючи мету запобіжних заходів законодавець при цьому обмежився однією тезою, яка стосується регламентації мети заходів забезпечення кримінального провадження. Проте вказаний захід примусу є значно ширшим за запобіжні заходи, а отже й потребує чіткого нормативного закріплення мети його здійснення.

Отже, з цією метою нами було запропоновано вище внести відповідні зміни до ч.1 ст. 131 КПК України, та викласти її в такій редакції: «Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою запобігання, припинення чи попередження протиправної поведінки учасників кримінального провадження; виявлення, отримання та збереження доказів; створення належних умов проведення досудового розслідування».

Зупинимось детальніше на кожному із зазначених пунктів. Зокрема, запобігання, припинення чи попередження протиправної поведінки учасників кримінального провадження включає в себе такі окремі цілі, як: запобігання ухилення учасників кримінального провадження від покладених на них

процесуальних обов'язків; недопущення подальшої кримінальної діяльності підозрюваного, обвинуваченого; запобігання вчиненню ним інших кримінальних правопорушень; вжиття заходів до усунення неналежної поведінки учасників кримінального провадження.

Під поняття запобігання в юридичній науці розуміють діяльність, що перешкоджає вчиненню кримінальних правопорушень, не допускає їх вчинення [116, с. 89].

При цьому для досягнення завдань запобігання можна застосовувати заходи профілактики, що «запобігають, відвертають щось», попередження, тобто «застереження проти чого-небудь», або припинення розпочатих правопорушень, що тлумачиться як «змушування перестати щось вчиняти» [117; 85].

В контексті нашого дослідження, запобігання полягає у застосуванні органом досудового розслідування всіх необхідних в межах кримінального-процесуального закону заходів задля відвернення спроб особи будь-яким чином перешкоджати кримінальному провадженню.

Так, для прикладу з метою запобігання ухилення учасників кримінального провадження від покладених на них процесуальних обов'язків до них може бути застосовано такі заходи забезпечення кримінального провадження як: примусовий привід (ст. 140 КПК України), накладення грошового стягнення (ст. 144 КПК України). Також сюди слід додати і запобіжні заходи, мета яких включає дві складові – це забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам ухилення від їх виконання (ст. 177 КПК України).

В межах дослідження загальної мети відсторонення від посади, зокрема слід зазначити, що вона спрямована саме на запобігання. Так, під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема вчинених службовими особами, із застосуванням своїх посадових повноважень, нерідко доводиться стикатися з тим, що вони, використовуючи своє службове становище, перешкоджають розслідуванню, знищуючи документи, речові докази, впливаючи на своїх підлеглих, не дозволяючи їм давати показання, з метою перешкодити

встановленню обставин, що мають значення для кримінального провадження й уникнути покарання. Для запобігання таким негативним проявам кримінальним процесуальним законодавством передбачена можливість застосування до особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження, такого заходу кримінально-процесуального примусу, як відсторонення від посади.

Наступна мета заходів забезпечення кримінального провадження полягає у забезпеченні виявлення, отримання та збереження доказів. Збирання доказів може розглядатися як урегульована КПК України діяльність уповноважених суб'єктів з виявлення й фіксації у встановленому кримінальним процесуальним законом порядку матеріальних та ідеальних слідів злочину або інших фактичних даних, що мають доказове значення для кримінального провадження [80, с. 249].

На думку Н. М. Обрізан, збирання доказів – це діяльність суб'єктів кримінального процесу з виявлення (пошуку), отримання, фіксації, вилучення та збереження доказів за допомогою способів, у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законом [119, с. 21].

Таким чином, розглядувана мета втілюється у вжитті всіх необхідних заходів, для отримання засобів доказування, виявлення та отримання доказів, встановлення всіх обставин кримінального правопорушення за результатами збирання доказів, забезпечення безпосереднього зберігання доказової інформації в подальшому.

Створення належних умов проведення досудового розслідування, як мета заходів забезпечення кримінального провадження полягає у реалізації завдання окремої стадії кримінального провадження або кримінального провадження у цілому.

Для правильного тлумачення належних умов проведення досудового розслідування слід звернутись до ст. 2 КПК України, у якій згадується така правова категорія як «належна правова процедура».

В теоретичному аспекті «належна правова процедура» – це сформована англосаксонською правовою традицією форма здійснення правосуддя, яку утворюють сукупність гарантій прав людини процесуального характеру,

спрямовані на досягнення процедурної справедливості правосуддя. До гарантій, які у своїй сукупності формують належну правову процедуру, відносяться право на судовий захист, право на ефективне розслідування; право на швидкий суд; право на публічний суд; право на неупереджений суд (ніхто не може бути суддею у своїй справі); право на суд неупереджених присяжних; право на змагальний процес; презумпція невинуватості; право не свідчити проти себе; право на допит в суді свідків обвинувачення; право на допомогу адвоката під час судового розгляду; право бути вислуханим; право не піддаватися двічі покаранню за один й той самий злочин; право на безпосередній процес; право на безперервний процес (принцип сконцентрованості (безперервності) судового засідання; право на оскарження [105, с. 207].

С. О. Сорока вбачає в належній правовій процедурі встановлений кримінальним процесуальним законом порядок дій, що забезпечує прийняття законних, обґрунтованих і справедливих рішень [165, с. 213-219].

Слушною з цього приводу є думка В. В. Михайленка, який зазначав, що належна правова процедура має вирівнювати негативний вплив на кримінальне провадження з боку підозрюваного, обвинуваченого. Процедура передбачає встановлення строку підозрюваному для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування у випадку зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ; видалення обвинуваченого із зали судового засідання, якщо обвинувачений порушує порядок або не підкоряється розпорядженням головуєчого у судовому засіданні тощо. Вимога належної правової процедури в цих випадках зводиться не лише до самої можливості використання таких балансоутворюючих механізмів, а й закріплення умов їх застосування таким чином, щоб відповідні суб'єкти мали змогу передбачити свою поведінку і поведінку своїх «опонентів» та наслідки такої поведінки [105].

Таким чином, створення належних умов досудового розслідування, як мети заходів забезпечення кримінального провадження безпосередньо корелюється із завданнями кримінального судочинства, та полягає у вжитті всіх необхідних заходів для створення таких умов, за яких може бути досягнуто основне завдання

кримінального провадження, а саме захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду

Отже, загальна мета відсторонення від посади нерозривно пов'язана із метою заходів забезпечення кримінального провадження, та полягає у запобіганні, припиненні чи попередженні протиправної поведінки учасників кримінального провадження; виявленні, отриманні та збереженні доказів; створенні належних умов проведення досудового розслідування.

Як нами зазначалось вище, кожен захід забезпечення кримінального провадження передбачає окрім загальної і власну мету. Так відсторонення від посади застосовується з метою недопущення підозрюваним, обвинуваченим перебуваючи на посаді здійснювати протиправний вплив на хід досудового розслідування, який зокрема може виявлятися у знищенні чи підробленні речей і документів, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконному впливі на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправному перешкоджанні кримінальному провадженню іншим чином під час перебування особи на певній посаді.

Відсторонення від посади також слід відрізняти від такого виду кримінального покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, передбаченого ст. 55 КК України, що характеризується як строкове (основне або додаткове) покарання, не пов'язане з позбавленням волі, яке може бути призначене судом за вчинення кримінальних правопорушень за наявності підстав, що містять склад відповідного кримінального правопорушення.

Основна ж мета вказаного виду кримінального покарання полягає у недопущення вчинення особою в подальшому кримінальних правопорушень із використанням певної посади чи в результаті зайняття певною діяльністю. При цьому кримінальний закон не обмежує кола посад і видів діяльності (платні чи безоплатні, постійні чи тимчасові, виборні чи на які здійснюється призначення

тощо), право обіймати які або право займатися якою може бути позбавлений засуджений. Судова практика виходить із того, що позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене лише у тих випадках, коли вчинення злочину було пов'язано зі службовим становищем підсудного або із зайняттям ним певною діяльністю [114].

Якщо ж говорити про відсторонення від посади, як захід забезпечення кримінального провадження, то слід зауважити, що він переслідує не тільки мету попередити спроби підозрюваного, обвинуваченого перешкоджати встановленню істини у кримінальному провадженні, а й забезпечити виконання обвинувального вироку. Перш за все, такий захід процесуального примусу забезпечує виконання майбутнього покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 55 КК України) [38, с. 234].

Слід наголосити, що відсторонення від посади як захід процесуального примусу у більшості випадків застосовується до осіб, щодо яких відкрито кримінальне провадження за вчинення ними кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, а отже у разі доведеності вини підозрюваного, обвинуваченого йому призначається покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Застосування ж до підозрюваного, обвинуваченого вказаного заходу забезпечення кримінального провадження також здійснюється з метою запобігання спробам особи у майбутньому ухилятися від виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Що стосується змісту застосування відсторонення від посади, то за результатами анкетування слідчих органів досудового розслідування 31,8% вказали, що вона полягає у забороні виконання окремих посадових обов'язків; 98,4% – заборона на виконання всіх обов'язків передбачених посадою, яку займає чи займала особа; 25,3% – заборона на здійснення іншої професійної діяльності; 47,8% – заборона на виконання будь-якої роботи, що виконувалась раніше (Додаток А).

Окрім того, мета застосування відсторонення від посади тісно пов'язана із такою науковою категорією як підстави для їх застосування. Так в «Академічному тлумачному словнику української мови» підстава визначається як те головне, на чому базується, ґрунтується що-небудь; те, чим пояснюються, виправдовуються вчинки, поведінка і т. ін. кого-небудь; на підставі чого, виходячи із чого-небудь, спираючись на щось [161].

Відсторонення підозрюваного (обвинуваченого) від посади визнається допустимим у тих випадках, коли є підстави вважати, що, залишаючись на посаді, підозрюваний (обвинувачений) буде протидіяти встановленню істини і нормальному ходу розслідування (приховувати або знищувати документи, перешкоджати виклику і явці підлеглих до органу розслідування) або навіть може продовжити злочинні дії.

До того ж сама лише наявність підстав не передбачає автоматичного застосування відсторонення від посади. Оскільки цей захід обмежує трудові права підозрюваного чи обвинуваченого, а в окремих випадках і права третіх осіб, його застосування вважається допустимим тільки у разі доведеності всіх визначених кримінально-процесуальним законом підстав, і тільки коли це викликається необхідністю, за умови, що обставини кримінального провадження свідчать про відсутність іншого шляху для досягнення мети кримінального судочинства.

Важливо при цьому дотримуватись принципу економного та ефективного використання заходів процесуального примусу, як одного з основних умов дотримання та зміцнення законності в кримінальному судочинстві.

Аналізуючи результати анкетування слідчих органів досудового розслідування підставами застосування відсторонення від посади найчастіше є такі: перебуваючи на посаді він може знищити чи підробити речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування – 96,2% випадків; незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження – 92,3%; протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином – 56,1%; вчинить інше кримінальне правопорушення

чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується – 60,4% (Додаток А).

Розглядаючи підстави відсторонення від посади вважаємо за доцільне розділити їх на дві групи:

- 1) загальні, наявність яких є обов'язковою для всіх заходів забезпечення кримінального провадження;
- 2) спеціальні, які притаманні окремому заходу забезпечення кримінального провадження.

Так ч. 3 ст. 132 КПК містить загальні підстави, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі і відсторонення від посади. Зокрема, до них норма закону відносить такі:

- 1) наявність обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- 2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора;
- 3) під час їх застосування може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, дізнавач, прокурор звертається із клопотанням [81].

Таким чином, зупинимось на характеристиці загальних підстав застосування відсторонення від посади, які повинні бути враховані слідчим суддею чи судом під час оцінки фактичних даних.

Першим із них є наявність обґрунтованої підозри, що свідчить про вчинення особою кримінального правопорушення відповідної тяжкості, для можливості застосування до неї примусового заходу у формі відсторонення від посади. Проте слід заважити, що національне кримінальне процесуальне законодавство не містить визначення поняття «обґрунтована підозра», що зумовлює необхідність звернення до міжнародних актів, а також теоретичних положень із вказаного питання.

З позиції В. О. Гринюк, підозра – це процесуальне рішення прокурора, слідчого (за погодженням із прокурором), яке ґрунтується на зібраних доказах під час досудового розслідування та в якому формується припущення про причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення з повідомленням про це такій особі й із роз'ясненням її прав та обов'язків [32, с. 36–37].

Г. І. Івасюк під повідомленням про підозру розуміє кримінальне процесуальне рішення слідчого, прокурора, яке приймається в обов'язковому порядку у випадках затримання особи за підозрою в учиненні кримінального правопорушення або наявності достатніх доказів для підозри особи в учиненні кримінального правопорушення в письмовій формі й тягне за собою набуття особою, щодо якої воно прийняте, процесуального статусу підозрюваного [51, с. 77].

В чинному КПК в Главі 22 містяться загальні норми, які визначають випадки у яких може здійснюватися повідомлення про підозру (ст. 276 КПК), його зміст (ст. 277 КПК), порядок вручення та зміни повідомлення про підозру (ст.ст. 278-279 КПК). Проте, як стверджують окремі науковці КПК України не висуває до письмового повідомлення про підозру окремо такої вимоги, як обґрунтованість [33, с. 41].

За роз'ясненнями такого характеру варто звернутись до практики ЄСПЛ, який у рішенні в справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. встановив значення терміну «обґрунтована підозра» як таке, за якого існують факти чи інформація, що можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення (рішення у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 року, п. 32, Series A, № 182). Мета затримання для допиту полягає у сприянні розслідуванню злочину через підтвердження або спростування підозр, які стали підставою для затримання (рішення у справі «Мюррей проти Сполученого Королівства» від 28 жовтня 1994 року, п. 55, Series A, № 300-A). Однак вимога про те, що підозра має базуватись на обґрунтованих підставах, є

значною частиною гарантії недопущення свавільного затримання і тримання під вартою. Більше того, за відсутності обґрунтованої підозри особа не може бути за жодних обставин затримана або взята під варту з метою примушення її зізнатися у злочині, свідчити проти інших осіб або з метою отримання від неї фактів чи інформації, які можуть слугувати підставою для обґрунтованої підозри (рішення у справі «Чеботарі проти Молдови» від 13 листопада 2007 року № 35615/06, п. 48). Водночас у КПК України міститься загальне положення, відповідно до якого для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні [132; 41, с. 222-223].

Для кращого розуміння сутності дефініції «обґрунтована підозра» слід також звернутись до аналізу правових позицій провідних держав світу. Так, наприклад у США під обґрунтованою підозрою слід розуміти наявність доказів та інформації такої якості та надійності, які вказують на те, що особа могла вчинити злочин (п. 4 Модельного КПК США) [216].

У кримінальному процесуальному законодавстві Німеччини поняття обґрунтованої підозри, розподіляється на три рівні: первинна, достатня і серйозна підозра. Первинна підозра – це підозра, що ґрунтується на конкретних фактах і криміналістичному досвіді, які, ймовірно, свідчать про вчинення злочинного діяння. За наявності такої підозри поліція чи прокуратура зобов'язані порушити кримінальне провадження. Підозра даного рівня достатня також, за загальним правилом, для проведення обшуку, виїмки тощо. Достатня підозра – це підозра, що ґрунтується на наявних і очікуваних доказах більшої вірогідності того, що обвинувачений буде засуджений, аніж того, що він буде виправданий. У разі підозри даного рівня обвинувальний акт і клопотання про сумарне провадження можуть бути направлені до суду. Серйозна (сильна, істотна) підозра означає, що на підставі допустимих у суді доказів, зібраних на момент оцінки, велика

вірогідність того, що обвинувачений учинив інкриміноване йому діяння або брав участь у його вчиненні [31, с. 125–126; 118].

М. Є Громова зазначає, що обґрунтованою є підозра за наявності таких принципових обставин: 1) врученого письмового повідомлення про підозру з обов'язковим посиланням на докази вчинення особою кримінального правопорушення; 2) наявності в матеріалах кримінального провадження доказів, що підтверджують учинення особою кримінального правопорушення; 3) доведення перед судом вагомості й достатності наявних доказів про вчинення особою кримінального правопорушення; 4) оцінювання судом доказів учинення особою кримінального правопорушення [33, с. 43].

Окремі науковці виділяють такі критерії обґрунтованості підозри:

1. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» вважається досягнутим, якщо фактів та інформації достатньо, аби переконати об'єктивного спостерігача в тому, що відповідна особа могла вчинити кримінальне правопорушення.

2. Обґрунтованість підозри може встановлюватися тільки щодо діяння, яке підпадає під ознаки правопорушення за законом про кримінальну відповідальність.

3. Обґрунтованість підозри не може встановлюватися «in abstracto» або ґрунтуватися на суб'єктивних припущеннях, а має підкріплюватися конкретними доказами в кримінальному провадженні.

4. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» не передбачає, що уповноважені органи мають оперувати доказами, достатніми для пред'явлення обвинувачення чи ухвалення обвинувального вироку, що пов'язано з меншою мірою ймовірності, необхідною на ранніх етапах кримінального провадження для обмеження прав особи.

5. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» має динамічний характер, тобто з плином часу така підозра в учиненні кримінального правопорушення не може бути самостійною підставою для продовжування обмеження прав особи, мають бути наведені відповідні й достатні підстави (ризика), підкріплені доказами.

6. Тяжкість кримінального правопорушення, в якому особу підозрюють, обвинувачують, не може слугувати самостійною підставою для її затримання та тримання під вартою [126].

Таким чином, існування обґрунтованої підозри, як підстави застосування відсторонення від посади означає, що у матеріалах кримінального провадження є достатня кількість доказової інформації, для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення та фактично наділення її статусом підозрюваного, а також доведеність вказаних підстав перед судом під час прийняття рішення про застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження. Тобто прокурор чи слідчий на підтвердження обґрунтованості підозри не може посилатись виключно на раніше пред'явлене особі повідомлення про підозру.

Крім того, аналізуючи вказану підставу слід звернути увагу на наявність певної неузгодженості. Як відомо, відсторонення від посади, відповідно до норм кримінально-процесуального закону може застосовуватись як щодо підозрюваного, так і щодо обвинуваченого. При цьому вказані суб'єкти кримінального провадження наділені дещо різним за змістом процесуальним статусом у кримінальному провадженні.

Відповідно до ч. 2 ст. 42 КПК України обвинуваченим є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому статтею 291 КПК України. Відповідно складення обвинувального акту є завершальною стадією кримінального провадження, однією із форм його закінчення. До моменту прийняття рішення про направлення обвинувального акту до суду повинні бути досліджені всі без виключення обставини, які підлягають доказуванню. Тобто це означає, що сторона обвинувачення повинна володіти необхідними доказами, які встановлюють суттєві сторони події злочину, вину обвинуваченого і мету злочину, пом'якшуючі та обтяжуючі обставини, а також інші обставини, які характеризують особу обвинуваченого, наслідки злочину [201, с. 182].

Як пише О. В. Капліна, обвинувальний акт складається слідчим та/або прокурором коли зібрано достатньо доказів для того, щоб передати його до суду, коли сторона обвинувачення впевнена, що проведенням досудовим розслідуванням встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, процес доказування завершений, повно та всебічно встановлені та досліджені обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [58, с. 239].

Таким чином, необхідність доведення наявності обґрунтованої підозри, як однієї із підстав застосування відсторонення від посади видається незрозумілою під час прийняття рішення щодо обвинуваченого. Вказане зумовлює необхідність перегляду чинних норм кримінально-процесуального закону для вирішення вказаного питання. Зокрема з цією метою доцільним було б переглянути норми чинного законодавства, а саме п.1 ч. 3 ст. 132 КПК України, із урахуванням того факту, що заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються не лише до підозрюваного, але й до обвинуваченого, а тому наявність такої підстави, як існування обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення після пред'явлення особі обвинувального акту та передання його до суду видається недоцільною.

Що стосується характеристики такої підстави, як наявність потреб досудового розслідування, які виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, то з цього приводу слід звернути увагу на декілька аспектів. Так, відповідно до кримінально-процесуального закону прокурор чи слідчий під час вирішення питання про застосування відсторонення від посади, зобов'язані довести слідчому судді чи суду, що виконані ними слідчі (розшукові) дії, направлені запити, інші заходи в рамках конкретного кримінального провадження не дали необхідного результату, або ж унеможливають забезпечення належного ходу досудового розслідування, що є обґрунтуванням звернення із клопотанням про відсторонення від посади.

При цьому прокурор чи слідчий повинен довести, що без такого втручання в права і свободи особи, у формі відсторонення від посади, виконати завдання досудового розслідування буде неможливо.

Відповідно до Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 КПК України встановлює загальне положення, відповідно до якого для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі та документи, які під час судового розгляду можуть бути використанні для встановлення обставин у кримінальному провадженні [179].

За відповідними роз'ясненням слід звернутись до судової практики, що стосується відмови у застосуванні відсторонення від посади у зв'язку із відсутністю такої підстави, як потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора.

Аналізуючи для прикладу ухвалу Печерського районного суду м. Києва у справі у справі № 757/15893/18-к від 04 квітня 2018 року, за результатами розгляду клопотання слідчого в особливо важливих справах слідчого відділу Головного управління Служби безпеки України у місті Києві та Київській області про відсторонення від посади начальника відділу податків і зборів з юридичних осіб ДПІ у Деснянському районі ГУ ДФС у місті Києві, яка виконує обов'язки заступника начальника ДПІ у Деснянському районі ГУ ДФС у місті Києві слід виокремити такі твердження [182].

В обґрунтування доводів та вимог клопотання слідчий посилався на те, що за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України, вона, перебуваючи на вказаній посаді, використовуючи свої службові повноваження та зв'язки з колегами по службі, може здійснити незаконний вплив на свідків з метою зміни останніми своїх показань чи протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню, а також на те, що перебування підозрюваного на керівній посаді ДПІ у Деснянському районі ГУ ДФС у місті Києві сприяло вчиненню нею кримінального правопорушення.

Слідчий зазначає у клопотанні, що відповідно до ч. 5 ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції» особа, якій повідомлено про підозру у вчиненні злочину в сфері службової діяльності, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді.

Заслухавши пояснення прокурора наданих в обґрунтування клопотання, підозрюваної та її захисників, які заперечували проти задоволення клопотання з тих підстав, що повідомлена підозра у вчиненні злочину є необґрунтованою, а остання має на утриманні двох неповнолітніх дітей, дослідивши матеріали клопотання та додані в його обґрунтування копії матеріалів кримінального провадження, слідчий суддя дійшов до такого висновку.

За результатами розгляду клопотання, слідчий суддя вважає, що органом досудового розслідування доведено наявність в кримінальному провадженні підстав, які виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи підозрюваної як відсторонення її від займаної посади, оскільки саме перебування на посаді начальника відділу податків і зборів з юридичних осіб ДПП у Деснянському районі ГУ ДФС у місті Києві, яка виконує обов'язки заступника начальника ДПП у Деснянському районі ГУ ДФС у місті Києві фактично сприяло вчиненню нею інкримінованого злочину, а внаслідок перебування на даній посаді під час досудового розслідування, використовуючи свої службові повноваження та зв'язки з колегами по службі, може здійснити незаконний вплив на свідків з метою зміни останніми своїх показань чи протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню. Відповідно до ч. 5 ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції» особа, якій повідомлено про підозру у вчиненні злочину у сфері службової діяльності, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді [182].

Слідчий суддя при цьому керувався всіма наявними в справі доказами, що свідчать про можливість використання свого службового становища, шляхом впливу на підлеглих та колег по службі задля перешкоджання кримінальному провадженню. Зокрема враховуючи той факт, що підозрюваний перебуває на посаді заступника начальника ДПП у Деснянському районі ГУ ДФС у місті Києві,

та відповідно до своїх посадових обов'язків може чинити протиправний вплив на свідків, які перебувають у його підпорядкуванні.

Таким чином, в даній ситуації слідчий судді дійшов висновку, що слідчим було доведено наявність в кримінальному провадженні підстав, які виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи для застосування відсторонення від посади.

Проте, не у всіх випадках слідчі чи прокурори під час розгляду клопотання про застосування відсторонення від посади, правильно обґрунтовують наявність потреб досудового розслідування, які б виправдовували необхідність втручання у права і свободи особи.

Так, відповідно до ухвали Солом'янського районного суду м. Києва від 27.02.2018 р. у справі № 760/4631/18 про відмову у відстороненні від посади Одеського міського голови, суд дійшов висновку, що у разі наявності запобіжного заходу, яким підозрюваного зобов'язано «утриматися від спілкування зі свідками та іншими підозрюваними поза межами процесуальних дій у вказаному кримінальному провадженні», ризик незаконного впливу на свідків та інших підозрюваних не може бути покладений в обґрунтування необхідності відсторонення підозрюваного від посади, оскільки він є усунутим. Таким чином, суд мотивував своє рішення тим, що вказаний захід примусу не виправдовує необхідність втручання у права і свободи особи.

Крім того, Спеціалізована антикорупційна прокуратура в подальшому подала апеляцію на відповідну ухвалу суду, проте Апеляційний суд м. Києва. у справі №757/15893/18-к від 08.05.2018 р., відмовив у застосуванні відсторонення від посади вдруге, та на підтвердження свого висновку, вказав що наявність іншого запобіжного заходу (в цьому випадку – домашній арешт із заборонаю спілкуватися із визначеним колом осіб) може поглинати цілі відсторонення від посади, що варто брати до уваги [59].

Таким чином, така підстава, як потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи передбачає не лише необхідність підтвердження підстав для порушення прав та свобод особи,

зокрема права на працю, але і відсутність або ж невинуватість вжиття інших менш суворих заходів забезпечення кримінального провадження.

Для прикладу, враховуючи результати анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування у 34,6% випадках до особи було застосовано інший вид заходів забезпечення кримінального провадження, перед порушенням клопотання про відсторонення від посади.

Зокрема, серед заходів забезпечення кримінального провадження, які було застосовано до особи до вирішення питання про відсторонення від посади значна частина належить: тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна; затримання особи; особисте зобов'язання; особиста порука; застава; домашній арешт.

Ще одна підстава застосування відсторонення від посади полягає у необхідності виконання завдання, для чого відповідно слідчий, дізнавач, прокурор звертається із клопотанням. Основною умовою в такому випадку є наявність того факту, що застосування відсторонення від посади нерозривно пов'язане із завданням, для якого воно безпосередньо застосовується. Раніше нами уже було зазначено, що основним завданням відсторонення від посади є припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправної поведінки особи, недопущення знищення чи підробки речей і документів, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконного впливу на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправного перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином під час перебування особи на певній посаді.

Що стосується спеціальних підстав відсторонення від посади, то Глава 14 КПК України не містить конкретно визначеного вичерпного їх переліку. Зокрема конструкція ч. 1 ст. 157 КПК України передбачає відсторонення від посади застосовується у разі доведеності наявності достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають

значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином [81].

Слід зауважити, що диспозиція ч. 1. ст. 157 КПК України викладена досить формалізовано, «якщо слідчий, прокурор не доведе». Тобто слідчий, прокурор повинні «довести» перед слідчим суддею наявність достатніх підстав вважати, що в кожній конкретній ситуації щодо особи повинно бути застосоване відсторонення від посади.

Таке написання диспозиції статті дає можливість слідчим та прокурорам досить широко трактувати яким чином вони мають це робити, та зазвичай вони обмежуються безпідставними, сумними історіями про наявність обґрунтованої підозри та ризиків. Якщо ж звернутись до Академічного тлумачного словника української мови то звідти видно, що слово «доводити» має таке значення: «підтверджувати істинність, правильність чого-небудь фактами, незаперечними доказами; доказувати» [162]. Тобто процес доведення перед судом наявності ризиків та обґрунтованості підозри повинен складатися з надання відповідних, беззаперечних доказів, повідомлення слідчому судді реальних фактів, відповідної аргументації, що у своїй сукупності дозволило б слідчому судді зробити висновок про наявність обґрунтованої підозри і ризиків [205].

Для прикладу, «стандарт «достатніх підстав (доказів) для підозри» є нижчим ніж стандарт «обґрунтованої підозри». Для цілей повідомлення особі про підозру він передбачає наявність доказів, які лише об'єктивно зв'язують підозрюваного з певним кримінальним правопорушенням (демонструють причетність до його вчинення) і вони є достатніми, щоб виправдати подальше розслідування для висунення обвинувачення або спростування такої підозри» [192].

У КПК на сьогодні відсутнє визначення «достатніх підстав (доказів)», а тому слідчий суддя фактично на власний розсуд встановлює критерії для визначення достатності підстав для застосування відсторонення від посади. Тягар же їх доказування покладено на слідчого чи прокурора, який до клопотання про

відсторонення від посади повинен долучити копії матеріалів, якими слідчий, прокурор підтверджує наявність підстав застосування відсторонення від посади.

Крім того, слід зауважити, що п. 6 ч. 2 ст. 155 КПК України не містить вичерпного переліку підстав застосування відсторонення від посади, та виділяє лише окремі з них: знищення чи підроблення речей і документів, які мають суттєве значення для досудового розслідування; вплив незаконними засобами на свідків та інших учасників кримінального провадження; протиправне перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином.

Зокрема особа, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення у сфері службової діяльності, використовуючи своє службове становище може протиправним чином впливати на осіб, які перебувають у її підпорядкуванні, наприклад шляхом залякування, погроз, звільнення з роботи, зменшення розміру заробітної плати, чи іншого роду службового шантажу, цим самим перешкоджаючи можливості вказаним особам давати показання, що стосуються будь-яких обставин як кримінального правопорушення у якому особа підозрюється чи обвинувачується, так і щодо інших відомих їм фактів, що мають значення для кримінального провадження.

Також варто звернути увагу на те, що в диспозиціях п. 6 ч. 2 ст. 155 та ч. 1 ст. 157 КПК України вказано, що підставою відсторонення від посади є те, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування. При цьому законодавцем серед підстав такого роду було упущено той факт, що особа може приховати, вилучити чи спотворити такі речі, чи документи, що також в подальшому перешкоджатиме проведенню досудового розслідування та створить труднощі або ж унеможливить доведення вини особи у вчиненні кримінального правопорушення. Саме тому, вважаємо за доцільне внести відповідні зміни до п. 6 ч. 2 ст. 155, а також до ч. 1 ст. 157 КПК України, доповнивши їх словами «приховає, вилучить» після слів «знищить чи підробить».

Стосовно можливості підозрюваного/обвинуваченого незаконним чином впливати на інших свідків, необхідно мати на увазі той факт, що обсяг

повноважень, якими наділений підозрюваний, обвинувачений відповідно до своїх посадових обов'язків надає можливість прямо або опосередковано впливати на позицію свідків чи інших учасників кримінального провадження.

З цього приводу слід здійснити аналіз ухвали суду про застосування відсторонення від посади за наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений незаконно впливатиме на свідків чи інших учасників кримінального провадження.

Так, в ухвалі Личаківського районного суду в м. Львові у справі № 463/2846/21 від 18 березня 2021 року, розглянувши клопотання слідчого про відсторонення від посади начальника медичного пункту військової частини, слідчий мотивував своє клопотання тим, що перебування підозрюваного на даній посаді безпосередньо сприяло вчиненню ним інкримінованого кримінального правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 369-2, ч. 3 ст. 410 КК України, а саме здійснення впливу на членів призовної комісії Територіального центру комплектування та соціальної підтримки щодо прийняття рішення про звільнення особи від призову на строкову військову службу в Збройних силах України у зв'язку із визнанням його непридатним до військової служби за станом здоров'я. Крім того, слідчим було аргументовано той факт, що продовжуючи перебувати на вказаній посаді підозрюваний зможе надавати поради іншим військовослужбовцям щодо організації вчинення правопорушень, сприяти цьому, та продовжити свою злочинну корисливу діяльність або перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином. При винесенні рішення слідчим суддею було досліджено по перше службову документацію, яка стосувалась підтвердження факту перебування підозрюваного на відповідній посаді, а також час її призначення та посадові обов'язки [183].

Відповідно до згаданих вище обставин кримінального провадження, ймовірний злочин вчинений безпосередньо завдяки займаній посаді. Таким чином, слідчий суддя дійшов до висновку, що перебуваючи на посаді підозрюваний, використовуючи свій авторитет та здобуті зв'язки може перешкоджати кримінальному провадженню, зокрема шляхом впливу на свідка,

покази якого є надзвичайно важливими для встановлення істини у кримінальному провадженні. Крім того, перебуваючи на посаді підозрюваний може знищити чи підробити речі та документи, які мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. Таким чином, враховуючи відсутність негативних наслідків відсторонення підозрюваного від посади для інших осіб, а також з огляду на можливість здійснення впливу на свідків та знищення речових доказів суд дійшов до висновку, що досягнути завдань кримінального судочинства на даному етапі неможливо без відсторонення підозрюваного від посади і тому клопотання слід визнати обґрунтованим та задовольнити, відсторонивши підозрюваного від займаної посади. При цьому, за встановлених обставин та доведеності обставин, передбачених у ч. 3 ст. 132 КПК України, а також наявності обґрунтованого ризику впливу на свідка та інших учасників кримінального провадження, відсторонення від посади слідчий суддя вважає об'єктивно виправданим в сучасному демократичному суспільстві, і як наслідок, порушень статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод немає [183].

Також певні труднощі виникають із тлумаченням змісту такої підстави застосування відсторонення від посади, як протиправне перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином, зокрема що розуміти під визначенням «перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином» під час посилення на нього, як на підставу застосування розглядуваного заходу примусу. За роз'ясненнями подібного характеру слід звернутись до вивчення узагальнень Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з питань, що стосуються підстав застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

З цього приводу ми здійснили аналіз позицій Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 04 квітня 2013 року.

Так у п. 9 вказаного Листу зазначено, що підставами застосування запобіжного заходу є обґрунтованість підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення та наявність ризику (ризиків), перелік яких встановлено пунктами 1-5 ч. 1 ст. 177 КПК та не підлягає розширеному тлумаченню.

Проте в ч. 4 п. 9 Листа зазначено, що урахування такої обставини, як перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином передбачає встановлення правдоподібності та достовірності заявлених органом досудового розслідування фактичних обставин.

Формулювання правової норми через таку конструкцію як «іншим чином» вже свідчить про те, що перелік підстав є невичерпним і підлягає розширеному тлумаченню, виходячи із застосування такої юридичної техніки. Відтак, положення судового роз'яснення суперечать не лише КПК України, але й між собою. Конкретні приклади дій, які охоплюються цим поняттям документ не містить [43, с. 330].

Слушну позицію з даного приводу було викладено О. В. Фірманом, який вважає, що доказами того, що особа перешкоджає кримінальному провадженню іншим чином є дані, які свідчать про погрозу чи підкуп органів, які здійснюють правосуддя, а також посягання на їх життя [190, с. 125].

Крім того, відповідно до аналізу даних анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування, до підстав застосування відсторонення від посади, які не було визначено нормами кримінального-процесуального закону вони відносять також: перешкоджання або ж протиправний вплив на проведенню ревізії, відомчих перевірок – 95,1%; незаконний вплив на проведення експертиз під час досудового розслідування – 79,1%; протиправне втручання в діяльність органів, які здійснюють кримінальне провадження – 61,5%; створення перешкод нормальній діяльності слідчого з метою ускладнення кримінального провадження – 43,4% (Додаток А).

Відсторонення від посади можливо тільки в тому випадку, якщо є достатні підстави вважати, що залишаючись на роботі, обвинувачений (підозрюваний) буде перешкоджати досудовому розслідуванню і судовому розгляду

кримінального провадження, відшкодування заподіяної злочином шкоди або продовжувати займатися злочинною діяльністю, пов'язаною з перебуванням на цій посаді, перешкоджати виконанню вироку.

Саме зв'язок між посадою, яку займає особа, та діянням яке їй інкримінується є чи не найважливішою спеціальною підставою застосування відсторонення від посади.

Таким чином, доведенню підлягають такі обставини, що підозрюваний (обвинувачений):

- за своїм статусом службової особи має вільний доступ до зазначених документів і речей або має доступ до приміщень, де вони містяться на зберіганні, і має можливість їх підробити, знищити, при цьому розуміючи, що ці документи або речі мають суттєве значення для досудового розслідування та для викриття підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення;

- за своїм статусом службової особи може впливати на свідків серед своїх підлеглих: не з'являтися на допити або давати на допитах неправдиві показання; приховувати, знищувати або підробляти документи, не давати слідству отримати доступ до них; незаконно впливати на ревізорів та експертів, надаючи їм недостовірні документи або приховуючи ці документи;

- може перешкоджати кримінальному провадженню іншим шляхом, використовуючи своє службове становище: знімати гроші з рахунків, передавати активи іншим контрагентам, вилучати і приховувати матеріальні цінності тощо [13, с. 138].

Також, аналіз кримінально-процесуального законодавства багатьох країн, який був здійснений нами в попередніх розділах нашого дослідження, свідчить про те, що їх норми передбачають вичерпний перелік підстав, які можуть бути підставою для застосування заходів примусу.

Проте, наприклад, ч. 1 ст. 136 КПК Республіки Казахстан передбачає однією із підстав для застосування заходу примусу є необхідність забезпечення виконання вироку. КПК Федеративної Республіки Німеччина вказується, що

підставою для застосування тримання під вартою є наявність небезпеки, що до набрання вироком законної сили особа вчинить «нові значні злочини».

Аналізуючи підстави застосування відсторонення від посади слід звернути увагу на відсутність нормативного визначення такої підстави як забезпечення виконання вироку. На противагу цьому варто зауважити, що мета розглядуваного заходу примусу за своєю правовою природою передбачає забезпечення в подальшому виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, передбаченого ст. 55 КК України. До того ж, аналіз судових рішень із вказаного питання свідчить про те, що у 78% випадках ухвала про застосування відсторонення від посади приймається відносно осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, за яке санкцією відповідної статті КК України передбачене основне чи додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Також на підтримання вказаного твердження, в науково-практичному коментарі до КПК України зазначено, що відсторонення від посади, як захід процесуального примусу забезпечує в подальшому виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, передбаченого ст. 55 КК України [82, с. 408].

Отже, загальна мета відсторонення від посади нерозривно пов'язана із метою заходів забезпечення кримінального провадження, та полягає у запобіганні, припиненні чи попередженні протиправної поведінки учасників кримінального провадження; виявленні, отриманні та збереженні доказів; створенні належних умов проведення досудового розслідування.

Як нами зазначалось вище, кожен захід забезпечення кримінального провадження передбачає окрім загальної й власну мету. Так, відсторонення від посади застосовується з метою недопущення підозрюваним, обвинуваченим перебуваючи на посаді здійснювати протиправний вплив на хід досудового розслідування, який зокрема може виявлятися у знищенні чи підробленні речей і документів, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконному впливі на свідків та інших учасників кримінального провадження

або протиправному перешкодженні кримінальному провадженню іншим чином під час перебування особи на певній посаді.

Що стосується підстав відсторонення від посади, то Глава 14 КПК України не містить конкретно визначеного вичерпного їх переліку. Зокрема конструкція ч. 1 ст. 157 КПК України передбачає відсторонення від посади застосовується у разі доведеності наявності достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.

2.2. Процесуальний порядок ухвалення рішення про застосування відсторонення від посади

Кожний захід процесуального примусу виступає необхідною складовою правоохоронного механізму, який знаходиться у відповідності з усіма іншими примусовими заходами. При цьому, для правового регулювання кримінально-процесуального примусу характерна чітка регламентація кожної примусової дії, яка полягає в тому, що кожна норма загального характеру, у тому числі і конституційна, яка у порядку виключення допускає обмеження прав особи, може бути реалізована лише за умови конкретизації та деталізації в кримінальному процесуальному законі порядку застосування конкретних примусових заходів [155].

На осіб, які здійснюють досудове розслідування та судовий розгляд покладено особливу відповідальність за прийняття законного та обґрунтованого процесуального рішення як загалом, так і при вирішенні питання про необхідність

застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема і відсторонення від посади.

При цьому, одним із багаточисельних прикладів термінологічної невизначеності є використання терміну «застосування» у контексті заходів забезпечення кримінального провадження. З цією метою слід звернутись до аналізу дефініції «застосування» та «обрання» які є характерними для запобіжних заходів, та були більш ґрунтовно дослідженими [10, с. 127-134].

Так, у контексті запобіжних заходів це питання було розглянуто О. Н. Агакерімовим, який звернув увагу на співвідношення «застосування» та «обрання» запобіжних заходів у контексті неузгодженості ст.ст. 176, 177, 178 КПК України. Слідчий і прокурор компетентні ініціювати в першу чергу процедуру «обрання» запобіжного заходу, за наявності для цього підстав, визначених в КПК України, так як звертаються до слідчого судді чи суду, як тих, які компетентні вирішувати питання щодо «обрання» запобіжного заходу [1, с. 103].

Під обранням у сфері кримінального провадження, в рамках інституту запобіжних заходів, можна розуміти процедуру, регламентовану процесуальним законом, в якій вирішується питання щодо можливого застосування запобіжного заходу, якщо є в наявності обґрунтовані для цього підстави та необхідні умови. Під застосуванням – розуміється процес виконання запобіжного заходу, тобто процес, який не передував, а логічно витікає з процесу обрання такого запобіжного заходу [1, с. 104-105].

На жаль, аналогічні неузгодженості характерні і для інших заходів забезпечення кримінального провадження, що негативно впливає на чіткість нормативної моделі їх регламентації та правильність правозастосування. Якщо з формулюванням ч. 1 ст. 131 КПК – «Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження», враховуючи, що забезпечити дієвість може лише практична реалізація цих заходів, слід погодитися повністю, то по інших формулюваннях цього стверджувати не можна. Відштовхуючись від розмежування, запропонованого

О. Н. Агакерімовим, зазначимо, що загальні правила, викладені у ст. 132 КПК, стосуються не тільки застосування, а у першу чергу обрання заходів забезпечення кримінального провадження та продовження їх строків. Разом з тим, аналіз ч. 6 ст. 132 КПК дозволяє припустити, що законодавець ототожнює «застосування» та «обрання» цих заходів: до клопотання слідчого, прокурора про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання [27, с. 87-92].

Слушною з цього приводу вважаємо думку І. В. Гловюк, що вказує на необхідності внесення змін до ст. 132 КПК, яка має бути викладена в такій редакції: «Загальні правила обрання, зміни, скасування та застосування заходів забезпечення кримінального провадження» [28, с. 179].

Таким чином, зважаючи на те, що термін «застосування» у контексті заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі і відсторонення від посади фактично передбачає комплексний підхід, який включає в себе: по-перше, обрання конкретного примусового заходу так і його безпосереднє застосування. При цьому вказана діяльність потребує наявності у слідчого, прокурора кримінально-процесуальної компетентності, для прийняття рішення про доцільність застосування до особи саме відсторонення від посади, на основі наявної у кримінальному провадженні на певному етапі доказової інформації, для доведеності наявності достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого [10].

Слід зазначити, що належна кримінально-процесуальна процедура застосування заходів забезпечення кримінального провадження в тому числі відсторонення від посади повинна здійснюватися як з урахуванням визначеного кримінально-процесуальним законом порядку, так і організаційно-тактичної складової їх реалізації.

Крім того, окремі автори серед структурних елементів тактики кримінального переслідування прокурором у судових стадіях кримінального

провадження виділяють такі: по-перше, тактичні прийоми, засоби та методи, спрямовані на оптимізацію дослідження доказів під час судового розгляду; по-друге, тактичні прийоми, методи та засоби щодо оптимізації зміни обвинувачення чи висування нового обвинувачення у судових стадіях кримінального провадження; по-третє, тактичні прийоми, методи та засоби, спрямовані на нейтралізацію протидії кримінальному переслідуванню у судових стадіях кримінального провадження [206, с. 12].

Відсторонення від посади, застосовується з метою недопущення підозрюваним, обвинуваченим перебуваючи на посаді здійснювати протиправний вплив на хід досудового розслідування, який зокрема може виявлятися у знищенні чи підробленні речей і документів, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконному впливі на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправному перешкодженні кримінальному провадженню іншим чином під час перебування особи на певній посаді.

Таким чином, процес підготовки, планування та безпосереднього застосування щодо особи відсторонення від посади, задля виконання основної його мети повинен здійснюватися з урахуванням як його процесуальної складової прийняття рішення так і організаційно-тактичної [7, с. 135-138].

Всі організаційно-тактичні заходи, які здійснює слідчий, прокурор при прийнятті рішення про застосування відсторонення від посади включають у себе декілька етапів, серед яких зокрема ми виділяємо: підготовчий, робочий та заключний.

Підготовчий етап розпочинається ще до складання клопотання про застосування відсторонення від посади до слідчого судді чи суду. Так, на вказаному етапі слідчому необхідно вирішити ряд організаційних питань, таких як:

1. Визначити вид заходу забезпечення кримінального провадження, який слідчий вважає доцільним для застосування.
2. Посада, на якій підозрюваний, обвинувачений перебуває, та з'ясувати які посадові обов'язки покладено на нього у зв'язку із зайняттям відповідної посади.

3. Можливість застосування до особи іншого більш м'якого заходу забезпечення кримінального провадження задля забезпечення потреб та завдання кожного конкретного кримінального провадження.

4. Наявні в матеріалах кримінального провадження докази, які можуть свідчити про доцільність застосування відсторонення від посади.

До підготовчого етапу ми відносимо зокрема підбір слідчим прийомів та засобів пошуку та виявлення джерел інформації, яка необхідна для доведення підстав застосування відсторонення від посади, обрання з наявного масиву відомостей тих, які безпосередньо свідчитимуть про те, що особа може використати своє службове становище для протидії досудовому слідству.

Таким чином, для першого етапу характерною є саме тактична складова діяльності слідчого. При цьому слід дотримуватись процесуальних вимог, що стосуються збирання та оформлення доказової інформації [7].

Робочий етап безпосередньо пов'язаний зі складанням та подачею прокурором, або слідчим за погодженням прокурора клопотання про застосування відсторонення від посади до слідчого судді чи суду.

Другий етап характеризується процесуальною складовою, тобто це безпосереднє складання клопотання про застосування відсторонення від посади та подання його до слідчого судді чи суду. Важливим при цьому є виконання вимог ч. 2 ст. 155 КПК України [81], оскільки подання клопотання без дотримання вимог щодо його форми й змісту тягне за собою відмову у його розгляді та повернення.

Третій заключний етап передбачає безпосереднє прийняття слідчим суддею чи судом рішення про застосування відсторонення від посади. На вказаному етапі слідчим суддею чи судом здійснюється перевірка наявності правових підстав для застосування вказаного заходу [7].

При цьому, слідчий суддя чи суд в процесі прийняття рішення використовує ряд тактичних прийомів (способів) проведення судових дій, черговості-послідовності таких дій [196, с. 309-310].

У теорії криміналістики тактику судового розгляду розглядають як самостійну і завершальну частину криміналістичної тактики, що вивчає закономірності взаємовідносин учасників провадження у кримінальних справах у суді за типових ситуацій збирання (формування), дослідження й використання доказів, реалізуючи на цій основі традиційні й новостворені системи криміналістичних рекомендацій з метою найоптимальнішого досягнення мети та виконання завдань кримінального правосуддя [60, с. 16].

Так під час вирішення питання про застосування відсторонення від посади слідчий суддя чи суд використовує тактичні прийоми проведення судового слідства для перевірки наявності достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.

Отже, слід також констатувати, що порядок прийняття рішення про відсторонення від посади має комплексний характер, та містить у собі сукупність таких аспектів, як кримінально-процесуальний та організаційно-тактичний. Вказана діяльність передбачає стадійний характер, який включає в себе початковий, робочий та заключний етапи, кожен із яких містить власні притаманні йому організаційно-тактичні прийоми та заходи [7, с. 135-138].

Відповідно до ч. 2 ст. 151 КПК України відсторонення від посади може здійснюється як на стадії досудового розслідування так і безпосередньо під час судового провадження [81]. При цьому, процесуальна процедура прийняття рішення про застосування вказаного заходу примусу дещо різнитиметься.

Так, на стадії досудового розслідування прокурор, слідчий за погодженням з прокурором звертаються із клопотання про відсторонення від посади до слідчого судді. Окрім того, під час прийняття рішення про застосування відсторонення від посади слідчий, прокурор, слідчий суддя на стадії досудового розслідування

повинні обмежитись наявною в матеріалах кримінального провадження інформацією. Оскільки досудове розслідування ще не закінчене, та проведені не всі слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, то відповідно виникає ситуація, внаслідок якої досить часто відсутня достатня кількість доказів, які дають підстави застосувати вказаний захід [10, с. 127-134].

Таким чином, підставою для отримання дозволу на застосування відсторонення від посади в слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового розгляду, прокурор або слідчий за погодженням із прокурором, повинні скласти та подати відповідне клопотання.

Ми вважаємо, що на етапі ухвалення рішення про застосування відсторонення від посади зміст клопотання має важливе значення, оскільки саме виходячи із нього слідчий суддя чи суд приймає остаточне рішення про застосування чи відмову у застосуванні щодо особи відсторонення від посади.

Крім того, саме помилки в змісті клопотання про застосування відсторонення від посади є частою причиною відмови слідчим суддею чи судом у його задоволенні. Так за результатами анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування у 97,8 % випадках, однією із підстав відмови в задоволенні клопотання про відсторонення від посади є недостатня кількість доказів, що свідчать про наявність підстав для застосування вказаного заходу [4, с. 332-335] (Додаток А).

Також результати анкетування слідчих органів досудового розслідування дозволяють виокремити труднощі, які виникають під час вирішення питання про відсторонення від посади: складність процесуальної процедури застосування (89,4 % слідчих); відсутність чітких правових підстав застосування відсторонення від посади (79,1 %); необхідність погодження із прокурором (76,2 %); недосконалість кримінального процесуального законодавства (67,5%); неналежна науково-методична розробка окреслених питань (62,3 %); недостатній досвід слідчого з даних питань (53,2 %) та ін. (Додаток А).

Що стосується відомостей, які повинні міститись у клопотанні про застосування відсторонення від посади, то у ч. 2 ст. 155 КПК України вказано, що

у клопотанні зазначаються: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилення на обставини; 4) посада, яку обіймає особа; 5) виклад обставин, що дають підстави вважати, що перебування на посаді підозрюваного, обвинуваченого сприяло вчиненню кримінального правопорушення; 6) виклад обставин, що дають підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином; 7) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання [81].

В процесі підготовки відповідного клопотання ми виділяємо дві основні вимоги, які стають частими причинами відмови у його задоволенні чи поверненні слідчим суддею чи судом. Зокрема до них ми відносимо:

1) формальні вимоги, які стосуються дотримання змісту клопотання про застосування відсторонення від посади, яке повинно містити відомості визначені ч. 2 ст. 155 КПК України;

2) процесуальні вимоги – стосуються безпосередньо необхідності доведення достатності підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином.

Крім того, слід зауважити на важливості обґрунтування прокурором чи слідчим за погодженням із прокурором підстави вважати, що перебування на посаді підозрюваного, обвинуваченого сприяло вчиненню кримінального

правопорушення, що послужить формуванню загальної картини вчинення кримінального правопорушення й можливість доведення наявності обґрунтованих підстав щодо необхідності його застосування.

Саме клопотання є наріжним каменем для реалізації заходів забезпечення кримінального провадження, оскільки від якості його підготовки залежить подальша юридична доля всього заходу. Саме в клопотанні сторона кримінального провадження повинна викласти максимальну кількість процесуальних аргументів, яких буде достатньо для слідчого судді, щоб його задовольнити [153, с. 68].

Таким чином, стадія підготовки слідчим чи прокурором клопотання про застосування відсторонення від посади має велике значення у процесі вирішення питання про застосування зазначеного заходу примусу.

Перш за все, провівши аналіз положень вказаної статті, слід зауважити на наявність такої кримінально-правової неузгодженості, яка стосується термінів. Так звертаємо увагу на те, що відповідно до ч. 1 ст. 154 КПК України відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину. Проте п. 5 ч. 2 ст. 155 КПК України до відомостей, які повинні міститись в клопотанні про відсторонення від посади відносить виклад обставин, що дають підстави вважати, що перебування на посаді підозрюваного, обвинуваченого сприяло вчиненню кримінального правопорушення [81].

Відповідно до ч. 1 ст. 12 КК України кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини. Також слід звернутись до Листу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 1-1640/0/4-13 від 15.10.2013 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» в якому надано роз'яснення, що стосуються застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Так, відповідно до п. 2 ч.15 Листу зазначено, що відсторонення від посади не може застосовуватись до особи, яка

підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального проступку [139; 202].

До прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», відсторонення від посади могло бути застосовано лише щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Крім того, Глава 25 КПК України, якою регламентується порядок досудового розслідування кримінальних проступків, зокрема ст. 299 передбачає, що під час досудового розслідування кримінальних проступків як тимчасовий запобіжний захід застосовується затримання особи на підставах та в порядку, визначених цим Кодексом, а також такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання та особиста порука. Таким чином, із аналізу вказаних норм слід констатувати, що застосування інших заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування кримінальних проступків кримінальним процесуальним законом не допускається.

На противагу цьому хотілось би зазначити, що відсторонення від посади як захід процесуального примусу у більшості випадків застосовується до осіб, щодо яких відкрито кримінальне провадження за вчинення ними кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, а отже у разі доведеності вини підозрюваного, обвинуваченого йому призначається покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Значна кількість кримінальних правопорушень у вказаній сфері, зокрема некваліфікуючі частини статей КК України відносяться до кримінальних проступків [10].

Одним з основних завдань відсторонення від посади є не лише недопущення підозрюваним, обвинуваченим перебуваючи на посаді здійснювати протиправний вплив на хід досудового розслідування, запобігати спробам підозрюваного, обвинуваченого перешкоджати встановленню істини у кримінальному провадженні, а й забезпечити виконання обвинувального вироку.

Перш за все, такий захід процесуального примусу забезпечує виконання майбутнього покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 55 КК України) [38, с. 234].

Таким чином, незрозумілою залишається позиція законодавця обмежитись виключно можливістю застосування під час досудового розслідування кримінальних проступків запобіжних заходів у формі затримання, особистої поруки та особистого зобов'язання [10].

Крім того, як свідчать аналізи анкетування, проведеного серед органів досудового розслідування у 62,4 % випадках було зазначено про доцільність надання права дізнавачу під час розслідування кримінальних проступків подавати клопотання про застосування щодо особи відсторонення від посади (Додаток А).

Таким чином, вважаємо за необхідне переглянути норми чинного КПК України в частині регламентації можливості дізнавачу за погодженням з прокурором під час розслідування кримінальних проступків та за наявності обґрунтованих підстав подавати клопотання про застосування щодо особи відсторонення від посади.

Вказане зумовлює необхідність внесення відповідних змін до Глави 55 КПК, зокрема до ст. 299, та викласти її в такій редакції:

«Стаття 299. Заходи забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування кримінальних проступків

1. Під час досудового розслідування кримінальних проступків як тимчасовий захід забезпечення кримінального провадження застосовується відсторонення від посади, затримання особи на підставах та в порядку, визначених цим Кодексом, а також такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання та особиста порука.

Підозрюваному роз'яснюється його обов'язок з'явитися за першим викликом до дізнавача, прокурора або суду.»

А також внесення змін до ч. 1 ст. 154 КПК України, та заміни слова «злочину» словосполученням «кримінального правопорушення» [10, с. 127-134].

При цьому, важливим є дотримання строків досудового розслідування кримінальних проступків. Таким чином, важливим також буде встановлення строку застосування щодо особи відсторонення від посади в межах строків досудового розслідування кримінальних проступків визначених кримінальним процесуальним законом. Зокрема, відповідно до п. 1 ч. 4 ст. 219 КПК України загальний строк досудового розслідування не може перевищувати одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, передбачених пунктами 1 і 2 частини третьої цієї статті [81]. Таким чином, строк відсторонення від посади під час розслідування кримінальних проступків не повинен перевищувати одного місяця [10].

Також слід звернути увагу на положення ч. 1 ст. 155 КПК України, в якому зазначено, що прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування або суду під час судового провадження із клопотанням про відсторонення особи від посади [81].

Проте, відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 40-1 КПК України дізнавач може звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування будь-яких заходів забезпечення кримінального провадження. Тобто норма статті фактично не обмежує дізнавача у праві подання клопотання про відсторонення від посади за погодженням із прокурором.

Таким чином, обґрунтовуючи необхідність наділення дізнавача правом продавати клопотання про відсторонення від посади, конструкція вказаної статті теж повинна бути змінена шляхом доповнення її словом «дізнавач», та викладена в такій редакції: «прокурор, слідчий, дізнавач за погодженням з прокурором має право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування або суду під час судового провадження із клопотанням про відсторонення особи від посади».

Заслуговує на увагу також питання, що стосується порядку звернення із клопотанням про відсторонення особи від посади осіб, що призначаються Президентом України. В КПК України така процедура регламентована досить вузько. Зокрема ч. 1 ст. 155 КПК України визначено, що таке рішення

приймається Президентом України на підставі клопотання прокурора про відсторонення особи від посади до органів державної влади.

Аналогічне стосується і процесуальної процедури відсторонення від посади осіб, що призначаються Вищою радою правосуддя. Правова регламентація міститься у ст. 155-1 КПК України та ст. 63 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», де вказано, що таке рішення приймається Вищою радою правосуддя на підставі клопотання Генерального прокурора або його заступника про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, а стосовно судді Вищого антикорупційного суду на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора) [133].

З цією метою слід звернутись до аналізу спеціального законодавства, яке регламентує процедуру відсторонення від посади суддів. З метою відновлення інституційного механізму запобігання корупції та виконання зобов'язань перед ЄС було внесено ряд змін до Закону України «Про запобігання корупції» та доповнено його ст. 65-1. Згідно ч. 5 ст. 65-1 Закону України «Про запобігання корупції», особа, якій повідомлено про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення у сфері службової діяльності, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом. Також нормою розглядуваної статті регламентовано питання про відсторонення від здійснення правосуддя, відсторонення від посади судді, судді Конституційного Суду України [141].

Вказана норма відсилає нас до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року № 1402-VIII, в якому міститься положення про те, що суддя може бути тимчасово відсторонений від здійснення правосуддя на строк не більше двох місяців у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом. Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя ухвалюється Вищою радою правосуддя (ч. 5 ст. 49). Крім того, відповідно до ч. 5 ст. 86 Закону України «Про

судоустрій та статус суддів» Вища кваліфікаційна комісія суддів України, за наявності підстав може внести подання Вищій раді правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя до закінчення кваліфікаційного оцінювання [147].

На виконання зобов'язань України, щодо її вступу в ЄС Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021 було прийнято Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки. Зокрема в межах нашого дослідження, з метою подальшого розвитку інститут відсторонення від посади та забезпечення відповідальності суддів одним із напрямків Стратегії було встановлено вимоги щодо вирішення питання про тимчасове відсторонення судді від адміністративної посади одночасно із вирішенням питання про тимчасове відсторонення його від здійснення правосуддя [173].

На підтримку такого твердження слід звернутись до п. 7 ст. 20 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», в якому зазначено, що звільнення з посади судді, припинення його повноважень як судді, а також закінчення строку, на який суддю обрано на адміністративну посаду в суді, припиняє його повноваження на адміністративній посаді [147].

Проте, у вказаній нормі відсутня умова про те, що тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя тимчасово припиняє його повноваження на адміністративній посаді. Відповідно до ч. 1 ст. 20 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» адміністративними посадами в суді є посади голови суду та заступника (заступників) голови суду.

Оскільки в межах повноважень, які передбачаються зайняттям посади голови суду його заступника (заступників) він здійснює контроль за ефективністю діяльності апарату суду, сприяння виконанню вимог щодо підвищення кваліфікації суддів місцевого суду; внесення на розгляд зборів суду пропозицій щодо кількості та персонального складу слідчих суддів тощо, справедливо вважати, що після прийняття рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя залишаючись при цьому на адміністративній посаді він

може чинити протиправний тиск на свідків чи інших учасників кримінального провадження, або іншим чином негативно впливати на хід досудового розслідування.

Таким чином, вважаємо за доцільне переглянути норми чинного КПК України, а також Закону України «Про судоустрій та статус суддів», в частині встановлення вимоги щодо вирішення питання про тимчасове відсторонення судді від адміністративної посади одночасно із вирішенням питання про тимчасове відсторонення його від здійснення правосуддя. Зокрема пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 155-1 КПК України реченням такого змісту: «Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності тягне за собою тимчасове відсторонення судді від адміністративної посади» [12, с. 14-20].

Також слід згадати новий закон, який був прийнятий у 2021 році на виконання зобов'язань України щодо майбутнього вступу до ЄС, а саме Закон України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23 вересня 2021 року № 1780-IX. Зокрема, хочемо виокремити норму, яка міститься у п. 4 ч. 2 ст. 10 Закону, яка до ознак небездоганної ділової репутації фізичної особи, пов'язаних з дотриманням закону та публічного порядку, відносить позбавлення особи права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю згідно з вироком або іншим рішенням суду протягом строку дії такого покарання. Проте у зазначеній нормі не згадується строк відсторонення особи від посади в рамках здійснення щодо неї кримінального провадження [140].

Слід зауважити, що відсторонення від посади як захід процесуального примусу здебільшого застосовується до осіб, щодо яких відкрито кримінальне провадження за вчинення ними кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, отже, за доведеності вини підозрюваного, обвинуваченого йому призначається покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися

певною діяльністю. Крім того, однією з основних умов відсторонення від посади є доведеність причинного зв'язку між професійною діяльністю особи та інкримінованим їй кримінальним правопорушенням, що фактично означає, що така особа використала чи використовує своє службове чи професійне становище для вчинення кримінального правопорушення, приховування його слідів, незаконного впливу на свідків тощо. В такому разі за прийняття рішення про відсторонення від посади цілком слушно було б говорити про наявність у такої особи ознак небездоганної ділової репутації. Отже, вважаємо за необхідне доповнити зазначену статтю п. 4-1 та викласти її в такій редакції: «відсторонення від посади – протягом строку дії такого заходу забезпечення кримінального провадження» [12].

Аналізуючи процесуальні особливості прийняття рішення про відсторонення від посади на стадії судового розгляду, слід зазначити, що в такому випадку клопотання про застосування розглядуваного заходу примусу подається безпосередньо до суду. При цьому перелік відомостей, які повинні міститись у клопотанні про застосування відсторонення від посади аналогічний як на стадії досудового розслідування. Стадія судового розгляду характеризується тим, що слідчим, прокурором зібрана достатня кількість доказів для притягнення особи до кримінальної відповідальності, складений та переданий до суду обвинувальний акт, який містить інформацію про результати проведеного слідства, формулює обвинувачення, яке підтверджується матеріалами слідства.

З цієї метою слід звернутись до п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України в якому вказано, що обвинувальний акт має містити такі відомості, як: виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення. Таким чином, відомості вказані у п. 1-2 ч. 2 ст. 155 КПК України фактично дублюють відомості, які містяться в обвинувальному акті [81].

Крім того, в п. 3 ч. 2 ст. 155 КПК України також зазначено, що клопотання про відсторонення від посади повинно містити виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилення на обставини [81]. Проте на стадії судового провадження особа набуває статусу обвинуваченого, відносно неї складено та передано до суду обвинувальний акт, який містить відомості про те, що є достатні підстави про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, зібрані всі необхідні докази.

Таким чином, вважаємо недоцільним на стадії судового провадження подавати відомості, які містять виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, оскільки в обвинувальному акті містяться відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення та причетності особи до його вчинення, які обґрунтовані доводами, та з якими суд ознайомлюється у підготовчому судовому засіданні.

Заслуговує на увагу також положення п. 6 ч. 2 ст. 155 КПК України, яким визначено необхідність викладу в клопотання про застосування відсторонення від посади обставин, що дають підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином.

Так під час подання зазначеного клопотання на стадії судового розгляду, сумнівною видається позиція, щодо аргументування доводів про необхідність застосування розглядуваного заходу примусу тим, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування.

В ухвалі Шевченківського районного суду м. Києва суд не прийняв до уваги доказові дані прокурора про ймовірність того, що обвинувачений знищить або підробить речі і документи, через те, що вказані обставини можуть бути враховані виключно під час досудового розслідування. З направленням обвинувального акту

до суду стадія досудового розслідування завершується, тому усі речі і документи, які мають значення для кримінального провадження, повинні перебувати під контролем сторони обвинувачення. Невжиття слідчим та прокурором упродовж досудового розслідування відповідних заходів для досягнення вказаної мети, на переконання суду, не повинно негативним чином позначатися на долі обвинуваченого, у тому числі не дає підстав для застосування до нього заходів, що суттєво обмежують його права та свободи. Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, який набрав законної сили, відповідно до ч. 3 ст. 17 КПК має відповідати поведженню з невинуватою особою [184].

Також, відповідно до ч. 8 Постанови Кабінету Міністрів України «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України» від 19 листопада 2012 р. № 1104 відповідальним за зберігання речових доказів, що зберігаються разом з матеріалами кримінального провадження, є слідчий, дізнавач, який здійснює таке провадження [144].

Таким чином, на стадії судового розгляду подання клопотання про відсторонення від посади з підстав що обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування не може бути належним чином обґрунтована прокурором чи слідчим.

З аналізу ст. 350 КПК України, яка визначає порядок розгляду клопотання учасників судового провадження, видно, що вказаною нормою не регламентовано його структуру та зміст [81]. Оскільки КПК України не визначено форму подання клопотань на стадії судового розгляду, отже вони можуть бути подані як усно, так і письмово. Текст усного клопотання заноситься до журналу судового засідання.

В ст. 333 КПК України зазначено, що заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються під час судового провадження згідно з положеннями розділу II цього Кодексу з урахуванням особливостей, встановлених цим розділом. Проте Розділ II КПК України, зокрема Глава 14, якою безпосередньо регламентується процесуальний порядок відсторонення від посади містить тільки

загальні вимоги до клопотання про застосування вказаного заходу примусу, незалежно від стадії кримінального провадження [81].

З огляду на принцип «процесуальної економії» метою якого є відмова від не виправданих ускладнень і процедурних рудиментів, ширше використання досягнень науки та техніки, запровадження диференціації кримінально-процесуальної форми, але за умови дотримання при цьому гарантій прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження [57, с. 9]. Вважаємо за необхідне переглянути положення ч. 2 ст. 155 КПК України, зокрема в частині, що стосується регламентування змісту клопотання на стадії досудового розслідування та на стадії судового провадження. Так пропонуємо заголовок ч. 2 ст. 155 викласти в такій редакції «У клопотанні про відсторонення від посади під час досудового розслідування зазначаються:» [10].

Подібна конструкція назви статті характерна також і для інших заходів забезпечення кримінального провадження, таких наприклад як: привід (ст. 141 КПК України), накладення грошового стягнення (с. 145 КПК України) [81].

Що стосується подання клопотання про відсторонення від посади на стадії судового провадження, то вважаємо за доцільне по-перше передбачити обов'язок суду розглянути таке клопотання негайно після його надходження. Вказане узгоджується із ст. 350 КПК України, в якій зазначається, що клопотання учасників судового провадження розглядаються судом після того, як буде заслухана думка щодо них інших учасників судового провадження, про що постановляється ухвала [10, с. 127-134].

По-друге, слід чітко встановити які відомості повинні міститись у клопотанні про застосування відсторонення від посади на стадії судового провадження. Так як нами зазначалось вище, та з метою дотримання принципу процесуальної економії, вважаємо за доцільне скоротити перелік відомостей. Зокрема вважаємо недоцільним на стадії судового провадження у клопотанні про застосування розглядуваного заходу примусу подавати відомості про виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилення на обставини, оскільки на цій стадії до суду вже

переданий обвинувальний акт, а особа підозрюваного відповідно набуває статусу обвинуваченого.

Слід також констатувати, що підстави для прийняття рішення про відсторонення від посади мають комплексний характер, тобто містять у собі сукупність наступних елементів: 1) норми кримінального та кримінально-процесуального права; 2) фактичні дані та іншу інформацію; 3) внутрішнє переконання. Перший вказує на нормативні (або правові) підстави, другий - на інформаційні, третій - на психологічні [10].

Варто також виокремити такі етапи прийняття рішення про застосування відсторонення від посади: підготовчий етап, який включає в себе процес збирання та оцінку інформації, що дає можливість вважати про наявність достатніх підстав для необхідності застосування вказаного заходу примусу; робочий етап, який передбачає власне складання та подання клопотання про призначення відсторонення від посади до слідчого судді чи суду, і доказування в суді обставин, які свідчать про необхідність його застосування; та заключний етап – безпосереднє застосування чи відмова у застосуванні відсторонення від посади.

Перший етап на нашу думку є найважливішим, оскільки саме на цьому етапі слідчий збирає найбільш значущу доказову інформацію, яка свідчить про те, що особа продовжуючи перебувати на посаді та виконувати свої службові обов'язки може негативно повпливати на хід досудового розслідування, приховати сліди кримінального правопорушення, які свідчать про її причетність до його вчинення, незаконно впливати на свідків, знищити, підробити чи замінити певні документи чи відомості. Такий перелік не є вичерпним, а отже приймаючи рішення, слідчий повинен оцінювати наявну інформацію, виходячи зі свого внутрішнього переконання та відповідно до припису закону.

Таким чином, підставою прийняття будь-якого кримінально-процесуального рішення служать фактичні дані, які наявні в матеріалах кримінального провадження та які повинні відповідати підставам визначеним в законодавстві.

Розглянувши окремі особливості процесуального порядку прийняття рішення про застосування відсторонення від посади, слід констатувати, що такий порядок не є досконалим, та потребує внесення певних змін.

2.3. Процесуальний порядок зміни та скасування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від посади

Обрання щодо особи такого заходу забезпечення кримінального провадження, як відсторонення від посади в ході досудового чи судового провадження не означає, що такий захід примусу буде зберігатись відносно певної особи увесь час, до тих пір, поки не буде вирішено справу по суті, так як в ході різних кримінальних проваджень інколи виникають процесуальні ситуації, які обумовлюють необхідність змінювати запобіжні заходи, на більш м'які або суворі, або взагалі скасовувати їх, для виконання завдань кримінального провадження.

Відсторонення від посади, як один з елементів системи заходів забезпечення кримінального провадження, обраний до певної особи в ході кримінального провадження, з часом, може бути замінений на інший захід примусу, наприклад, домашній арешт, особисте зобов'язання чи навіть взяття під варту, тобто, на більш м'який або більш суворий, що знову ж таки залежатиме від конкретної процесуальної ситуації в тому чи іншому кримінальному провадженні.

Апеляційне оскарження є різновидом оскарження в загальній системі видів оскарження судових рішень у кримінальних провадженнях, який визначається особливістю приводів, умов, суб'єктів, форми, змісту, строків та порядку оскарження. Стадія апеляційного провадження не є обов'язковою в кримінальному провадженні, на відміну від усіх попередніх стадій, і залежить тільки від волевиявлення сторін» [99, с. 342].

На думку Н. Р. Бобечко суть апеляційного провадження полягає у перевірці вищою судовою інстанцією (апеляційним судом) як з фактичного погляду (по

суті), так і з юридичного погляду (по формі) рішень суду першої інстанції, що не набрали законної сили, на предмет їх законності, обґрунтованості та справедливості, яка здійснюється за ініціативою сторін та у межах заявлених ними процесуальних вимог шляхом дослідження нових доказів, повторного дослідження обставин кримінального провадження з можливістю ухвалення нового рішення, яким повністю або частково замінюється рішення суду нижчого рівня [17, с. 26].

У відповідності із нормами п. 11 та п. 11-1 ч. 1 ст. 309 КПК України під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відсторонення від посади або відмову у ньому; продовження відсторонення від посади [81].

Крім того, згідно ч. 1 ст. 393 КПК право подати апеляційну скаргу мають: обвинувачений, стосовно якого ухвалено обвинувальний вирок, його законний представник чи захисник – у частині, що стосується інтересів обвинуваченого; обвинувачений, стосовно якого ухвалено виправдувальний вирок, його законний представник і захисник – в частині мотивів і підстав виправдання; підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник; законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусового заходу виховного характеру, - в частині, що стосується інтересів неповнолітнього; законний представник та захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру; прокурор; потерпілий або його законний представник чи представник – у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції; цивільний позивач, його представник або законний представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову; цивільний відповідач або його представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову; представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у частині, що стосується інтересів юридичної особи; фізична або юридична особа - у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про долю речових доказів, документів, які були надані суду; третя особа - у

частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про спеціальну конфіскацію; викривач - у частині, що стосується його інтересів під час вирішення питання виплати йому винагороди як викривачу» [81]. Вказаний перелік не є вичерпним.

Що ж стосується кола осіб, які можуть подати апеляційну скаргу на ухвалу слідчого судді чи суду про застосування відсторонення від посади, то виходячи із положень ч. 3 ст. 158 КПК України це може бути прокурор або підозрюваний чи обвинувачений, якого було відсторонено від посади. Крім того, враховуючи загальні положення норм КПК України, щодо суб'єктів подання апеляційної скарги на ухвали слідчого судді чи суду до них ми також відносимо законного представника чи захисника підозрюваного, обвинуваченого.

Крім того, слід наголосити, що для прокурора, як суб'єкта подання апеляційної скарги подання апеляційної скарги на ухвалу суду про застосування відсторонення від посади є не правом, а обов'язком. Це обґрунтовується тим, що відповідно до завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, що відповідно є одним із основних завдань прокурора в кримінальному провадженні є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

При цьому, у відповідності із п. 20 ч. 2 ст. 36, п. 6 ч. 1 ст. 393 КПК право на подання апеляційної скарги має прокурор, який брав участь у судовому провадженні, а також Генеральний прокурор, його перший заступник та заступники, керівник обласної прокуратури, його перший заступник та заступники незалежно від їх участі в судовому провадженні (абз. 1 ч. 4 ст. 36 КПК). Строк подання апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції становить сім днів з дня її оголошення, а на ухвалу слідчого судді – п'яти днів з дня її оголошення. Також під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження прокурор або підозрюваний чи обвинувачений, якого було відсторонено від посади можуть подати клопотання про скасування вказаного

заходу. Підставою подання відповідного клопотання є відсутність в подальшому потреб для його застосування, що зазначено в ч. 3 ст. 158 КПК України [81].

Для прикладу, в ухвалі слідчого судді місцевого Приморського районного суду м. Одеси у справі № 522/4757/16-к суд відмовив у задоволенні клопотання сторони захисту про скасування відсторонення від посади. Зокрема, адвокат підозрюваної вважала, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба. Так підозрювана раніше була відсторонена від посади, та в подальшому продовжено строк з мотивів, що ризики, які стали підставою відсторонення від посади продовжують існувати, так як в силу займаної посади, маючи доступ до робочих документів підозрювана може незаконними способами впливати та здійснювати тиск на осіб, які перебувають у її безпосередньому підпорядкуванні, створити, знищити або спотворити будь-які документи, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Необхідність скасування ухвали про відсторонення від посади сторона захисту аргументувала тим, що за час відсторонення від посади слідством були вилучені усі документи чи їх копії, що стосується розслідування кримінальних проваджень, отже документи, що мають значення для слідства відсутні. Що стосується загрози незаконним способом впливати та здійснювати тиск на осіб, які перебувають у підпорядкуванні підозрюваної, то це твердження, на думку заявника, є абсурдним, тому як всіх посадових осіб Крижанівської сільської ради, яких на думку слідства було необхідно допитати та на яких нібито могла чинити тиск підозрювана, вже допитано. Також сторона захисту стверджувала, що відсторонення від посади створює завелике навантаження на інших працівників Крижанівської сільської ради, крім того, чоловік підозрюваної хворіє, тому необхідні значні кошти для купівлі ліків, а вона є єдиною працюючою особою в сім'ї, яка повинна отримувати заробітну плату [130].

Слідчий суддя, у своєму клопотанні аргументувала відмову у задоволенні клопотання по скасуванні відсторонення від посади, мотивуючи це тим, що продовжують існувати ризики, які були підставою застосування відсторонення від посади, зокрема, що стосуються можливості незаконно впливати на свідків та

інших осіб, а також знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування. Так, підозрювана, відповідно до своїх службових обов'язків, має доступ до робочих документів, та відповідно може незаконними способами впливати та здійснювати тиск на осіб, які перебувають у її безпосередньому підпорядкуванні, створити, знищити або спотворити будь-які документи, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Крім того, слідчий суддя оцінюючи всі обставини кримінального провадження, звернув увагу також на кримінально-правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у чиненні якого підозрюється особа, вказавши, що санкцією статті встановлено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна, що відноситься до тяжких злочинів.

Також важливою умовою продовження строку відсторонення від посади є те, що перебування підозрюваної на посаді сприяло вчиненню нею тяжкого кримінального правопорушення, а його корисливий мотив дає підстави вважати, що перебуваючи на цій посаді, остання може продовжити свою злочинну діяльність [130].

Таким чином, під час вирішення питання про продовження чи скасування відсторонення від посади, слідчий суддя враховує наявність ризиків, що свідчать про продовження існування підстав, за наявності доведеності яких було застосовано вказаний захід забезпечення кримінального провадження.

Аналізуючи конструкцію вказаної статті 158 КПК України, щодо встановлення кола осіб, які мають право подавати клопотання про скасування відсторонення від посади необґрунтованою видається позиція законодавця, яким не було передбачено право на скасування вказаного заходу примусу, зокрема на стадії досудового розслідування слідчим, який безпосередньо його здійснює, та якому надано право подання клопотання про його застосування та передбачено обов'язок доведення перед слідчим суддею чи судом наявності достатності підстав для цього.

Таким чином, вважаємо за доцільне доповнити суб'єктний склад подання відповідного клопотання, та встановити, що слідчий за погодження прокурора може подати клопотання про скасування відсторонення від посади до слідчого судді під час досудового розслідування.

Крім того, захист прав та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування та судового розгляду здійснює його захисник. Згідно з ч. 4 ст. 46 КПК України захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим [81].

Так слід наголосити на наявності прогалин в ст. 158 КПК України, в якій серед суб'єктів подання клопотання про скасування відсторонення від посади не зазначено захисника підозрюваного, обвинуваченого, що потребує внесення відповідних змін.

Для прикладу в абзаці другому ч. 1 ст. 174 КПК України, яка регламентує порядок скасування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як арешт майна визначено, що подати клопотання про його скасування можуть підозрюваний, обвинувачений, їх захисники.

Таким чином, вважаємо за доцільне внести зміни до ч. 3 ст. 158 КПК України доповнивши її словами «або його захисника» після слів «якого було відсторонено від посади».

Також провівши аналіз норм ст. 158 КПК України, щодо підстав скасування відсторонення від посади, слід зазначити, що вона сформульована досить не конкретизовано, про що свідчать також дані анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування на що вказало 89,6 % опитаних (Додаток А). Так зокрема, законодавцем не визначено, що слід розуміти під словами «в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба».

Для прикладу, що стосується скасування дії домашнього арешту, то законодавець виділяє три можливі ситуації, при виникненні яких будь-який запобіжний захід, в тому числі і домашній арешт, негайно припиняє свою дію. Це

видно зі ст. 203 КПК України, в якій зазначено, що ухвала про застосування запобіжного заходу негайно припиняє свою дію після закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку, закриття кримінального провадження в порядку, передбаченому КПК [1, с. 178].

Для прикладу, в ч. 3 ст. 174 КПК України, яка регламентує порядок скасування арешту майна, як одного із заходів забезпечення кримінального провадження вказано, що прокурор одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження скасовує арешт майна, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації [81].

Така позиція є цілком логічною, адже наявність таких умов як: закінчення строку дії ухвали про застосування заходу забезпечення кримінального провадження; закриття кримінального провадження або ж постановлення виправдувального вироку само по собі означає автоматичне скасування ухвали про застосування відсторонення від посади.

З іншого боку, законодавець передбачав можливість подання клопотання про скасування відсторонення від посади у разі, якщо перестали існувати потреби у його застосуванні протягом строку дії ухвали про застосування вказаного заходу примусу. При цьому, варто зауважити, що кримінальним процесуальним законодавством не визначено строк подання клопотання про скасування відсторонення від посади. Також нормою ст. 158 КПК України не визначено, які відомості повинні міститись в клопотанні про скасування відсторонення від посади. В такому разі доцільним було б:

- 1) По-перше, розмежувати підстави для скасування ухвали про відсторонення від посади, та по аналогії із запобіжними заходами передбачити автоматичне її скасування у разі спливу строку дії такої ухвали, закриття кримінального провадження чи постановлення виправдувального вироку. Зазначені зміни дозволили б спростити процедуру скасування відповідної ухвали, зокрема недоцільності звернення з клопотання про скасування відсторонення від посади за наявності таких підстав.

2) По-друге, слід конкретизувати порядок та підстави скасування ухвали про відсторонення від посади протягом строку її дії.

3) Крім того, з аналізу положень ст. 158 КПК України, слід констатувати про відсутність норм, які б вказували на можливість скасування рішення про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, що відповідно потребує його процесуальної регламентації.

Так на наш погляд, у ч. 3 ст. 158 КПК необхідно визначити вимоги до змісту клопотання про скасування відсторонення від посади. Оскільки з аналізу конструкції вказаної статті випливає, що для прийняття рішення про скасування відсторонення від посади необхідна наявність достатніх підстав вважати, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба. Таким чином, у клопотання про його скасування окрім загальних вимог, повинні міститись обставини, які свідчать про те, що в подальшому застосуванні відсторонення від посади відпала потреба.

Крім того, відповідні зміни також повинні стосуватись змісту ухвали про скасування відсторонення від посади, в якій зокрема повинні міститись відомості на підставі яких слідчий суддя чи суд дійшов до висновку про необхідність скасування вказаного заходу примусу.

Стосовно оскарження рішення за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про відсторонення від посади, на відміну від ухвали слідчого судді про відсторонення від посади або відмову у ньому, продовження відсторонення від посади (п. 11, п. 11-1 ч. 1 ст. 309 КПК), воно не підлягає оскарженню в апеляційному порядку.

Також ст. 158 КПК України регламентовано процесуальний порядок продовження строку відсторонення від посади. Зокрема відповідно до ч. 1 ст. 158 КПК України прокурор, а щодо Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника – Генеральний прокурор або заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, має право звернутися з клопотанням про продовження строку відсторонення від посади, яке розглядається у встановленому порядку [81].

Стосовно продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя, то з відповідним клопотанням має право звернутись Генеральний прокурор або його заступник. Таке клопотання подається до Вищої ради правосуддя стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним) на будь-якій стадії кримінального провадження [81].

Таким чином, суб'єктом ініціювання продовження строку відсторонення від посади є лише прокурор. Разом з тим, враховуючи, що слідчий первинно уповноважений ініціювати цей захід, відстоювати перед слідчим суддею обґрунтованість клопотання, то передання лише прокурору повноваження ініціювати продовження строку відсторонення від посади є дещо спірним. Більш логічним було б передбачити порядок, аналогічний обранню цього заходу, а саме за клопотанням слідчого за погодженням із прокурором.

Також слід наголосити на відсутності в кримінальному процесуальному законі норми, яка б регламентувала можливість продовження строку відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, що зумовлює внесення відповідних змін до законодавства.

Підставами для продовження строку відсторонення від посади, відповідно до ч. 2 ст. 158 КПК України слід вважати: продовжують існувати обставини, які стали підставою для відсторонення від посади; сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було здійснено відсторонення від посади, іншими способами протягом дії попередньої ухвали. Обов'язок же доведення перед слідчим суддею чи судом зазначених обставин лежить перед прокурором.

Також слід зауважити, що чинним кримінальним процесуальним законодавством не регламентовано термін подання клопотання про продовження строку відсторонення від посади.

Ще однією прогалиною чинного кримінального процесуального законодавства є те, що воно не регламентує порядок зміни заходів забезпечення кримінального провадження, виняток становлять тільки запобіжні заходи. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 200 КПК України прокурор, слідчий за

погодженням з прокурором має право звернутися в порядку, передбаченому статтею 184 цього Кодексу, до слідчого судді, суду із клопотанням про зміну запобіжного заходу. При цьому відповідне клопотання обов'язково повинно містити обставини, які: виникли після прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу; існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор на той час не знав і не міг знати [81].

О. В. Мироненко з цього приводу зазначає, що під час розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу слідчий суддя зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про таке: 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним того самого або іншого кримінального правопорушення, тобто можливо змінилася кваліфікація кримінального правопорушення на більш чи менш тяжке і це може впливати на вид запобіжного заходу або на ризики, передбачені в ст.177 КПК; 2) наявність достатніх підстав вважати, що змінилися ризики, передбачені ст.177 КПК, і на які вказує слідчий, прокурор, підозрюваний, його захисник, тобто, або з'явилися нові ризики, або зникли деякі з них чи зменшились; 3) достатність або недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні [103, с. 223-229].

Що стосується доцільності правової регламентації зміни відсторонення від посади на інший захід забезпечення кримінального провадження, то результати анкетування слідчих органів досудового розслідування вказують на його недоцільність, на що вказало 78,5 % опитаних. Пояснюється це зокрема тим, що відсторонення від посади за своїм змістом є своєрідним заходом забезпечення кримінального провадження, та полягає у тимчасовому недопущенні особи, яка перебуває у певних службових відносинах з органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами чи організаціями, до виконання своїх функціональних обов'язків, забороні виконувати роботу, яку вона виконувала, або займатися діяльністю, якою вона займалася.

Метою ж застосування відсторонення від посади є: припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.

При цьому, відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 155 КПК України обов'язковою умовою застосування вказаного заходу примусу є те, що зайняття підозрюваним, обвинуваченим конкретної посади сприяло вчиненню кримінального правопорушення. Зважаючи на зазначені обставини, вважаємо, що забезпечення виконання завдань кримінального судочинства неможливо шляхом зміни відсторонення від посади на інший захід забезпечення кримінального провадження.

Таким чином, на нашу думку, правової регламентації потребують підстави скасування ухвали про відсторонення від посади, зокрема, вважаємо за доцільне доповнити ст. 158 КПК України ч. 4, та викласти її в такій редакції: «Ухвала про застосування відсторонення від посади припиняє свою дію після спливу строку дії ухвали про застосування відсторонення від посади, закриття кримінального провадження чи постановлення виправдувального вироку». По-друге, слід конкретизувати процесуальний порядок скасування ухвали про відсторонення від посади протягом строку її дії.

Також, з аналізу положень ст. 158 КПК України, слід констатувати про відсутність норм, які б вказували на можливість скасування рішення про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, що відповідно потребує його процесуальної регламентації.

Висновки до розділу 2

Отже, загальна мета відсторонення від посади нерозривно пов'язана із метою заходів забезпечення кримінального провадження, та полягає у запобіганні, припиненні чи попередженні протиправної поведінки учасників кримінального провадження; виявленні, отриманні та збереженні доказів; створенні належних умов проведення досудового розслідування.

Відсторонення від посади застосовується з метою недопущення підозрюваним, обвинуваченим перебуваючи на посаді здійснювати протиправний вплив на хід досудового розслідування, який зокрема може виявлятися у знищенні чи підробленні речей і документів, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконному впливі на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправному перешкодженні кримінальному провадженню іншим чином під час перебування особи на певній посаді.

Аналізуючи результати анкетування слідчих органів досудового розслідування, підставами застосування відсторонення від посади найчастіше є такі: перебуваючи на посаді він може знищити чи підробити речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування – 96,2 % випадків; незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження – 92,3 %; протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином – 56,1 %; вчинить інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується – 60,4 %.

Розглядаючи підстави відсторонення від посади вважаємо за доцільне розділити їх на дві групи: загальні, наявність яких є обов'язковою для всіх заходів забезпечення кримінального провадження; спеціальні, які притаманні окремому заходу забезпечення кримінального провадження.

Також варто звернути увагу на те, що в диспозиціях п. 6 ч. 2 ст. 155 та ч. 1 ст. 157 КПК України вказано, що підставою відсторонення від посади є те, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі

і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування. При цьому законодавцем серед підстав такого роду було упущено той факт, що особа може приховати, вилучити чи спотворити такі речі чи документи, що також в подальшому перешкоджатиме проведенню досудового розслідування та творить труднощі або ж унеможливить доведення вини особи у вчиненні кримінального правопорушення. Саме тому, вважаємо за доцільне внести відповідні зміни до п. 6 ч. 2 ст. 155, а також до ч. 1 ст. 157 КПК України, доповнивши їх словами «приховає, вилучить» після слів «знищить чи підробить».

Крім того, відповідно до аналізу даних анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування, до підстав застосування відсторонення від посади, які не було визначено нормами кримінального процесуального закону вони відносять також: перешкоджання або ж протиправний вплив на проведенню ревізії, відомчих перевірок – 95,1 %; незаконний вплив на проведення експертиз під час досудового розслідування – 79,1 %; протиправне втручання в діяльність органів, які здійснюють кримінальне провадження – 61,5 %; створення перешкод нормальній діяльності слідчого з метою ускладнення кримінального провадження – 43,4 % (Додаток А).

В процесі підготовки відповідного клопотання ми виділяємо дві основні вимоги, які стають частими причинами відмови у його задоволенні чи поверненні слідчим суддею чи судом. Зокрема до них ми відносимо: формальні вимоги, які стосуються дотримання змісту клопотання про застосування відсторонення від посади, яке повинно містити відомості визначені ч. 2 ст. 155 КПК України; процесуальні вимоги – стосуються безпосередньо необхідності доведення достатності підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином.

Розглянувши окремі особливості процесуального порядку прийняття рішення про застосування відсторонення від посади слід констатувати, що такий порядок не є досконалим, та потребує внесення певних змін.

Оскільки відсторонення від посади, окрім основної мети, покликане забезпечувати виконання майбутнього покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 55 КК України), значна частина яких відноситься до кримінальних проступків, вважаємо за необхідне переглянути норми чинного КПК України в частині регламентації можливості дізнавачу за погодженням з прокурором під час розслідування кримінальних проступків та за наявності обґрунтованих підстав подавати клопотання про застосування щодо особи відсторонення від посади.

Також слід чітко встановити, які відомості повинні міститись у клопотанні про застосування відсторонення від посади на стадії судового провадження. З метою дотримання принципу процесуальної економії, вважаємо за доцільне скоротити перелік відомостей. Зокрема вважаємо недоцільним на стадії судового провадження у клопотанні про застосування розглядуваного заходу примусу подавати відомості про виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилення на обставини, оскільки на цій стадії до суду вже переданий обвинувальний акт, а особа підозрюваного відповідно набуває статусу обвинуваченого.

Таким чином, вважаємо за необхідне переглянути положення ч. 2 ст. 155 КПК України, зокрема в частині, що стосується регламентування змісту клопотання на стадії досудового розслідування та на стадії судового провадження. Так, пропонуємо заголовок ч. 2 ст. 155 викласти в такій редакції «У клопотанні про відсторонення від посади під час досудового розслідування зазначаються:».

Також, що стосується подання клопотання про відсторонення від посади на стадії судового провадження, то вважаємо за доцільне, по-перше передбачити обов'язок суду розглянути таке клопотання негайно після його надходження, що узгоджується із ст. 350 КПК України.

Підсумовуючи аналіз процесуального порядку скасування ухвали про відсторонення від посади, вважаємо за доцільне: розмежувати підстави для скасування ухвали про відсторонення від посади, та по аналогії із запобіжними заходами передбачити автоматичне її скасування у разі спливу строку дії такої ухвали, закриття кримінального провадження чи постановлення виправдувального вироку, що дозволило б спростити процедуру скасування відповідної ухвали, зокрема недоцільності звернення з клопотання про скасування відсторонення від посади за наявності таких підстав; конкретизувати порядок та підстави скасування ухвали про відсторонення від посади протягом строку її дії.

Крім того, з аналізу положень ст. 158 КПК України, слід констатувати про відсутність норм, які б вказували на можливість скасування чи продовження рішення про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, що відповідно потребує його процесуальної регламентації.

РОЗДІЛ 3.

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ ЯК ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

3.1. Нагляд прокурора при застосуванні відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження

Встановлення нагляду та контролю, за дотримання законності під час застосування заходів примусу зумовлено не лише правовою вимогою, але і пов'язано з тим фактом, що такі заходи примусу за своєю природою передбачають певні обмеження гарантованих особі прав та свобод.

У більшості країн континентальної системи права та деяких країнах загального права прокурор здійснює контроль за розслідуванням в цілому і вказує поліції на дії, необхідні в процесі розслідування, та характер обвинувачень, які мають бути пред'явлені особі [170].

Міжнародні стандарти прокурорської діяльності в цілому та виконання функції процесуального керівництва у досудовому кримінальному провадженні у відповідності із змістом Керівних принципів ООН щодо ролі обвинувачів (прокурорів) чітко розмежовують повноваження державного обвинувача (прокурора) від виконання судових функцій (ст. 10). Обвинувачі, за цими стандартами, відіграють активну роль у кримінальному провадженні, включаючи обвинувачення, та, коли це дозволяється законом або відповідає місцевій практиці, – в розслідуванні злочину та нагляді за законністю таких розслідувань, нагляді за виконанням рішень суду та здійсненні інших функцій як представників інтересів держав (ст. 11) [148, с. 59].

Крім того, в Рекомендаціях ПАРЕ «Про роль служби публічних обвинувачів в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права»

також наголошено на ролі прокурора (обвинувача) як процесуального керівника досудовим розслідуванням [150].

Слід зауважити, що в КПК України 1960 року повноваження прокурора, які стосувались нагляду за дотриманням слідчим законності під час провадження досудового розслідування були значно вужчими, проте із проведенням реформи кримінальної юстиції до прокурора перейшла значна кількість повноважень, що фактично наділили його повноваженнями процесуального керівництва досудовим розслідуванням [84].

Таким чином, на прокурора покладено обов'язок не тільки нагляду, а в цілому організації процесу всього досудового розслідування, а потім і підтримання державного обвинувачення в суді, та за необхідності участі на стадіях перегляду судових рішень [154, с. 161].

Основними нормативно-правовими актами, які містять окремі положення, що стосуються здійснення прокурором нагляду та контролю за дотриманням законності органами, які здійснюють досудове розслідування, є: Кримінально-процесуальний кодекс України, Закони України: «Про прокуратуру», «Про оперативно-розшукову діяльність», Наказ Офісу Генерального Прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні».

Діяльність прокурора відповідно до положень вказаних нормативно-правових актів є самостійною, відповідно втручання у його діяльність не допускається. Сутність наглядової діяльності прокурора в досудовому розслідуванні полягає в тому, що вона спрямована на вирішення основного завдання кримінального провадження визначеного ст. 2 КПК України, а саме, щоб жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [81].

Повноваження прокурора в досудовому розслідуванні регламентуються ст. 36 КПК України, в якій безпосередньо закріплено обов'язок прокурора здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення досудового

розслідування, формою здійснення якого є процесуальне керівництво досудовим розслідуванням.

Серед науковців, у теорії кримінального-процесуального права склалась низка поглядів, стосовно сутності прокурорського нагляду у досудовому розслідуванні.

З позиції М. І. Смірнова, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням – це передбачена кримінальним процесуальним законодавством діяльність прокурора, що здійснюється у процесуальній формі по відношенню до процесуального суб'єкта, пов'язана з організацією процесу досудового розслідування та його спрямуванням, визначенням напрямів розслідування, координацією процесуальних дій, забезпеченням дотримання у процесі розслідування вимог законодавства України [163, с. 123].

Н. О. Рибалка визначає прокурорський нагляд, як форму державного контролю, головну функцію прокуратури України, яку складають взаємопов'язані дії прокуратури з попередження, виявлення, припинення й усунення порушень законів та інших нормативно-правових актів фізичними і юридичними особами [151, с. 771].

О. В. Ільченко та А. В. Усова прокурорський нагляд відносять до однієї із гарантій кримінального процесу, що сприяє забезпеченню дотримання законності органами досудового слідства та відновлення порушених прав громадян, а функція нагляду у кримінальному процесі зобов'язує прокурора виявляти та усувати порушення законності, недоліки в роботі органів досудового розслідування шляхом скасування чи зміни процесуальних рішень, поновлення порушених прав, відшкодування шкоди, а за необхідності й застосування примусових заходів для виконання нормативних приписів [53, с. 300].

Провівши дослідження наукової літератури, що стосується визначення прокурорського нагляду, слід погодитись з думкою окремих авторів, про те, що з аналізу визначених у КПК України повноважень прокурора можна вважати, що вони є не тільки владними, а й владно-розпорядчими і за своїм змістом

спрямовані на утвердження міжнародної практики щодо активної ролі прокурора у кримінальному процесі [204, с. 27; 107, с. 282].

Зокрема, це підтверджується тим, що слідчий без погодження клопотання про застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження не має права звертатись до слідчого судді чи суду.

Крім того, слід провести паралель між процесуальним статусом прокурора та керівника органу досудового розслідування. Процесуальні повноваження прокурора значно ширші, ніж у начальника слідчого відділу. Керівник органу досудового розслідування зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надані в письмовій формі. Невиконання керівником органу досудового розслідування законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК України, тягне за собою передбачену законом відповідальність [2, с. 120].

Проте відповідно до ст. 39 КПК на керівника органу досудового розслідування покладається обов'язок з організації досудового розслідування. Вказане положення не узгоджується із ч. 2 ст. 131-1 КУ, яка серед функцій прокуратури визначає і здійснення організації і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Досить часто, це створює певні труднощі у процесі здійснення досудового розслідування, та ефективній взаємодії прокурора та слідчого.

Враховуючи той факт, що Основний закон держави має найвищу юридичну силу, відповідно положення норми ст. 131-1 КУ переважають над положеннями інших нормативно-правових актів. При цьому необхідно здійснити перегляд чинного законодавства, яке відповідно регламентує процесуальний статус керівника органу досудового розслідування та усунення протиріч між Конституцією України та КПК України.

Так, як стверджує О. М. Коріняк, що попри те, що остаточне рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження залишається за слідчим суддею, прокурор, попередньо вирішуючи це питання в ході розслідування, здійснює досудову перевірку законності й обґрунтованості

застосування відповідного заходу примусу та виступає при цьому гарантом захисту прав і свобод людини від неправомірного обмеження особистої свободи [68, с. 157].

Досліджуючи особливості здійснення прокурорського нагляду за дотриманням прав і свобод особи, в кримінальному процесі, зокрема щодо якої застосовують заходи кримінально-процесуального примусу, необхідно звернутись перш за все до Конституції України, зокрема ст. 131-1 в якій зазначено, що прокуратура здійснює організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку [66].

Крім того, в ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» зазначено, що однією із функцій прокуратури є нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Зокрема це стосується також і особи, щодо якої вирішується питання про відсторонення від посади, оскільки застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження тягне за собою обмеження гарантованого Конституцією України права на працю.

Також окремі аспекти діяльності прокуратури, зокрема в частині забезпечення ефективної організації діяльності прокурорів прокуратур усіх рівнів у кримінальному провадженні містяться в Наказі Офісу Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30.09.2021 № 309.

Зокрема ч. 1 Наказу встановлено, що перші заступники та заступники Генерального прокурора, заступник Генерального прокурора - керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, керівники обласних та окружних прокуратур, їх перші заступники та заступники, керівники самостійних структурних підрозділів Офісу Генерального прокурора та обласних прокуратур, їх заступники повинні забезпечувати організацію діяльності прокурора, який

здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням у кримінальному провадженні [143].

Також у відповідності із п. 7 Наказу нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування забезпечувати Генеральному прокурору, його першим заступникам та заступникам, заступнику Генерального прокурора - керівнику Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, керівникам обласних та окружних прокуратур, їх першим заступникам та заступникам згідно з розподілом обов'язків, а також:

1) в окружних прокуратурах нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування слідчими та дізнавачами органів Національної поліції України забезпечувати прокурорам окружних прокуратур;

2) в Офісі Генерального прокурора та обласних прокуратурах нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування забезпечувати:

слідчими та дізнавачами органів Національної поліції України - керівникам та прокурорам структурних підрозділів, які здійснюють нагляд за додержанням законів Національною поліцією України;

слідчими та дізнавачами органів безпеки - керівникам та прокурорам структурних підрозділів, які здійснюють нагляд за додержанням законів Службою безпеки України;

детективами та дізнавачами органів Бюро економічної безпеки України - керівникам та прокурорам структурних підрозділів, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави;

слідчими та дізнавачами органів Державного бюро розслідувань - керівникам та прокурорам структурних підрозділів, які здійснюють нагляд за додержанням законів органами Державного бюро розслідувань;

детективами Національного антикорупційного бюро України - керівникам та прокурорам Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [143].

Що стосується контролю за законністю застосування заходів забезпечення кримінального провадження, то відповідно до положень вище зазначеного Наказу безпосереднє його здійснення покладено на керівників прокуратур усіх рівнів, їх перших заступників і заступників.

Як відомо, заходи забезпечення кримінального провадження – передбачені законом правові механізми стримувань, противаг та примусу, які використовуються у кримінальному провадженні для досягнення мети і виконання завдань кримінального процесу, прокурор є суб'єктом, який доводить перед слідчим суддею або судом доцільність обрання заходів забезпечення кримінального провадження [100, с. 27-28].

Так у відповідності із ст. 132 КПК України на прокурора покладено обов'язок довести наявність підстав для застосування заходів забезпечення кримінального провадження, для прийняття слідчим суддею чи судом відповідного рішення. Таким чином, на нього, як на процесуального керівника за законністю проведення досудового розслідування покладено тягар доказування визначених кримінально-процесуальним законом обставин. Тягар доказування також лежить і на слідчому, проте без погодження клопотання прокурором про застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі відсторонення від посади, слідчий не має права самостійно звертатись до слідчого судді чи суду з відповідним клопотанням.

Крім того, прокурор у процесі реалізації своїх наглядових повноважень, має право безпосередньо втручатись у процесуальну діяльність органів досудового розслідування з метою недопущення порушення прав та законних інтересів особи, необґрунтованого прийняття рішень у кримінальному провадженні, порушення строків у кримінальному провадженні.

На прокурора покладено обов'язок здійснення нагляду як в частині забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, так і недопущення порушень прав осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема відсторонення від посади.

Як ми уже зазначали раніше, ст. 36 КПК України регламентує повноваження прокурора в межах здійснення нагляду за законністю під час проведення досудового розслідування, в тому числі що стосується заходів забезпечення кримінального провадження (п. 10 ч. 2 ст. 36 КПК). Так з аналізу зазначеної норми нагляд прокурора за законністю застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі відсторонення від посади полягає у погодженні чи відмові у погодженні клопотань про їх застосування, або ж самотійному поданні таких клопотань [81].

Слід зауважити, що відповідно до положень ст. 158 КПК України, на прокурора, як суб'єкта наглядового органу за законністю застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема відсторонення від посади покладено також обов'язок подання до слідчого судді чи суду клопотання про продовження строку відсторонення від посади чи про його скасування [81].

При цьому слід наголосити, що право подання відповідного клопотання має лише прокурор. Крім того, у відповідності із ч. 3 ст. 154 КПК єдиним ініціатором порушення питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України є прокурор, а відсторонення від посади Директора Національного антикорупційного бюро України – Генеральний прокурор. Проте слід зазначити, що в кримінальному процесуальному законодавстві відсутній порядок звернення із зазначеним клопотанням до Президента України [81].

В науковій літературі вважається, що така процедура пов'язана із метою недопущення випадків безпідставного звернення до Президента України із клопотанням про відсторонення від посади. Так, авторами пропонується підготовлене прокурором – процесуальним керівником у провадженні клопотання про відсторонення від посади службових осіб, яких призначає Президент України, попередньо узгоджувати з керівником обласної прокуратури, після чого, разом з матеріалами, які його обґрунтовують, надсилати його для погодження та перевірки відповідності вимогам закону у відповідне галузеве управління Офісу Генеральної прокуратури. Лише після отримання позитивного висновку Офісу Генеральної прокуратури звертатись з клопотанням до Президента України.

Аналогічний порядок пропонується використовувати при підготовці матеріалів клопотання про відсторонення від посади суддів, яке вноситься Генеральним прокурором [100].

В ст. 155-1 КПК України виокремлено тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. Даний запобіжний захід відрізняється особливою процедурою застосування та самим суб'єктом до якого його може бути застосовано. Зокрема, «рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ухвалюється Вищою радою правосуддя на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом» [81].

Як зазначає В. М. Починок «системне тлумачення Закону України «Про Вищу раду правосуддя» дає змогу дійти висновку про наявність певної мети встановлення заборони, яка полягає в унеможливленні багаторазового звернення з клопотанням про відсторонення судді від посади за наявності однакових підстав і фактичних обставин застосування цього заходу забезпечення в кримінальному провадженні. Зазначений підхід законодавця спрямований на виключення ситуацій зловживання органами правопорядку правом на таке звернення та забезпечення гарантій суддівської незалежності й недоторканності» [131, с. 241].

Що стосується регламентації процесуальної процедури прийняття рішення про відсторонення від посади іншими суб'єктами - Президентом України та Вищою радою правосуддя, то в ст. ст. 155, 155-1 КПК України та в ст. 63 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» зазначено що такі рішення приймаються Президентом України на підставі клопотання прокурора про відсторонення особи від посади до органів державної влади та Вищою радою правосуддя на підставі клопотання Генерального прокурора або його заступника про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, а стосовно судді Вищого антикорупційного суду на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора), які повинні відповідати вимогам ст. 155 КПК України.

При цьому в диспозиції ст. 154, ст. 155-1 КПК України зазначається, що такі клопотання розглядаються в порядку визначеному законодавством. Таким чином, диспозиція норм вказаних статей мають бланкетний характер, та відсилають нас до норм інших законодавчих актів. Так, наприклад, процесуальна процедура тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя більш деталізовано регламентована ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» [133]. Зокрема Закон містить цілу главу, присвячену вирішенню питання тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя.

Відповідно до ч. 2 ст. 63 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності подається до Вищої ради правосуддя стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним), на будь-якій стадії кримінального провадження.

Також, Закон визначає право Генеральному прокурору або його заступнику делегувати прокурору нижчого рівня повноваження, що стосуються вручення судді, крім судді Вищого антикорупційного суду, копії клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та матеріалів, що обґрунтовують клопотання, а також обґрунтовувати відповідні доводи зазначені в клопотанні під час розгляду на засіданні Вищої ради правосуддя [133].

При цьому слід відмітити, що положеннями ч. 5 ст. 63 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності розглядається нею невідкладно, але не пізніше семи днів з дня надходження клопотання. Проте у ч. 1 ст. 156 КПК України встановлено, що клопотання про відсторонення особи від посади розглядається слідчим суддею, судом не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду [133; 81].

Вважаємо, що встановлення таких широких часових рамок є необґрунтованим, оскільки призводить до затягування процесу прийняття рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, що в

подальшому може призвести до негативних наслідків, пов'язаних із тією обставиною, що за цей час суддя використавши своє службове становище може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.

Крім того, зважаючи на правовий статус та повноваження, якими наділений суддя, він може іншим протиправним чином вплинути на прийняття рішення про його відсторонення. Таким чином, доцільно було б передбачити саме необхідність невідкладного розгляду відповідного клопотання.

На підтримку вказаного також слід звернутись до Закону України «Про судоустрій та статус суддів», яким визначено порядок обрання суддів на адміністративні посади та їх звільнення, а також повноваження судді, який займає в суді адміністративну посаду. Так, у відповідності із ч. 1 ст. 20 Закону адміністративними посадами в суді є посади голови суду та заступника (заступників) голови суду. Оскільки в межах повноважень, які передбачаються зайняттям посади голови суду, його заступника (заступників) він здійснює: представлення інтересів суду як органу державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами; встановлення адміністративних повноважень заступника голови місцевого суду; контроль за ефективністю діяльності апарату суду, погодження призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, а також внесення подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства; сприяння виконанню вимог щодо підвищення кваліфікації суддів місцевого суду; внесення на розгляд зборів суду пропозицій щодо кількості та персонального складу слідчих суддів тощо.

При цьому, як нами зазначалось раніше, справедливо вважати, що після прийняття рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, залишаючись при цьому на адміністративній посаді, він може чинити

протиправний тиск на свідків чи інших учасників кримінального провадження, або іншим чином негативно впливати на хід досудового розслідування. Зазначене потребує внесення відповідних змін до чинного законодавства, зокрема в частині встановлення вимоги щодо вирішення питання про тимчасове відсторонення судді від адміністративної посади одночасно із вирішенням питання про тимчасове відсторонення його від здійснення правосуддя на чому ми наголошували у попередніх розділах нашого дослідження.

Також, зважаючи на зазначене, з метою недопущення протиправного впливу судді як на хід досудового розслідування, так і на процес прийняття рішення про відсторонення його від здійснення правосуддя доцільним в такому випадку було б невідкладно прийняти рішення про його відсторонення.

Слід наголосити на відмінностях, що стосуються надсилання копії рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя. За загальним правилом, відповідно до ч. 4 ст. 157 КПК України, копія ухвали про відсторонення від посади надсилається особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному чи обвинуваченому, іншим зацікавленим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення та підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень. Натомість, положення ч. 10 ст. 63 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» копія рішення Вищої ради правосуддя не пізніше семи робочих днів направляється Генеральному прокурору або його заступнику, судді, стосовно якого ухвалено рішення, а також невідкладно направляється до суду, в якому такий суддя обіймає посаду.

Що ж стосується процесуальної процедури відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, то на відміну від порядку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя, який передбачений ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», окремого нормативно-правового акту, який би регламентував питання відсторонення осіб за рішенням Президента України на сьогодні немає.

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини виконавцем судової функції може бути не тільки суд, а й парламент та адміністративні органи.

ЄСПЛ запропонував низку критеріїв, на основі яких визначається, чи виконує той чи інший орган судову функцію. Для прикладу, у рішенні по справі «Савіно та інші проти Італії» визначено та застосовано такі три критерії: наявність організованої процедури; наявність у органу, який вирішує спір, так званої повної юрисдикції; обов'язковість рішення для обох сторін спору (§ 74 рішення від 28 квітня 2009 р.) [168].

При цьому, перш за все слід розглянути, які саме особи належать до посадових осіб, які призначаються Президентом України. З цією метою слід звернутись до положень Розділу V Конституції України. Зокрема, в ст. 106 Конституції України зазначається, що Президент України призначає глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях, Прем'єр-міністра України та членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій, Генерального прокурора України, половину складу Ради Національного банку України, половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Голови Служби безпеки України, Голову Антимонопольного комітету України, Голову Фонду державного майна України, вище командування Збройних Сил України тощо.

Окремі положення, що стосуються порядку відсторонення від посади посадовців містяться в Законі України «Про державну службу». Зокрема в ч. 2. ст. 72 Закону зазначається, що рішення про відсторонення державного службовця від виконання посадових обов'язків приймається відповідно керівником державної служби або суб'єктом призначення одночасно з прийняттям рішення про порушення дисциплінарного провадження або під час його здійснення у разі:

наявності обставин, що дають підстави вважати, що такий державний службовець може знищити чи підробити речі і документи, які мають суттєве значення для дисциплінарного провадження;

впливу на працівників державного органу та інших осіб, зокрема, здійснення протиправного тиску на підлеглих, погрози звільненням з роботи;

перешкоджання в інший спосіб об'єктивному вивченню обставин вчинення дисциплінарного проступку.

Проте, вказані положення стосуються порядку відсторонення державного службовця у випадку порушення проти нього дисциплінарного провадження. При цьому, у відповідності із ч. 6 ст. 72 Закону відсторонення державного службовця від виконання посадових обов'язків у разі вчинення ним корупційного правопорушення здійснюється відповідно до Закону України «Про запобігання корупції».

У випадках притягнення осіб, які призначаються на посаду Президентом України, відсторонення від посади є складовою службового розслідування, яке проводиться відповідно до вимог ст. 22 Закону України «Про державну службу» [137]. Фактично своїм клопотанням Генеральний прокурор України ініціює проведення відповідного відомчого службового розслідування.

Тобто за результатами службової перевірки Президент України в таких випадках може без відповідного клопотання Генерального прокурора України вирішити питання про відсторонення від посади або про звільнення особи.

Крім того, в такому випадку виявляється незрозумілою як процедура розгляду відповідного рішення, так і процедура його перегляду та оскарження. Лише в суді, в умовах змагальності та рівності сторін, може бути створена обстановка, коли особа, яка відсторонюється від посади, може реалізувати свої права.

Отже, в сучасному законодавстві є прогалини, що стосуються процесуальної процедури відсторонення від посади осіб, які призначаються Президентом України. З метою відповідної нормативної регламентації такої процедури та забезпечення дотримання права та свобод особи, недопущення їх порушення доцільно було б передбачити судовий розгляд зазначеного питання, оскільки під час прийняття рішення про відсторонення від посади вирішується питання про обмеження гарантованого Конституцією України права особи на працю. Крім того ч. 1 та 2 ст. 55 КУ встановлено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в

суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [66].

Для проведення більш детального аналізу змісту положень ст. 55 КУ слід звернутись до офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України викладеного в Рішенні Конституційного суду України від 14.12.2011 р. № v019p710-11 [169].

Відповідно до абзацу другого п. 4.1 ч. 4 Рішення утвердження правової держави, відповідно до приписів статті 1, другого речення частини третьої статті 8, статті 55 Основного Закону України, полягає, зокрема, у гарантуванні кожному судового захисту прав і свобод, а також у запровадженні механізму такого захисту. Конституційний Суд України у своїх рішеннях послідовно підкреслював значущість положень статті 55 Конституції України щодо захисту кожним у судовому порядку своїх прав і свобод від будь-яких рішень, дій чи бездіяльності органів влади, посадових і службових осіб, а також стосовно неможливості відмови у правосудді.

Крім того, Конституційним Судом України у одному із рішень було зазначено, що право на судовий захист належить до основних, невідчужуваних прав і свобод людини і громадянина та відповідно до частини другої статті 64 Конституції України не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану, а недосконалість інституту судового контролю за досудовим слідством не може бути перепорою для оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб органів державної влади [169].

Таким чином, вирішення питання про обмеження конституційних прав та свобод особи допускається лише за наявності відповідного судового захисту, процедура якого залишається нерегламентованою у випадку відсторонення від посади осіб, які призначаються Президентом України. Також слід наголосити на тому, що відсторонення від посади належить до заходів забезпечення кримінального провадження, які застосовуються в межах здійснення кримінального провадження та є відповідно частиною кримінального судочинства.

Відповідно до ст. 124 КУ та ч. 1 ст. 30 КПК України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Таким чином, ніхто окрім суду не має права провадити правосуддя. З огляду на це спірним видається питання про те, чи уповноважений Президент України вирішувати питання про відсторонення від посади осіб в межах кримінального провадження.

Крім того, правова процедура застосування заходів примусу, в тому числі відсторонення від посади передбачає необхідність перевірки доказів, які свідчать про обґрунтованість підстав для застосування щодо особи відповідного заходу забезпечення кримінального провадження, а також оцінки потреб досудового розслідування, зокрема щодо можливості їх досягнення без застосування заходів примусу або ж застосування більш м'якого.

Також положеннями ч. 1 ст. 94 КПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення [81].

Таким чином, право здійснювати оцінку доказів у кримінальному провадженні у відповідності із вказаною вище кримінально-процесуальною нормою уповноважені слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд. Президент України, в силу повноважень, визначених КУ та іншими законодавчими актами не може здійснювати оцінку доказів у кримінальному провадженні з метою прийняття відповідного процесуального рішення. При цьому, процесуальна процедура застосування відсторонення від посади вимагає провести оцінку доказів, які свідчать про достатність підстав для застосування зазначеного заходу забезпечення кримінального провадження.

Таким чином, на сьогодні в КПК України та у спеціальному законодавстві відсутні норми, які б регламентували процесуальну процедуру відсторонення від посади осіб, які призначаються Президентом України та процесуальну процедуру оскарження відповідного рішення як прокурором, який уповноважений на звернення з відповідним клопотанням до Президента України так і особи, щодо якої було прийнято рішення про застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження.

При цьому, аналіз законодавства, що регламентує діяльність Президента України, а також норм, що стосуються правових та процесуальних підстав застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема відсторонення від посади свідчить про те, що для розгляду питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України доцільно передбачити загальну процедуру, яка визначена Главою 14 КПК України.

В межах здійснення нагляду за діяльністю за дотриманням законності під час прийняття рішення про застосування відсторонення від посади до повноважень прокурора належать: 1) погодження або відмова в погодженні клопотання слідчого до слідчого судді чи суду про застосування відсторонення від посади; 2) звернення з клопотанням про відсторонення особи від посади що призначаються Президентом України; 3) звернення з клопотанням про відсторонення судді від здійснення правосуддя; 4) звернення з клопотання до слідчого судді, суду про продовження строку відсторонення від посади чи його скасування.

У процесі погодження клопотань слідчого про застосування відсторонення від посади, прокурор обов'язково повинен перевірити відповідність його таким вимогам:

чи правильно визначено процесуальний статус особи, до якої планується застосування відсторонення від посади;

чи містить клопотання відомості, що стосуються обґрунтованості підозри у вчиненні кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування відсторонення від посади;

чи є пропорційним та обґрунтованим заявлений у клопотанні ступінь втручання потребам досудового розслідування;

чи можливе виконання завдань досудового розслідування без застосування відсторонення від посади;

чи можливо застосувати більш м'який захід забезпечення кримінального провадження;

чи відповідає потреба, заявлена у клопотанні про застосування відсторонення від посади реальним можливостям її досягнення в конкретному кримінальному провадженні та за конкретних умов;

чи долучені до клопотання достовірні, допустимі, достатні докази, які свідчать про наявність достатніх підстав застосувати щодо особи відсторонення від посади;

чи долучено до клопотання витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Крім того, при погодженні клопотання про застосування відсторонення від посади прокурор додатково повинен перевірити чи вірно зазначено посаду підозрюваного, обвинуваченого; чи встановлено всі обставини, що дають підстави вважати, що перебування на посаді підозрюваного, обвинуваченого сприяло вчиненню кримінального правопорушення.

Аналіз норм КПК України, ЗУ «Про прокуратуру» та інших нормативно-правових актів, дозволяє виділити такі основні напрямки нагляду прокурора за дотриманням законності під час застосування відсторонення від посади:

1) виявлення та недопущення порушення прав підозрюваного, обвинуваченого під час застосування відсторонення від посади, що включає в себе перевірку наявності всіх умов та підстав для застосування щодо особи відсторонення від посади шляхом погодження або відмови у погодженні клопотань слідчого; виконувати доручення та вказівки прокурора, які надані в письмовій формі; контроль за діяльністю керівників органу досудового розслідування в частині здійснення контролюючих функцій за законністю дій слідчого при підготовці клопотання про застосування відсторонення від посади;

2) припинення порушення прав та законних інтересів осіб, зокрема шляхом подання відповідного клопотання про зміну, скасування чи продовження строку відсторонення від посади у разі виявлення наявності підстав; подання апеляції на ухвалу суду про відмову застосування відсторонення від посади; розгляд скарг учасників кримінального провадження на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування під час застосування відсторонення від посади та участь у розгляді зазначених скарг слідчим суддею; вжиття відповідних заходів для відновлення порушених прав осіб;

3) здійснення самостійної перевірки наявності підстав для застосування відсторонення від посади, складання та подання відповідного клопотання до слідчого судді чи суду.

Проблема взаємодії прокурора та слідчого є чи не найважливішим критерієм дотримання прав учасників процесу на етапі кримінального провадження. Так, глава 10 КПК передбачає, що основними суб'єктами ініціювання та реалізації заходів забезпечення кримінального провадження є слідчий та прокурор. Більшість заходів вони можуть ініціювати на рівних, при цьому прокурор, як процесуальний керівник у кримінальному провадженні, має забезпечити дотримання процесуального законодавства слідчим також.

З урахуванням даних анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування слід виокремити основні проблеми, які виникають на етапі погодження клопотань про застосування відсторонення від посади: відсутність налагодження взаємодії прокурора та слідчого під час застосування відсторонення від посади 71,2%; надмірне затягування прокурором процесу погодження клопотань слідчого 84,3%; відсутність процесуальної регламентації строку погодження прокурором клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження 98,3 %.

Зазначену проблематику підіймає у своєму дослідженні В. Г. Дрозд, яка зазначає, що на практиці виникає низка суперечностей між реалізацією повноважень прокурора та проблемою забезпечення самостійності слідчого в кримінальному провадженні. На основі комплексного і системного аналізу

чинного кримінального процесуального законодавства, вчена робить висновок про «гіперкон-центрацію» повноважень прокурора у кримінальному провадженні, що фактично позбавляє сенсу положення ч. 5 ст. 40 КПК України щодо наділення слідчого самостійністю. Це фактично впливає з вирішальної ролі прокурора під час прийняття практично усіх процесуальних рішень у досудовому розслідуванні, починаючи від погодження практично кожного клопотання і закінчуючи затвердженням обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру [37, с. 98].

Особливо гострою проблема взаємодії прокурора зі слідчим під час застосування відсторонення від посади постає в теперішніх умовах ведення бойових дій на окремих територіях нашої держави. Так, особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного стану було передбачено в Кримінальному процесуальному кодексі України ще в 2014 році, який в світлі останніх подій зазнав певних змін після набрання чинності Закону України № 2201-IX від 01.05.2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [135].

Так, Законом було внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу України, зокрема, визначено, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у ч. 1 ст. 7, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених у розділі IX-1 Кодексу. Законодавцем також було змінено назву розділу IX-1 КПК України на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», а також доповнено ст. 615 КПК України, в якій передбачено істотне розширення повноважень прокурора шляхом делегування йому окремих повноважень слідчого судді щодо вирішення низки питань [81].

Що ж стосується запобіжних заходів та заходів забезпечення кримінального провадження, то в п. 2 ч. ст. 615 КПК передбачено виняток у процедурі обрання таких заходів як привід, тимчасовий доступ до речей і документів, арешт майна, а

також тримання під вартою. Відповідно до положень вказаної статті прокурор або слідчий за погодженням з прокурором ініціює обрання вказаних заходів шляхом подання відповідного клопотання [81].

Інші запобіжні заходи та заходи забезпечення кримінального провадження в тому числі і відсторонення від посади обираються в умовах воєнного стану за рішенням слідчого судді.

Така позиція законодавця викликає певні суперечності, оскільки незрозумілим залишається питання про те, що попри отримання права прокурора на обрання більш суворих запобіжних заходів та заходів забезпечення кримінального провадження, можливість застосовувати менш суворі заходи залишається слідчому судді. Так вважаємо, що послаблення процесуальної процедури обрання одних заходів забезпечення кримінального провадження є не виправданим.

Зокрема такий захід, як відсторонення від посади, що полягає у тимчасовому недопущенні особи, яка займає певну посаду до виконання своїх обов'язків застосовується з метою недопущення створення особою перешкод для нормального ходу кримінального провадження у зв'язку зі здійсненням її посадових обов'язків.

Так, підозрюваний, обвинувачений продовжуючи свою професійну діяльність на певній посаді може незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином, продовжувати свою протиправну діяльність, негативно впливати на перебіг досудового розслідування шляхом підробки або знищення доказів, використання службового становища [9, с. 182-184].

Процесуальна процедура обрання вказаного заходу забезпечення кримінального провадження потребує звернення до слідчого судді чи суду для прийняття рішення про доцільність його застосування. Проте в умовах воєнного стану звернення із клопотанням про застосування відсторонення від посади до суду може бути утруднене обставинами, пов'язаними із веденням бойових дій,

надмірною навантаженістю слідчого, внаслідок залучення до виконання завдань пов'язаних із забезпеченням територіальної цілісності і безпеки держави, громадського порядку тощо. Зволікання у призначенні особі такого заходу може призвести до невідворотних наслідків для кримінального провадження, що ускладнять або унеможливають доведення вини особи в інкримінованому їй кримінальному правопорушенні.

Таким чином, вважаємо за доцільне передбачити в чинному кримінальному процесуальному законі право прокурору або слідчому за погодженням з прокурором вирішувати питання про наявність підстав для застосування до особи відсторонення від посади без необхідності звернення з клопотанням до суду [9]. З цього приводу, слід внести відповідні зміни до п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, та викласти його в такій редакції: «відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 140, 154, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 цього Кодексу, - такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором».

Доцільно згадати й про проблему погодження прокурором клопотання про відсторонення від посади, оскільки відповідно до п. 10 ч. 2 ст. 36 КПК України прокурор має право погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій.

Відповідно до п. 5 листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 223-558/0/4-13 від 5 квітня 2013 року також визначено, що за відсутності згоди (погодження) прокурора слідчий не вправі звертатися до суду з клопотанням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Водночас жодними нормами не визначено строків такого погодження, що створює певні проблеми в оперативності застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі відсторонення від посади [185, с. 167].

Затягування ж процесу погодження клопотання про застосування відсторонення від посади в подальшому може призвести до негативних наслідків, пов'язаних із втратою чи спотворенням доказових відомостей у кримінальному провадженні, шляхом протиправного втручання підозрюваного, обвинуваченого у хід досудового розслідування, користуючись своїм посадовим становищем.

Таким чином, вважаємо за доцільне встановити у кримінальному процесуальному законодавстві чіткі строки погодження прокурором клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі і відсторонення від посади. При цьому, під час визначення оптимального часу для ознайомлення прокурора із клопотанням про застосування відсторонення від посади та всіма доданими до нього матеріалами необхідно врахувати навантаженість, а також індивідуальний характер кожного конкретного заходу забезпечення кримінального провадження.

Роль прокурора (як ініціатора застосування заходу забезпечення кримінального провадження чи як процесуального керівника) чітко передбачає підготовку належного обґрунтування та аргументації застосування такого виняткового інструменту у кримінальному провадженні. Тобто, необхідність обмеження прав людини у кожному конкретному випадку має відповідати меті кримінального провадження. Проте на практиці відповідні клопотання далеко не завжди належно готуються та обґрунтовуються [5, с. 104-109].

3.2. Здійснення відомчого контролю за дотриманням законодавства при застосуванні відсторонення від посади

Окрім прокурорського нагляду за проведенням досудового розслідування, слідчий у своїй діяльності підпорядкований керівнику органу досудового розслідування. Як свідчать дослідження, проведені експертами Ради Європи, значний вплив на діяльність слідчих, зокрема що стосується їх процесуальної самостійності та незалежності чинить наявна в нашій державі адміністративна

система підпорядкування слідчого керівникам різних рівнів. Зазначене досить ускладнює процес прийняття слідчим рішень в кримінальному провадженні та створює певні бюрократичні процеси, такі як наприклад необхідність погодження тих чи інших процесуальних документів, що нерідко призводить до затягування всього процесу розслідування і може негативно впливати на нього.

В теорії кримінального процесу вказані процеси дістали назву відомчого контролю. В умовах сьогодення реформування правоохоронних органів повинно відбуватись із урахуванням європейського досвіду, та відповідно пошуку нових рішень у вдосконаленні процесу керівництва досудовим розслідуванням з боку відомчих органів.

В доктрині кримінального процесу відомчий контроль у досудовому розслідуванні визначається як додаткова, внутрішня функція конкретного органу досудового розслідування, що виконується уповноваженими ним посадовими особами – керівниками слідчих органів відповідного рівня на професійній основі, які в умовах значного обсягу слідчої діяльності та ускладнення її новими видами кримінальних правопорушень та новими способами їх вчинення шляхом реалізації всього арсеналу наданих їм організаційно-управлінських і організаційно-процесуальних повноважень, забезпечують максимальну мобілізацію зусиль підпорядкованого персоналу слідчих на підвищення інтенсифікації, результативності та якості слідчої роботи [63, с. 75].

З позиції П. І. Мінюкова, важлива роль у забезпеченні особистих конституційних прав громадян на досудовому слідстві належить начальникові слідчого управління, відділу, відділення органів внутрішніх справ та їх заступникам [109, с. 93].

Основне завдання керівника органу досудового розслідування полягає у нагляді за роботою підлеглих слідчих, вивчення кримінальних проваджень, одержання нових документів, бере участь у провадженні слідчих (розшукових) дій, має можливість своєчасно усунути порушення та запобігти їм. У цьому полягають переваги відомчого контролю над прокурорським наглядом [80, с. 175–177].

Таким чином, слід зазначити, що керівник органу досудового розслідування повинен забезпечувати швидке, повне та неупереджене розслідування, шляхом організації діяльності підпорядкованих йому слідчих, та нагляду за законністю, обґрунтованістю, та своєчасністю прийнятих слідчим рішень у кожному конкретному кримінальному провадженні.

У своїй діяльності керівник органу досудового розслідування керується КУ, КПК України, Положенням про слідчі підрозділи Національної поліції України та Інструкцією з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України затверджених Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06 липня 2017 року № 570 [127].

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК України, керівником органу досудового розслідування є начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України та його заступники, які діють у межах своїх повноважень [81].

О. С. Нестеренко, здійснивши аналіз правового статусу керівника органу досудового розслідування класифікує його повноваження на: організаційні, що регламентуються підзаконними нормативно-правовими актами, та процесуальні, визначені кримінальним процесуальним законодавством України [115, с. 131].

При цьому, як зазначає Р. Г. Колесник організаційно-управлінські повноваження керівники органів досудового розслідування здійснюють постійно (безперервно) від початку і до завершення розслідування конкретних кримінальних правопорушень підпорядкованими їм слідчими [62, с. 235].

Таким чином, аналізуючи положення ч. 2 ст. 39 КПК України, повноваження керівника органу досудового розслідування можна поділити на: повноваження організаційного характеру – визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового

розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих; здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого; ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування; та контролюючого характеру – відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначати іншого слідчого за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, для його відводу або у разі неефективного досудового розслідування; вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим; давати слідчому письмові вказівки, які не повинні суперечити вказівкам прокурора.

Також, одним із важливих повноважень керівника органу досудового розслідування в межах здійснення відомчого контролю є погодження здійснення слідчим певних дій, зокрема у відповідності із кримінальним процесуальним законом – слідчих (розшукових) дій, а також продовження строків їх проведення. При цьому в КПК України відсутня норма, яка б регламентувала необхідність погодження відповідним керівником застосування слідчим заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі і відсторонення від посади.

На практиці ж, процесуальні повноваження керівника органу досудового розслідування, під час здійснення відомчого контролю за застосуванням відсторонення від посади полягають у безпосередній організації роботи слідчих щодо застосування заходів процесуального примусу, які реалізуються через можливість керівника слідчого підрозділу ознайомлюватись із матеріалами досудового розслідування, надавати слідчому письмові вказівки у формі постанови, які в свою чергу не повинні суперечити рішенням та вказівкам прокурора; у випадку порушення слідчим вимог законодавства, здійснювати всі необхідні заходи, задля їх усунення.

Крім того, керівник органу досудового розслідування окрім організації та контролю за діяльністю слідчого під час проведення розслідування, зобов'язаний також надавати допомогу слідчому у разі виникнення в нього питань стосовно

кожного конкретного кримінального провадження, яка безпосередньо здійснюється у вигляді непроцесуальної взаємодії, та може полягати у наданні усних рекомендацій з питань організаційного, процесуального чи іншого характеру.

Таким чином, відомчий контроль за дотриманням законодавства при застосуванні відсторонення від посади здійснюється у таких формах: процесуальна – здійснюється у відповідності із визначеними кримінальним процесуальним законодавством нормами; непроцесуальна – полягає у неформальних взаємовідносинах, та здійснюється шляхом надання рекомендацій, пропозицій у кримінальному провадженні.

Що стосується ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, то воно здійснюється безпосередньо у зв'язку із необхідністю всебічної обізнаності у всіх обставинах кожної конкретної справи, як керівника слідчого підрозділу, з метою належної організації досудового розслідування, перевірки дотримання процесуальних вимог, усунення недоліків, які допустив слідчий, надання допомоги слідчому у разі виникнення будь-яких питань організаційного, процесуального чи іншого характеру.

При цьому, в законодавстві відсутнє положення яке б регламентувало строки ознайомлення з матеріалами досудового розслідування чи конкретний етап його проведення, а отже відповідний керівник може витребувати у слідчого матеріали кримінального провадження, або ж окремі процесуальні документи на будь-якому етапі досудового розслідування.

Зокрема, в процесі ознайомлення із матеріалами досудового розслідування керівник органу досудового розслідування перевіряє стан дотримання процесуального порядку проведення слідчим тих чи інших процесуальних дій (законність, строки, зміст, обґрунтованість тощо), а також результати їх проведення; повнота й неупередженість дослідження обставин учиненого кримінального правопорушення; відповідність наявних у матеріалах кримінального провадження процесуальних документів вимогам закону і

фактичним обставинам правопорушення; правильність процесуального оформлення та зберігання вилучених речових доказів.

При цьому, як ми зазначали вище кримінальним процесуальним законом не регламентовано можливість керівника органу досудового розслідування ознайомлюватись із клопотанням слідчого про застосування відсторонення від посади.

З цієї точки зору В. І. Фаринник зазначає, що погодження керівником слідчого підрозділу окремих процесуальних рішень слідчого виступає як гарантія законності застосування заходів забезпечення кримінального провадження, дотримання прав і свобод громадян, а отже потребує відповідного нормативного регламентування. Також автор аргументує своє твердження тим, що більшість керівників слідчих підрозділів притягаються до дисциплінарної відповідальності саме за відсутність контролю за діями слідчого під час прийняття ними процесуальних рішень, за порушення слідчим процесуальних строків [188, с. 228].

Подібну точку зору висловлює І. Л. Дідюк, який зазначає, що в практичній діяльності нерідко трапляються випадки, коли слідчі, за відсутності погодження відповідного клопотання з безпосереднім керівником, передають його прокуророві для затвердження, результатом чого є те що, третина таких клопотань повертаються назад до слідчого підрозділу у зв'язку з необґрунтованістю, процесуальними помилками тощо, що в свою чергу суперечить принципу процесуальній економії [35, с. 267-273].

Ми погоджуємось із висловленими науковцями думками з даного приводу, зокрема що стосується проте задля забезпечення дотримання принципу процесуальної економії та запобігання затягуванню прийняття слідчим окремих процесуальних рішень необхідно встановити чіткі строки погодження відповідних клопотань.

На практиці ж отримання погодження від керівника органу досудового розслідування клопотання про застосування відсторонення від посади не є обов'язковим, проте виходячи із змісту кримінального процесуального закону він

може ознайомлюватись із змістом відповідного клопотання та у разі виявлення порушень здійснювати заходи, щодо їх усунення.

Так під час ознайомлення із клопотанням про застосування відсторонення від посади, керівник органу досудового розслідування перевіряє дотримання: по-перше, правової складової клопотання, тобто законності та обґрунтованості його застосування в кожній конкретній справі; по-друге, процесуальної складової, яка передбачає перевірку дотримання слідчим всіх вимог ч. 2 ст. 155 КПК України; та змістовної складової, тобто логічності та грамотності викладу всіх обставин кримінального провадження.

Вивчаючи повноту викладених у клопотанні відомостей, керівник органу досудового розслідування повинен розглянути також матеріали, якими слідчий обґрунтовує доводи в клопотанні: протоколи допиту свідків, інших слідчих (розшукових) дій, висновки експерта, акти ревізій і відомчих перевірок, накази про призначення на посаду, посадову інструкцію тощо.

Крім того, у відповідності із п. 8 наказу МВС України «Про затвердження інструкції з організації обліку та руху кримінальних проваджень в органах досудового розслідування Національної поліції України» від 14 квітня 2016 року № 296, витребувати кримінальне провадження з метою ознайомлення зі станом досудового розслідування мають право заступник Голови Національної поліції України - начальник ГСУ, його заступники, начальники слідчих управлінь ГУНП [142].

При цьому, підставами для витребування матеріалів кримінального провадження можуть бути: розгляд звернень (запитів, доручень) вищих органів державної влади, а також депутатських звернень та запитів народних депутатів України із скаргами на неефективність досудового розслідування, допущення порушень законодавства працівниками органів досудового розслідування, у разі неможливості розгляду таких скарг без вивчення матеріалів кримінального провадження; надання практичної та методичної допомоги у проведенні досудового розслідування в кримінальних провадженнях про тяжкі та особливо тяжкі злочини, досудове розслідування яких викликало підвищену увагу

громадськості та засобів масової інформації; у разі вирішення в установленому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку питання щодо здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні безпосередньо слідчими ГСУ; у разі підготовки матеріалів Урядовому уповноваженому у справах Європейського суду з прав людини для здійснення представництва України в Європейському суді з прав людини в разі розгляду питань щодо дотримання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та звітування про стан виконання рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України; у разі проведення відповідно до вимог законодавства службових розслідувань за фактами порушення слідчими Національної поліції України законодавства під час здійснення ними досудового розслідування тощо [142].

За результатами ознайомлення з матеріалами кримінального провадження загалом, або окремими процесуальними документами, керівник органу досудового розслідування може давати слідчому письмові вказівки, які, у відповідності із п. 3 ст. 39 КПК України, не можуть суперечити рішенням і вказівкам прокурора.

З позиції О. В. Петкова, вказівки керівника органу досудового розслідування повинні відповідати певним вимогам, а саме: фактичним обставинам справи та вимогам Кримінального процесуального кодексу; бути вмотивованими, конкретними, стислими і ясними, мати належну стилістичну тональність і емоційне забарвлення [121, с. 20].

При цьому, вказівки керівника органу досудового розслідування не повинні суперечити рішенням і вказівкам прокурора. Це свідчить про той факт, що здійснення відомчого контролю не може здійснюватись за межами прокурорського нагляду, оскільки саме на прокурора Конституцією України та кримінальним процесуальним законодавством покладено обов'язок здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Також слід наголосити на тому, що процесуальний закон встановлює письмову форму викладу вказівок керівника досудового розслідування, проте не визначає вимог до змісту такого документу. З метою уникнення розбіжностей між вимогами керівника органу досудового розслідування та діями слідчого, вважаємо за доцільне регламентувати процесуальні вимоги до їх оформлення.

Для прикладу, з позиції окремих авторів, вказівка керівника органу досудового розслідування повинна містити: назву посади, прізвище й ініціали слідчого, якому надається вказівка; назву кримінального провадження і його реєстраційний номер у Єдиному реєстрі досудових розслідувань; перелік дій, які необхідно виконати, та/або рішень, які необхідно прийняти; посилання на мету виконання вказівок; за необхідності – викладення порядку і засобів виконання процесуальних дій; строк виконання вказівки [82, с. 138].

Ми погоджуємось із зазначеним, оскільки за наявності встановлених у КПК України вимог до оформлення вказівок керівника органу досудового розслідування він набуває конкретної форми процесуального документу, який є обов'язковим до його виконання, та встановлює відповідальних осіб.

Крім визначення основних елементів змісту такого процесуального документа, важливим є процесуальна регламентація необхідності долучення його до матеріалів кримінального провадження, якого зокрема стосуються вказівки керівника органу досудового розслідування.

В контексті нашого дослідження, зазначена вимога покликана підвищити відповідальності керівника за прийняті ним рішення, оскільки дає вищому керівникові слідчого апарату і прокурору змогу своєчасно звернути увагу на появу під час розслідування тих або інших проблем, з приводу яких надані відповідні вказівки начальника, взяти під контроль і простежити за правильністю вирішення цих проблем, а також проконтролювати організацію процесуального контролю, своєчасність, законність й обґрунтованість дій і рішень нижчого начальника слідчого відділу.

Досліджуючи питання здійснення відомчого контролю за дотриманням законності під час застосування відсторонення від посади, слід згадати також

одну із таких його форм, як проведення оперативних нарад і заслуховувань, колективне обговорення найбільш важливих питань організації роботи з оцінкою різних думок і пропозицій у підготовці управлінських рішень. За підсумками наради керівник слідчого підрозділу формулює висновки та завдання, визначає виконавців і відповідальних та оптимальні (конкретні) строки [175, с. 489].

Використання такого методу відомчого контролю дозволяє здійснювати аналіз, спрямований на встановлення причин та умов, які перешкоджають застосуванню слідчим заходів забезпечення кримінального провадження, надалі у прийнятті рішення щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, враховувати обставини, які перешкоджали або унеможливлювали застосування таких заходів [93, с. 1-6].

Зокрема, під час проведення таких нарад і заслуховувань, керівник органу досудового розслідування з'ясовує: чи застосовувались слідчим інші заходи забезпечення кримінального провадження, до порушення питання про застосування відсторонення від посади; мета, підстави, очікувані результати застосування відсторонення від посади; у разі відмови у погодженні прокурором відповідного клопотання з'ясування причин та застосування заходів до їх усунення; у разі відмови у задоволенні клопотання слідчим суддею чи судом з'ясовуються підстави відмови та вирішуються питання щодо здійснення заходів з метою отримання позитивного результату щодо повторного застосування відсторонення від посади.

Аналізуючи вищезазначені положення, можна дійти висновку, що керівник органу досудового розслідування наділений низкою повноважень, серед яких ми виділяємо: повноваження організаційного характеру – визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою - визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих; здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого; ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування; та контролюючого характеру – відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою

постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначати іншого слідчого за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, для його відводу або у разі неефективного досудового розслідування; вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим; давати слідчому письмові вказівки, які не повинні суперечити вказівкам прокурора.

Відомчий контроль за дотриманням законодавства при застосуванні відсторонення від посади здійснюється у таких формах: процесуальна – здійснюється у відповідності із визначеними кримінальним процесуальним законодавством нормами; непроцесуальна – полягає у неформальних взаємовідносинах, та здійснюється шляхом надання рекомендацій, пропозицій у кримінальному провадженні.

3.3. Судовий контроль за дотриманням законодавства при здійсненні відсторонення від посади

Як відомо, саме у сфері кримінального судочинства обмеження прав та свобод особи та громадянина, носить найбільш істотний характер, включаючи обмеження таких конституційних прав і свобод громадян, як право на особисту недоторканість, свободу пересування, право на працю, тощо. Саме тому в кримінальному процесуальному законодавстві, в якості найбільш оптимальної гарантії прав і свободи особи та громадянина у кримінальному процесі, було встановлено судовий контроль за законністю і обґрунтованістю застосування заходів процесуального примусу [11, с. 294-305].

В. М. Тertiшник під системою процесуальних гарантій розуміє закладену в процесуальній формі систему правових принципів, приписів, заборон, вимог, санкцій та інших засобів, які забезпечують встановлення об'єктивної істини, можливість усіма суб'єктами кримінального процесу реалізувати свої права й свободи, а в цілому забезпечують справедливість правосуддя [176, с. 31].

Забезпечення дотримання вказаних гарантій здійснюється за допомогою інституту судового контролю за застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження, який було введено із прийняттям КПК 2012 року.

Порядок здійснення судового контролю за досудовим провадженням закладено в міжнародних правових документах, які є складовою частиною українського законодавства після їх ратифікації. Зокрема, за статтею 9 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права [108] кожна заарештована або затримана за кримінальним обвинуваченням особа в терміновому порядку доставляється до судді чи до іншої службової особи, якій належить за законом право здійснювати судову владу, і має право на судовий розгляд протягом розумного строку або на звільнення. Такого роду контроль передбачено також статтею 5 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод [64].

В кримінально-процесуальному праві інститут судового контролю за досудовим розслідуванням розглядається, як система процесуальних дій і рішень суду, що направлені на перевірку кримінально-процесуальної діяльності органів досудового розслідування, виявлення, аналіз та усунення порушень кримінально-процесуального закону [203, с. 27].

А. Р. Туманянц визначає судовий контроль через призму захисту прав на свобод особи, який реалізується шляхом контролю та перевірки застосування заходів примусу, пов'язаних з обмеженням цих прав [178, с. 19–20].

Окремі науковці судовий контроль за досудовим розслідуванням визначають як – законодавчо регламентована, не преюдиціальна діяльність, здійснювана за наявності процесуальної підстави у визначених межах спеціальним суб'єктом – слідчим суддею з метою перевірки дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [186, с. 452].

Як зазначає Л. В. Головка, сама ідея «судового контролю» є ідея англо-американського походження, що цілком природно, тому що в країнах загального права ніколи не існували ні судове попереднє слідство, ні інститут слідчого судді. У той же час проблема «контролю» повинна була виникнути саме в тих

процесуальних системах, де виробництво в попередніх стадіях кримінального процесу ведеться несудовими органами, тобто де поняття попереднього виробництва повністю збігається з поняттям провадження досудового. Велика кількість континентальних кримінальних процесуальних систем поступово, як ми знаємо, усвідомлено відмовились від французького судового попереднього слідства і інституту слідчого судді. Самим яскравим прикладом тут є Німеччина. Але в такій ситуації вони не могли не сприйняти систему «попереднього судового контролю», оскільки відмова від інституту слідчого судді жодним чином не означає й не могла означати відмову від фундаментальної засади, згідно з якою взяття під варту може відбуватись лише за рішенням представника судової влади [22, с. 30-33].

Створення інституту судового контролю також стало підсумком вдосконалення кримінального процесуального законодавства Франції. В юридичній літературі діючими засадами кримінального процесуального законодавства Франції вважаються: незалежність судової влади, рівність громадян перед законом, презумпція невинуватості, право на захист, усність, гласність і змагальність процесу, засада внутрішнього суддівського переконання та вільної оцінки суддями доказів при винесенні рішень та інші. Всі ці засади покликані стояти на сторожі дотримання і захисту прав і свобод громадян. З засадою незалежності судової влади тісно перетинається і незалежність слідчих органів, контроль за їх діяльністю суверенно здійснює обвинувачувальна камера, яка діє колегіально і з дотриманням змагальної процедури. Судовий контроль за слідством – важлива гарантія, значення якої в правовій державі важко переоцінити [21, с. 136].

В Україні інститут судового контролю прямо передбачений в Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України. Так у п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України вказано, що слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення в порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [81].

Таким чином, слідчий суддя уповноважений здійснювати судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні шляхом ухвалення рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, як тримання під вартою, надання дозволів на проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, а також розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора під час досудового розслідування [11, с. 294-305].

Крім того, значення судового контролю полягає в тому, що завдяки діяльності слідчого судді забезпечуються невідкладним судовим захистом права, свободи та інтереси учасників кримінального провадження, а також створюються належні умови для реалізації засади змагальності під час досудового розслідування [160, с. 3].

Також окремі науковці виділяють ознаки, якими наділений інститут судового контролю. А. Р. Туманянц виділяє такі притаманні йому ознаки: під час цієї діяльності не вирішується питання про винуватість або невинуватість особи, яка притягується до кримінальної відповідальності; основним предметом цієї діяльності є перевірка правомірності застосування до осіб заходів процесуального примусу, які обмежують конституційні права особи; суд здійснює перевірку рішень органів досудового розслідування, пов'язаних із закінченням провадження в справі загалом на досудових стадіях процесу [178, с. 19-20].

На думку О. І. Полюховича інституту судового контролю притаманні такі характерні ознаки: а) регламентованість Конституцією України та кримінальним процесуальним законодавством; б) спрямованість на забезпечення законності та обґрунтованості рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування; в) зосередженість на врегулюванні конфлікту між сторонами обвинувачення і захисту; г) визначеність на законодавчому рівні предмету і меж судового контролю; д) загальнообов'язковість судового рішення, що прийняте за результатами судово-контрольної діяльності; е) під час цієї діяльності не вирішується питання про винуватість або невинуватість особи, притягнутої до кримінальної відповідальності; є) основним предметом діяльності суду є

перевірка правомірності застосування до осіб заходів процесуального примусу, які обмежують конституційні права та свободи людини [129, с. 50–51].

Таким чином, судовий контроль за дотриманням законності під час застосування відсторонення від посади полягає у здійсненні передбачених кримінально-процесуальним законодавством заходів, пов'язаних із перевіркою наявності підстав для застосування вказаного заходу примусу, які повинні бути підтверджені відповідними доказами, дотримання строків та порядку його застосування, який здійснюється у формі винесення відповідних ухвал з метою забезпечення дотримання прав підозрюваного, обвинуваченого, щодо якого застосовується відсторонення від посади, а також інших осіб.

У Листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квітня 2013 р. № 511-550/0/4-13 зазначається, що слідчому судді, суду варто враховувати, що рішення про застосування одного з видів запобіжних заходів, який обмежує права й свободи підозрюваного, обвинуваченого, має відповідати характеру певного суспільного інтересу (визначеним у КПК України конкретним підставам і меті), що, незважаючи на презумпцію невинуватості, превалює над принципом поваги до свободи особистості [19, с. 266].

Загальне положення щодо обов'язковості судового контролю закріплене у ч. 1 ст. 132 КПК України, відповідно до якої заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених КПК України. Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України суб'єктом здійснення судового контролю за дотриманням прав та свобод осіб у кримінальному провадженні покладено на слідчого суддю, та у випадку, передбаченому статтею 247 цього Кодексу, - голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду [81].

Проте, аналізуючи норми КПК України, зокрема в частині, що стосується визначення процесуального статусу слідчого судді, чіткого встановлення форм здійснення ним судового контролю, та розподілу прав та обов'язків при його

реалізації слід відмітити, що законодавцем не було здійснено їх нормативного закріплення.

Зокрема на цьому наголошують також такі вчені, як Д. П. Письменний, М. А. Макаров, слушно наголошуючи, що у главі 3 КПК «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» відсутня окрема стаття, яка б визначала процесуальний статус слідчого судді, що є недоліком даного Кодексу [95, с. 60; 123, с. 45; 122, с. 57].

Що стосується форм здійснення судового контролю, то з даного приводу наприклад Н. П. Сиза виділяє такі з них: ухвалення рішення про застосування, зміну чи припинення заходів забезпечення кримінального провадження; розгляд скарг учасників досудового розслідування на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора; надання дозволу на здійснення відповідних слідчих дій; вирішення самовідводів, відводів; перевірка інформації про порушення прав затриманих на досудовому розслідуванні з ініціативи слідчого судді та їх припинення [156].

В. Я. Марчак натомість виділяє лише три процесуальні форми здійснення судового контролю: ухвалення рішення про застосування до обвинуваченого (підозрюваного) заходів забезпечення кримінального провадження; розгляду скарг учасників досудового розслідування на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора; надання дозволу на здійснення негласних слідчих дій [96, с. 144].

Про дві форми здійснення судового контролю зазначає Д. В. Борзих: дозвільний (попередній) та подальший – у межах стадії розслідування. «Дозвільний (попередній) контроль суду полягає в розгляді та вирішенні клопотань слідчих, прокурорів, органів дізнання на проведення процесуальних і оперативних дій, пов'язаних з обмеженням конституційних прав громадян: взяття під варту, арешт та огляд поштово-телеграфної кореспонденції, обшук житла тощо. Подальший контроль здійснюється в межах стадії розслідування й полягає в розгляді та вирішенні судом скарг на незаконні й необґрунтовані рішення і дії

органів розслідування та прокурора, що порушують конституційні права громадян, обмежують доступ до правосуддя [20, с. 14].

Метою судового контролю щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження є: усунення порушень КПК України, що стосуються процедури застосування заходів забезпечення кримінального провадження; забезпечення свободи та особистої недоторканості особам, щодо яких застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження; відновлення права на свободу та особисту недоторканість у разі його порушення, неправомірного обмеження [110, с. 13].

Таким чином, з аналізу вказаних позицій науковців, однією із форм судового контролю є перевірка достатності підстав для застосування, скасування чи продовження строку відсторонення від посади, з метою забезпечення дотримання прав та свобод особи в кримінальному процесі, шляхом прийняття відповідного процесуального рішення.

В ч. 3 ст. 132 КПК закріплено загальні підстави, які повинен перевірити та оцінити слідчий суддя чи суд під час вирішення питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, які застосовуються також і до відсторонення від посади. Так зокрема, до них норма закону відносить наявність: обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора; може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, дізнавач, прокурор звертається із клопотанням [81].

Крім того, при вирішенні питання про відсторонення особи від посади, слідчий суддя чи суд додатково також повинні оцінити: правову підставу для відсторонення від посади; достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення; наслідки відсторонення від посади для інших осіб [81].

З урахуванням даних анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування найчастіші причини відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади є:

- 1) неправильне формулювання клопотання про відсторонення від посади (43,4%);
- 2) недостатня кількість доказів, що свідчать про наявність підстав для застосування відсторонення від посади (97,8%);
- 3) наслідки відсторонення від посади для інших осіб не дозволяють застосувати вказаний захід примусу (80,2%);
- 4) відсутність обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження (53,8%);
- 5) потреби досудового розслідування не виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора (62,1%).

Таким чином, слід окремо зупинитись на характеристиці особливостей оцінки слідчим суддею чи судом загальних підстав застосування відсторонення від посади, яку він проводить в межах здійснення судового контролю за дотриманням прав під час застосування відсторонення від посади.

Першим із них є наявність обґрунтованої підозри, що свідчить про вчинення особою кримінального правопорушення відповідної тяжкості, для можливості застосування до неї примусового заходу у формі відсторонення від посади. Ми не зупинятимемось на характеристиці вказаного поняття, оскільки в попередніх розділах нашого дослідження уже було здійснено його ґрунтовний аналіз, проте більш детально розглянемо основні аспекти, що стосуються перевірки слідчим суддею чи судом факту наявності «обґрунтованої підозри» [11, с. 294-305].

Обґрунтованість підозри містить у собі два аспекти. Перший стосується питання права: підозра має стосуватися правопорушення, передбаченого законом. Другий – питання факту: мають бути доведені обставини, які за розумного та

неупередженого тлумачення викликають підозру щодо причетності певної особи до певного кримінального правопорушення [113, с. 360].

Що стосується рівня доведеності обґрунтованої підозри, то в такому випадку окремі науковці схилиються до думки, що стандарт доказування не передбачає, що уповноважені органи мають оперувати доказами, достатніми для пред'явлення обвинувачення чи ухвалення обвинувального вироку, що пов'язано з труднощами у отриманні відповідних доказів та таємницею слідства. Крім того, ЄСПЛ нерідко наголошував на тому, що стандарт доказування «обґрунтована підозра» має динамічний характер, тобто з плином часу така підозра в учиненні кримінального правопорушення не може бути самостійною підставою для продовжування обмеження прав особи, мають бути наведені відповідні й достатні підстави (ризики), підкріплені доказами. Навіть при прийнятті першого рішення про застосування стосовно особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою національні суди мають навести докази існування обґрунтованої підозри та відповідних ризиків кумулятивно [126; 30].

На сьогодні ще рано говорити про досконалість суддівського тлумачення та володіння правовими позиціями міжнародних конвенцій у сфері захисту прав людини та правозахисною практикою рішень ЄСПЛ, проте дуже часто у своїх рішеннях судді при вирішенні питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі і відсторонення від посади спираються на практику ЄСПЛ. Звернемось до аналізу судової практики про застосування відсторонення від посади, зокрема до ухвал в яких слідчий суддя чи суд при вирішенні відповідного питання про наявність обґрунтованої підозри звертався до рішень ЄСПЛ.

Так, зокрема в ухвалі Вищого антикорупційного суду під час вирішення питання про відсторонення від посади першого заступника директора Державного підприємства «Морський торговельний порт «Южний», який підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 27 ч. 5 ст. 191 КК України слідчий суддя звернувся до положення ч. 5 ст. 9 КПК України, відповідно до якої кримінальне процесуальне законодавство України

застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. При вирішенні вказаного питання він посилався на рішення у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 року, в якій було зазначено, що «обґрунтована підозра» означає існування фактів або інформації, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення, крім того, вимога розумної підозри передбачає наявність доказів, які об'єктивно пов'язують підозрюваного з певним злочином, вони не повинні бути достатніми, щоб забезпечити засудження, але мають бути достатніми, щоб виправдати подальше розслідування або висунення обвинувачення. При цьому, слідчим суддею було наголошено на тому, що обставини здійснення підозрюваним конкретних дій та доведеність його вини, потребують перевірки та оцінки у сукупності з іншими доказами у кримінальному провадженні під час подальшого досудового розслідування. На підтвердження обґрунтування такого висновку слідчий суддя посилався на справу «Мюррей проти Сполученого Королівства» № 14310/88 від 23.10.1994 в якій зокрема було зазначено, що «факти, які є причиною виникнення підозри не повинні бути такими ж переконливими, як і ті, що є необхідними для обґрунтування вироку чи й просто висунення обвинувачення, черга якого надходить на наступній стадії процесу кримінального розслідування», що відповідно узгоджується із правовими позиціями винесеними у вказаній ухвалі.

Також, слідчим суддею було констатовано, що для вирішення питання щодо обґрунтованості повідомленої підозри, оцінка наданих слідчому судді доказів здійснюється не в контексті оцінки доказів з точки зору їх достатності і допустимості для встановлення вини чи її відсутності, доведення чи не доведення винуватості особи, що здійснюється судом при ухваленні вироку, а з метою визначити вірогідність та достатність підстав причетності тієї чи іншої особи до вчинення кримінального правопорушення, а також чи є підозра обґрунтованою, щоб виправдати подальше розслідування або висунення обвинувачення. А також, те, що факти, що підтверджують обґрунтовану підозру, не повинні бути такого ж рівня, що й факти, на яких має ґрунтуватися обвинувальний вирок.

За такого, слідчий суддя на стадії досудового розслідування для вирішення питання, зокрема, щодо обґрунтованості підозри не вправі вирішувати ті питання, які повинен вирішувати суд при розгляді кримінального провадження по суті, тобто не вправі оцінювати докази з точки зору їх достатності і допустимості для встановлення вини особи/осіб у вчиненні кримінального правопорушення чи її відсутності, а лише зобов'язаний на підставі розумної оцінки сукупності отриманих доказів визначити, що причетність тієї чи іншої особи/осіб до вчинення кримінального правопорушення є вірогідною та достатньою для застосування відносно такої особи запобіжного заходу, зокрема, у вигляді тримання під вартою.

Згідно з доводами, викладеними у клопотанні та документами наданими на підтвердження цих доводів, обґрунтованість підозри щодо вчинення підозрюваним інкримінованого йому кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 27 ч. 5 ст. 191 КПК України, підтверджується сукупністю зібраних доказів [181].

Таким чином, провівши аналіз подібних ухвал суду слід констатувати той факт, що вимоги під час доказування обґрунтованості підозри при прийнятті рішення про застосування відсторонення від посади значно суворіші ніж вимоги, які пред'являються під час вручення особі повідомлення про підозру.

Крім того, під час вирішення питання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження, в тому числі відсторонення від посади слідчий суддя не вирішує питання допустимості та належності доказів, тому фактично не має права їх оцінювати [11, с. 294-305].

Що стосується характеристики такої підстави, як наявність потреб досудового розслідування, які виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, яку повинен оцінити слідчий суддя чи суд слід звернутись до судової практики.

Так, Київським апеляційним судом, під час розгляду скарги захисника на призначення особі заходу забезпечення кримінального провадження у формі відсторонення від посади встановлено, що слідчим суддею суду першої інстанції

було враховано, що органом досудового розслідування доведено потреби досудового розслідування, які виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи підозрюваного, як відсторонення останнього від посади, оскільки саме перебування його на посаді оперуповноваженого сектору розшуку злочинців і зниклих громадян відділу кримінальної поліції Святошинського УП ГУНП в м. Києві сприяло вчиненню інкримінованого злочину і його подальше перебування на вказаній посаді може негативно впливати на хід досудового розслідування, так як він може знищити речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування завдяки власному професійному досвіду та знайомствам, незаконними засобами впливатиме на свідків в кримінальному провадженні або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином. Тобто, слідчим суддею оцінено негативні наслідки для підозрюваного та інших осіб, які в даному конкретному випадку не перевищують необхідності забезпечення досягнення завдань у даному кримінальному провадженні, а тому відповідні заперечення сторони захисту не спростовують висновків слідчого судді щодо наявності підстав для продовження відсторонення підозрюваного від посади. Задовольняючи клопотання слідчого про відсторонення від посади підозрюваного слідчий суддя місцевого суду обґрунтовано вважав, що під час розгляду клопотання було доведено наявність достатніх підстав вважати, що такий захід як відсторонення підозрюваного від посади необхідний для запобігання протиправній поведінці підозрюваного [40].

Таким чином, встановлення судом такої обставини, як наявність потреб досудового розслідування, які виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, означає, що слідчий суддя чи суд досліджує усі наявні у матеріалах кримінального провадження докази, що вказують на те, що незастосування до особи заходу забезпечення кримінального провадження потягне за собою негативні наслідки, які в подальшому можуть ускладнити або унеможливити притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Крім того, вони повинні відповідати ще одній вимозі, зокрема не перевищувати

необхідності забезпечення досягнення завдань у кожному конкретному кримінальному провадженні [11].

Також під час вирішення питання про застосування відсторонення від посади слідчий суддя чи суд, окрім загальних підстав повинен оцінити і спеціальні, які безпосередньо пов'язані із вказаним заходом примусу.

Так, В. А. Завтура слушно зазначає, що до спеціальних умов ми включасмо наявність зв'язку між професійною діяльністю підозрюваного, обвинуваченого та інкримінованим йому злочином. Він пов'язує це з наявною практикою, відповідно до якої слідчі судді відмовляють у задоволенні клопотань про застосування відсторонення від посади у випадках, коли злочин, у якому підозрюється особа, не стосується займаної нею посади [44, с. 78].

Відсторонення від посади можливо тільки в тому випадку, якщо є достатні підстави вважати, що залишаючись на роботі, обвинувачений (підозрюваний) буде перешкоджати досудовому розслідуванню і судовому розгляду кримінального провадження, відшкодування заподіяної злочином шкоди або продовжувати займатися злочинною діяльністю, пов'язаною з перебуванням на цій посаді, перешкоджати виконанню вироку. Таким чином, слідчий суддя чи суд повинен перевірити наявність причинного зв'язку між кримінальним правопорушенням, яке інкримінується особі та посадою, яку вона займає [11, с. 294-305].

Крім того, слідчий суддя чи суд повинен врахувати і ту обставину чи була раніше особа відсторонена від посади, наприклад у порядку дисциплінарного провадження. В такому разі окремо перевіряються матеріали з даними про посаду, яку обіймає підозрюваний, а також відомості, які свідчать про відсторонення особи від посади відповідно до вимог ст. 22 Закону України «Про державну службу».

Також особа на час вчинення кримінального правопорушення або на час розгляду клопотання про відсторонення її від посади могла перебувати у відпустці чи бути звільненою з роботи. В кожному конкретному випадку слідчий суддя чи суд повинен перевірити наявність підстав, які свідчать про те, що особа

перебуваючи у відпустці, будучи відстороненою чи звільненою вчинила чи сприяла вчиненню кримінального правопорушення використовуючи свою посаду, або ж чинила протиправний вплив на свідків чи інших осіб, або іншим чином негативно впливала на хід досудового розслідування [11].

Доведення зазначених обставин проводиться шляхом аналізу посадових інструкцій, якими визначений статус службової особи, матеріалами кримінального провадження: актами ревізії, висновками судових експертів, показаннями свідків, яких слідчий суддя, суд за власною ініціативою або за клопотанням сторін може допитати під час розгляду відповідного клопотання про відсторонення особи від посади [13, с. 137-140].

При цьому слідчий суддя звертає увагу як на можливі позитивні наслідки відсторонення підозрюваного від посади (зокрема, унеможливлення протиправного впливу підозрюваного на свідків та інших учасників кримінального судочинства), так і на негативні наслідки: наприклад, закриття або простій підприємства, не виплата заробітної плати тощо [185, с. 169].

Аналіз судової практики свідчить також про випадки відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади, внаслідок встановлення того факту, що перебування особи на певній посаді є єдиним джерелом отримання доходів для сім'ї підозрюваного чи обвинуваченого, або ж погіршити становище осіб, які є підлеглими чи працюють на підприємстві, установі чи організації, керівником якої є підозрюваний, обвинувачений.

Наприклад, ухвалою Личаківського районного суду в м. Львові у справі №463/2846/21 від 18 березня 2021 року слідчий суддя не врахував той факт, що на утриманні у підозрюваного є неповнолітня дитина. При цьому він посилався на статтю 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у якій гарантовано право кожного на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Коли підстави для застосування заходу, який впливає на професійне життя особи, не пов'язані з її приватним життям, питання за статтею 8 Конвенції може все одно виникнути, якщо оскаржуваний захід має або може мати серйозні негативні наслідки для приватного життя особи. У зв'язку

з цим слідчий суддя враховував негативні наслідки з точки зору впливу на «внутрішнє коло», зокрема, коли виникали серйозні матеріальні наслідки, можливостей особи «встановлювати та розвивати відносини з іншими людьми», та впливу на репутацію особи. Застосовуючи у даній справі підхід, заснований на наслідках слідчий суддя враховує, що так чи інакше відсторонення від посади матиме негативні наслідки. В тому числі для його сім'ї та дитини, яка перебуває на утриманні. Крім того, не викликає сумніву той факт, що відсторонення підозрюваного від посади вплине на його можливості встановлювати та розвивати відносини з іншими людьми, та вплине на його репутацію. Однак, підозрюваний одружений і очевидно, що обов'язок з утримання дитини несе інший з подружжя. Тому, порівнюючи життя підозрюваного до та після відсторонення його від посади, слідчий суддя не вбачає негативних наслідків для його приватного життя такого рівня суворості, що це б становило порушення вимог статті 8 Конвенції [183].

Такий чином, в даній справі слідчий суддя дослідивши всі обставини, викладені в клопотанні, а також доводи сторони захисту та сторони обвинувачення, зокрема шляхом співставлення ступеня впливу на особисте життя потерпілого та негативних наслідків, для кримінального провадження, які можуть настати у зв'язку із продовження підозрюваним виконувати свої посадові обов'язки, дійшов висновку, що у відповідності до вимог п. 3 ч. 2 ст. 157 КПК України він не вбачає можливості настання тяжких наслідків для інших осіб у випадку відсторонення підозрюваного від посади.

При цьому, під час вирішення питання про відсторонення від посади слідчий суддя чи суд повинен встановити наявність чи відсутність негативних наслідків не лише для членів сім'ї підозрюваного, обвинуваченого, але й інших осіб, які перебувають у матеріальній залежності від нього, зокрема у зв'язку із трудовими відносинами.

В іншій ухвалі слідчого судді Бабушкінського районного суду м. Дніпра у справі № 200/18070/15-к про відмову в задоволенні клопотання про відсторонення підозрюваного від посади особи приватного права, суд зазначив: «Підозрюваний є

одноосібним власником та керівником підприємства протягом тривалого часу, а тому враховуючи ті негативні наслідки, які може зумовити для інших осіб відсторонення його від посади директора товариства, що працюють у товаристві, – клопотання підлягає відхиленню» [59].

Таким чином, той факт, що відсторонення від посади підозрюваного, обвинуваченого призведе до тимчасового призупинення діяльності підприємства, установи чи організації, що в свою чергу призведе до негативних наслідків для працівників вказаного підприємства є підставою для відхилення клопотання про відсторонення від посади.

Також варто звертати увагу на наявність на утриманні у підозрюваного неповнолітніх дітей, адже відсторонення від посади зумовлює втрату джерела доходів, що має негативний матеріальний вплив на утриманців. Зазначений довід був взятий до уваги, зокрема, у вищезгаданій ухвалі Солом'янського районного суду від 27.02.2018 р. у справі №760/4631/18, в ухвалі Красногвардійського районного суду м. Дніпра від 01.08.2018 р. у справі №204/5536/18. З аналізу ухвали Шевченківського районного суду м. Києва від 12.09.2018 р. у справі №761/34445/18 про часткове задоволення клопотання про відсторонення від посади першого заступника голови Державної служби геології та надр України вбачається, що саме наявність на утриманні у підозрюваного дитини стало основною підставою для відсторонення особи на один місяць, а не два місяці [179].

У сучасному кримінальному процесуальному законодавстві простежується «тенденція щодо поступового розширення предмета відання слідчого судді в кримінальному провадженні» [198, с. 86].

Проте, аналіз наукових праць, що стосувались дослідження процесуального порядку та особливостей застосування заходів забезпечення кримінального провадження свідчить про те, що значна їх частина обґрунтовує доводи, щодо звуження повноважень слідчого судді в даному напрямку, та відповідно розширення повноважень прокурора та слідчого. Зокрема вказані пропозиції

стосуються перегляду процесуального порядку прийняття рішення про застосування запобіжних заходів, розглянемо окремі із них.

Так наприклад, О. С. Осадча, наголошує на необхідності надання прокурору чи слідчому за погодженням із прокурором процесуальних повноважень, щодо самостійного прийняття рішення про застосування особистого зобов'язання [120, с. 98].

Подібної точки зору також дотримується І. В. Рогатюк, який пропонує дозволити слідчому за погодженням із прокурором приймати рішення про обрання щодо підозрюваних запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання й особистої поруки, пояснюючи свою позицію несуттєвим обмеженням прав і свобод підозрюваного під час їх застосування [152, с. 242].

Варто також погодитись із позицією Т. Г. Ільєвої, яка зазначає, що слідчий суддя повинен приймати рішення тільки про застосування запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою та домашнього арешту. Що стосується інших запобіжних заходів, то вони повинні застосовуватись за рішенням прокурора чи слідчого за погодженням із прокурором [52, с. 8].

Крім того, в межах нашого дослідження слід звернути увагу і на окремі погляди науковців, що стосуються звуження компетенції слідчого судді у частині застосування інших заходів забезпечення кримінального провадження.

Наприклад М. А. Макаров [94, с. 28–29], С. С. Чернявський [193, с. 184] пропонують передати повноваження щодо вирішення питання про застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів до прокурора чи слідчого за погодженням із прокурором, без необхідності погодження відповідного клопотання слідчим суддею.

Також заслуговує на увагу думка О. С. Луньової, яка наголошує на відсутності необхідності у здійсненні судового контролю під час накладення тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, тимчасового доступу до речей і документів, отримання зразків для експертизи, тимчасового вилучення майна, арешту майна, застосування таких запобіжних заходів, як особисте зобов'язання та особиста порука [91, с. 227].

Крім того, окремі пропозиції, що стосувались звуження компетенції слідчого судді під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження втілились у законопроекті України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо спрощення та удосконалення діючих норм Закону з метою уникнення покарання винними особами та розвантаження судових органів» [136].

Метою вказаного законопроекту є спрощення та удосконалення кримінального процесуального порядку, та розвантаження судових органів, що повинно досягатись за рахунок спрощених механізмів, які допоможуть прискорити кримінальне провадження. Запропонована редакція ч. 4 ст. 176 КПК України передбачає: «Запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки застосовуються під час досудового розслідування слідчим. Інші запобіжні заходи застосовуються під час досудового розслідування слідчим суддею за клопотанням слідчого або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження всі запобіжні заходи – судом за клопотанням прокурора».

Цю точку зору поділяють Л. Д. Удалова, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова, Т. Г. Ільєва, відмічаючи, що положення ч. 4 ст. 176 КПК про застосування слідчим суддею будь-яких запобіжних заходів не узгоджується з ч. 2 ст. 29 Конституції України, відповідно до якої ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Таким чином, рішення суду не потрібно у інших випадках обмеження особистої свободи. У ч. 4 ст. 176 КПК слід визначити, що слідчий суддя приймає рішення тільки про застосування запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою та домашнього арешту. Інші заходи повинні застосовуватись за рішенням слідчого та прокурора [191, с. 57].

На важливості спрощення кримінального судочинства наголошує також Г. П. Власова, зокрема зазначаючи, що про необхідність спрощення кримінального судочинства в Україні свідчить низка наукових праць, а також міжнародний досвід зарубіжних країн [25].

Крім того, запровадження в країні воєнного стану тягне за собою певні правові наслідки, які стосуються усіх сфер соціального життя, в тому числі впливаючи на кримінальне судочинство. Зокрема введення певних обмежень, пов'язаних із особливим правовим режимом здійснення державної влади зумовлює необхідність впровадження особливого підходу до забезпечення належного ходу досудового розслідування, а також поведінки осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення.

Як слушно стверджує О. В. Лазукова вимога проведення ефективного розслідування є непорушною навіть в умовах війни чи іншої надзвичайної ситуації [86, с. 192].

Таким чином, ураховуючи обстановку, що склалась внаслідок проведення бойових дій для оптимального застосування заходів процесуального примусу до підозрюваних осіб необхідні відповідні зміни до кримінального процесуального законодавства. Зокрема в попередніх розділах нашого дослідження ми вже наголошували на доцільності передбачити в чинному кримінальному процесуальному законі право прокурору або слідчому за погодженням з прокурором вирішувати питання про наявність підстав для застосування до особи відсторонення від посади без необхідності звернення з клопотанням до суду.

Отже, слід констатувати, що постійні зміни в законодавстві про особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану вказують на відсутність єдиного погляду, щодо урегулювання питань, пов'язаних із правозастосуванням у вказаній сфері. Окрім того, фрагментарний режим правового регулювання застосування заходів забезпечення кримінального провадження та запобіжних заходів створює прогалини в нормах права.

Крім того, для надзвичайного законодавства необхідним є дотримання балансу оперативності прийняття та їх обґрунтованості та виваженості, правової визначеності, урахування специфіки правового режиму та його впливу на відповідну сферу правовідносин [177, с. 98-101].

Все це вказує на необхідність перегляду норм, що стосуються особливого режиму досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану,

зокрема в частині застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як відсторонення від посади, та регламентації права прокурора чи слідчого за погодженням з прокурором на вирішення питання про можливість його застосування без отримання ухвали слідчого судді чи суду.

Таким чином, судовий контроль за процедурою відсторонення від посади полягає у здійсненні наступних дій з боку слідчого судді чи суду:

1. Перевірки наявності правових підстав для застосування вказаного заходу. Зокрема такими підставами є: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора; може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, дізнавач, прокурор звертається із клопотанням; наявність причинного зв'язку між кримінальним правопорушенням, яке інкримінується особі та посадою, яку вона займає; достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення; наслідки відсторонення від посади для інших осіб.

2. Оцінка всіх наявних у справі матеріалів та доказів, що свідчать про наявність підстав вважати, що особа, перебуваючи на посаді перешкоджатиме досудовому розслідуванню і судовому розгляду кримінального провадження, відшкодування заподіяної злочином шкоди або продовжить займатися злочинною діяльністю, пов'язаною з перебуванням на цій посаді, перешкоджати виконанню вироку.

3. Прийняття рішення про застосування до особи примусового заходу у формі відсторонення від посади, або ж про відмову у його застосуванні із обґрунтуванням такої відмови, а також про продовження чи відмову у продовженні строку відсторонення особи від посади.

4. Переглядати рішення про застосування до особи відсторонення від посади у разі подання клопотання про його скасування, та перевіряти законність дій органів досудового розслідування [11].

Отже, слід зазначити, що принцип верховенства права виходить, зокрема, з того, що втручання у права окремих осіб під час проведення досудового розслідування повинно перебувати під ефективним контролем, який звичайно має забезпечуватися судовою системою, оскільки судовий контроль покликаний надавати гарантії незалежності, неупередженості і належної процедури розслідування кримінальних правопорушень.

Аналіз нормативної бази та наукових поглядів дозволяє виділити таке визначення поняття судового контролю за дотриманням прав та свобод особи під час застосування до неї відсторонення від посади – це визначена у кримінальному-процесуальному законодавстві процедура, яка здійснюється спеціальним суб'єктом – слідчим суддею чи судом, та полягає у перевірці дотримання уповноваженими органами досудового розслідування порядку та умов застосування до особи примусового заходу у формі відсторонення від посади, а також оцінці поданих у клопотанні про призначення вказаного заходу відомостей і прийняття рішення про призначення чи продовження строку відсторонення особи від посади.

Здійснення судового контролю за порядком застосування до особи заходу забезпечення кримінального провадження у формі відсторонення від посади відповідає принципу законності та полягає у наданні гарантій дотримання прав та свобод особи, зокрема права на працю, яке гарантоване Конституцією України, забезпечує можливості для здійснення захисту, дотримання законної процедури, усунення можливих порушень та зловживань з боку осіб, які здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Висновки до розділу 3

В межах здійснення нагляду за діяльністю за дотриманням законності під час прийняття рішення про застосування відсторонення від посади до повноважень прокурора належать: 1) погодження або відмова в погодженні

клопотання слідчого до слідчого судді чи суду про застосування відсторонення від посади; 2) звернення з клопотанням про відсторонення особи від посади, що призначаються Президентом України; 3) звернення з клопотанням про відсторонення судді від здійснення правосуддя; 4) звернення з клопотання до слідчого судді, суду про продовження строку відсторонення від посади чи його скасування.

Судовий контроль за процедурою відсторонення від посади полягає у здійсненні наступних дій з боку слідчого судді чи суду:

1. Перевірки наявності правових підстав для застосування вказаного заходу. Зокрема такими підставами є: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора; може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, дізнавач, прокурор звертається із клопотанням; наявність причинного зв'язку між кримінальним правопорушенням, яке інкримінується особі та посадою, яку вона займає; достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення; наслідки відсторонення від посади для інших осіб.

2. Оцінка всіх наявних у справі матеріалів та доказів, що свідчать про наявність підстав вважати, що особа, перебуваючи на посаді перешкоджатиме досудовому розслідуванню і судовому розгляду кримінального провадження, відшкодування заподіяної злочином шкоди або продовжить займатися злочинною діяльністю, пов'язаною з перебуванням на цій посаді, перешкоджати виконанню вироку.

3. Прийняття рішення про застосування до особи примусового заходу у формі відсторонення від посади, або ж про відмову у його застосуванні із обґрунтуванням такої відмови, а також про продовження чи відмову у продовженні строку відсторонення особи від посади.

4. Переглядати рішення про застосування до особи відсторонення від посади у разі подання клопотання про його скасування, та перевіряти законність дій органів досудового розслідування.

Отже, слід зазначити, що принцип верховенства права виходить, зокрема, з того, що втручання у права окремих осіб під час проведення досудового розслідування повинно перебувати під ефективним контролем, який звичайно має забезпечуватися судовою системою, оскільки судовий контроль покликаний надавати гарантії незалежності, неупередженості і належної процедури розслідування кримінальних правопорушень.

Аналіз нормативної бази та наукових поглядів дозволяє виділити таке визначення поняття судового контролю за дотриманням прав та свобод особи під час застосування до неї відсторонення від посади – це визначена у кримінальному-процесуальному законодавстві процедура, яка здійснюється спеціальним суб'єктом – слідчим суддею чи судом, та полягає у перевірці дотримання уповноваженими органами досудового розслідування порядку та умов застосування до особи примусового заходу у формі відсторонення від посади, а також оцінці поданих у клопотанні про призначення вказаного заходу відомостей і прийняття рішення про призначення чи продовження строку відсторонення особи від посади.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення нового наукового завдання, суть якого полягає у всебічному висвітленні теоретичних засад та формування пропозицій щодо вирішення практичних завдань правового регулювання застосування відсторонення від посади. За результатами здійсненого дослідження було сформульовано такі висновки:

1) Встановлено, що відсторонення від посади пройшло значний історичний етап становлення його як окремого інституту в системі заходів забезпечення кримінального провадження. Генезис інституту відсторонення від посади у кримінальному провадженні пройшов декілька етапів його становлення:

I етап – з часів Київської Русі до гетьманської доби (IX-XVII століття) – перші зародки інституту відсторонення від посади, без його нормативного закріплення;

II етап – з моменту появи Статуту кримінального судочинства 1864 року до прийняття КПК УРСР 1924 та 1927 років (XVIII– середина XX століття) – застосування відсторонення від посади набуває нормативного характеру і отримує свій подальший розвиток, характерною його рисою є те, що питання про застосування вказаного заходу вирішувалося не судовими органами, а було віднесено до компетенції керівників відомств, в яких особа перебувала на посаді;

III етап – прийняття КПК УРСР 1960 року (60-ті рр. XX століття – 2012 р.) – нормативна регламентація відсторонення від посади без включення його до системи запобіжних заходів, характеризується вузькими межами законодавчого регулюванням відсторонення від посади, відсутністю встановлених законом цілей, підстав та порядку застосування цього примусового заходу;

IV етап – після прийняття КПК України 2012 р. – до теперішнього часу – запровадження інституту заходів забезпечення кримінального провадження із подальшим віднесенням до його системи відсторонення від посади.

Після прийняття нового КПК у 2012 році вказаний захід примусу був переглянутий, та зазнав певних змін, зокрема якщо раніше відсторонення від посади в структурі кримінального процесуального законодавства не відносилось до запобіжних заходів, то з прийняттям нового даний захід трансформувався та увійшов до системи заходів забезпечення кримінального провадження, які теж стали новелою у вітчизняному законодавчому акті. Також був удосконалений порядок та процедура застосування розглядуваного заходу у відповідності із потребами сучасності. Проте в умовах розвитку нашої держави, та її курсу до євроінтеграції потреба у перегляді чинних норм, що стосуються відсторонення від посади, все ще є актуальною.

2) У системі заходів забезпечення кримінального провадження відсторонення від посади займає важливе місце, оскільки вказаний захід обмежує право особи на працю, яке гарантоване їх ст. 43 КУ, а отже по своїй суворості не поступається домашньому арешту чи взяття під варту, хоч і відноситься до неізоляційних заходів.

Виокремлено основні ознаки відсторонення від посади у кримінальному провадженні:

- інструменталізм, тобто вони є засобом досягнення мети кримінального провадження, а саме забезпечення належного ходу досудового розслідування та судового розгляду, та повинні закінчитися одночасно із закінченням кримінального процесу в кожній конкретній справі;

- однорідність: вони повинні бути достатніми лише для забезпечення тієї мети, яка має бути досягнута в суді;

- пропорційність: вони повинні залишатися співвіднесеними з передбачуваним результатом провадження та повинні бути пропорційними бажаному результату, таким чином уникаючи непотрібних обмежень для іншої сторони;

- юрисдикція: повноваження на прийняття рішення про застосування до особи заходів забезпечення кримінального провадження належить до компетенції слідчого судді чи суду, за винятком випадків передбачених в законі;

– тимчасовий характер: можуть тривати до закінчення кримінального провадження.

Встановлено, що відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження слід відносити до заходів кримінально-процесуального примусу, що не пов'язані з ізоляцією особи; його застосування тягне за собою такий правовий наслідок як обмеження трудових прав та свобод підозрюваного, обвинуваченого, а в окремих випадках і прав інших осіб, є проміжним заходом, який по суворості є жорсткішим від поруки чи застави, проте менш суворим від взяття під варту; може відноситись як до заходів особистого забезпечення, оскільки його зміст полягає у саме у обмеженні особистих прав та свобод особи, так і до адміністративно-владного, так як його проявом є адміністративно-владний припис у формі заборони виконання функцій, пов'язаних із зайняттям певної посади.

3) За результатами вивчення досвіду іноземних держав слід підсумувати, що позитивним для України є досвід Латвійської Республіки, зокрема щодо можливості слідчого самостійно, без винесення ухвали слідчого судді вирішувати питання про застосування до особи відсторонення від посади. Таку практику, на нашу думку слід запозичити у вітчизняне кримінально-процесуальне законодавство, оскільки спрощення процедури прийняття рішення про застосування до особи вказаного заходу дозволить значно пришвидшити процес досудового розслідування, а також дозволить уникнути негативних наслідків, пов'язаних із вчиненням підозрюваним, обвинуваченим дій, спрямованих на перешкоджання ведення кримінального провадження.

Оскільки вітчизняна законодавча процедура застосування до особи відсторонення від посади є утрудненою через необхідність звернення до слідчого судді з клопотанням про обрання вказаного заходу примусу, то вважаємо за доцільне перейняти досвід Болгарії, щодо його скасування, передбачивши в кримінальному процесуальному законі право прокурора скасувати відсторонення від посади, якщо в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба.

4) Констатовано, що відсторонення від посади у кримінальному судочинстві, як свідчать дані отримані в ході анкетування слідчих органів досудового розслідування не набуло широкого застосування. Так, аналіз таких відомостей свідчить, що вказаний захід примусу використовується значно рідше, ніж інші заходи, наприклад, такі як домашній арешт (84,6%), застава (55,5%), накладення арешту на майно (78,1%), особисте зобов'язання (57,1%), взяття під варту (48,9%), тощо.

Запропоновано розширити нормативне визначення мети заходів забезпечення кримінального провадження, та внесення відповідних змін до ч. 1 ст. 131 КПК України, виклавши її в такій редакції: «Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою запобігання, припинення чи попередження протиправної поведінки учасників кримінального провадження; виявлення, отримання та збереження доказів; створення належних умов проведення досудового розслідування».

Визначено, що загальна мета відсторонення від посади нерозривно пов'язана із метою заходів забезпечення кримінального провадження, та полягає у запобіганні, припиненні чи попередженні протиправної поведінки учасників кримінального провадження; виявленні, отриманні та збереженні доказів; створенні належних умов проведення досудового розслідування. Відсторонення від посади застосовується з метою недопущення підозрюваним, обвинуваченим, перебуваючи на посаді, здійснювати протиправний вплив на хід досудового розслідування, який зокрема може виявлятися у знищенні чи підробленні речей і документів, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконному впливі на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправному перешкодженні кримінальному провадженню іншим чином під час перебування особи на певній посаді.

За результатами анкетування слідчих встановлено, що зміст застосування відсторонення від посади полягає у: 98,4 % – забороні на виконання всіх обов'язків передбачених посадою, яку займає чи займала особа; 47,8 % – забороні на виконання будь-якої роботи, що виконувалась раніше; 31,8 % – забороні

виконання окремих посадових обов'язків; 25,3 % – забороні на здійснення іншої професійної діяльності.

Аналіз емпіричних даних вказує, що підставами застосування відсторонення від посади найчастіше є такі: перебуваючи на посаді він може знищити чи підробити речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування – 96,2 % випадків (на думку опитаних слідчих); незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження – 92,3 %; протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином – 56,1 %; вчинить інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується – 60,4 %.

Запропоновано поділяти підстави відсторонення від посади на дві групи: загальні, наявність яких є обов'язковою для всіх заходів забезпечення кримінального провадження; спеціальні, які притаманні окремому заходу забезпечення кримінального провадження.

Під час проведення аналізу однієї із підстав відсторонення від посади визначеної в диспозиціях п. 6 ч. 2 ст. 155 та ч. 1 ст. 157 КПК України «підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування», зауважено на тому, що законодавцем серед підстав такого роду було упущено той факт, що особа може приховати, вилучити чи спотворити такі речі чи документи, що також в подальшому перешкоджатиме проведенню досудового розслідування та творить труднощі або ж унеможливить доведення вини особи у вчиненні кримінального правопорушення. З метою усунення прогалин запропоновано внести відповідні зміни до п. 6 ч. 2 ст. 155, а також до ч. 1 ст. 157 КПК України, доповнивши їх словами «приховає, вилучить» після слів «знищить чи підробить».

Відповідно до аналізу даних анкетування, проведеного серед практичних працівників, до підстав застосування відсторонення від посади, які не визначено нормами КПК України, запропоновано відносити: перешкоджання або ж протиправний вплив на проведенню ревізії, відомчих перевірок – 95,1%; незаконний вплив на проведення експертиз під час досудового розслідування –

79,1 %; протиправне втручання в діяльність органів, які здійснюють кримінальне провадження – 61,5 %; створення перешкод нормальній діяльності слідчого з метою ускладнення кримінального провадження – 43,4 %.

5) Виокремлено такі етапи прийняття рішення про застосування відсторонення від посади: підготовчий, робочий та заключний. До підготовчого віднесено: підбір слідчим прийомів та засобів пошуку та виявлення джерел інформації, яка необхідна для доведення підстав застосування відсторонення від посади, обрання з наявного масиву відомостей тих, які безпосередньо свідчатимуть про те, що особа може використати своє службове становище для протидії досудовому розслідуванню. Робочий етап безпосередньо пов'язаний із складанням та подачею прокурором, або слідчим за погодженням прокурора клопотання про застосування відсторонення від посади до слідчого судді чи суду. Третій заключний етап передбачає безпосереднє прийняття слідчим суддею чи судом рішення про застосування відсторонення від посади. На вказаному етапі слідчим суддею чи судом здійснюється перевірка наявності правових підстав для застосування вказаного заходу.

За результатами анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування у 97,8 % випадках, однією із підстав відмови в задоволенні клопотання про відсторонення від посади є недостатня кількість доказів, що свідчать про наявність підстав для застосування вказаного заходу.

Також результати анкетування слідчих органів досудового розслідування дозволили виокремити труднощі, які виникають під час вирішення питання про відсторонення від посади: складність процесуальної процедури застосування (89,4 % слідчих); відсутність чітких правових підстав застосування відсторонення від посади (79,1 %); необхідність погодження із прокурором (76,2 %); недосконалість кримінального процесуального законодавства (67,5 %); неналежна науково-методична розробка окреслених питань (62,3 %); недостатній досвід слідчого з даних питань (53,2 %) та ін.

У процесі підготовки клопотання про застосування відсторонення від посади виокремлено дві основні вимоги, які стають частими причинами відмови у

його задоволенні чи поверненні слідчим суддею чи судом: формальні вимоги, які стосуються дотримання змісту клопотання про застосування відсторонення від посади, яке повинно містити відомості визначені ч. 2 ст. 155 КПК України; процесуальні вимоги – стосуються безпосередньо необхідності доведення достатності підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином.

6) Висвітлено процесуальний порядок скасування хвали про відсторонення від посади, та запропоновано: розмежувати підстави для скасування ухвали про відсторонення від посади, та по аналогії із запобіжними заходами передбачити автоматичне її скасування у разі спливу строку дії такої ухвали, закриття кримінального провадження чи постановлення виправдувального вироку, що дозволило б спростити процедуру скасування відповідної ухвали, зокрема недоцільності звернення з клопотання про скасування відсторонення від посади за наявності таких підстав; конкретизувати порядок та підстави скасування ухвали про відсторонення від посади протягом строку її дії.

З аналізу положень ст. 158 КПК України, констатовано про відсутність норм, які б вказували на можливість скасування чи продовження рішення про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, що відповідно потребує його процесуальної регламентації.

7) Подано класифікацію основних напрямків нагляду прокурора за дотриманням законності під час прийняття рішення про застосування відсторонення від посади: 1) виявлення та недопущення порушення прав підозрюваного, обвинуваченого під час застосування відсторонення від посади, що передбачає перевірку наявності всіх умов та підстав для застосування щодо особи відсторонення від посади шляхом погодження або відмови у погодженні клопотань слідчого; виконувати доручення та вказівки прокурора, які надані в письмовій формі; контроль за діяльністю керівників органу досудового

розслідування в частині здійснення контролюючих функцій за законністю дій слідчого при підготовці клопотання про застосування відсторонення від посади; 2) припинення порушення прав та законних інтересів осіб, зокрема шляхом подання відповідного клопотання про зміну, скасування чи продовження строку відсторонення від посади; подання апеляції на ухвалу суду про відмову застосування відсторонення від посади; розгляд скарг учасників кримінального провадження на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування під час застосування відсторонення від посади та участь у розгляді зазначених скарг слідчим суддею; вжиття відповідних заходів для відновлення порушених прав осіб; 3) здійснення самостійної перевірки наявності підстав для застосування відсторонення від посади, складання та подання відповідного клопотання до слідчого судді чи суду.

В межах здійснення нагляду за діяльністю за дотриманням законності під час прийняття рішення про застосування відсторонення від посади до повноважень прокурора віднесено: 1) погодження або відмова в погодженні клопотання слідчого до слідчого судді чи суду про застосування відсторонення від посади; 2) звернення з клопотанням про відсторонення особи від посади, що призначаються Президентом України; 3) звернення з клопотанням про відсторонення судді від здійснення правосуддя; 4) звернення з клопотання до слідчого судді, суду про продовження строку відсторонення від посади чи його скасування.

8) Встановлено, що судовий контроль за процедурою відсторонення від посади полягає у здійсненні наступних дій з боку слідчого судді чи суду:

1. Перевірки наявності правових підстав для застосування вказаного заходу. Зокрема такими підставами є: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора; може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, дізнавач,

прокурор звертається із клопотанням; наявність причинного зв'язку між кримінальним правопорушенням, яке інкримінується особі та посадою, яку вона займає; достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення; наслідки відсторонення від посади для інших осіб.

2. Оцінка всіх наявних у справі матеріалів та доказів, що свідчать про наявність підстав вважати, що особа, перебуваючи на посаді перешкоджатиме досудовому розслідуванню і судовому розгляду кримінального провадження, відшкодуванню заподіяної злочином шкоди або продовжить займатися злочинною діяльністю, пов'язаною з перебуванням на цій посаді, перешкоджатиме виконанню вироку.

3. Прийняття рішення про застосування до особи примусового заходу у формі відсторонення від посади, або ж про відмову у його застосуванні із обґрунтуванням такої відмови, а також про продовження чи відмову у продовженні строку відсторонення особи від посади.

4. Переглядати рішення про застосування до особи відсторонення від посади у разі подання клопотання про його скасування, та перевіряти законність дій органів досудового розслідування.

З урахуванням даних анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування виокремлено причини відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади: неправильне формулювання клопотання про відсторонення від посади (43,4 %); недостатня кількість доказів, що свідчать про наявність підстав для застосування відсторонення від посади (97,8 %); наслідки відсторонення від посади для інших осіб не дозволяють застосувати вказаний захід примусу (80,2 %); відсутність обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження (53,8 %); потреби досудового розслідування не виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора (62,1 %).

Визначено таке поняття судового контролю за дотриманням прав та свобод особи під час застосування до неї відсторонення від посади – це визначена у кримінальному-процесуальному законодавстві процедура, яка здійснюється спеціальним суб'єктом – слідчим суддею чи судом, та полягає у перевірці дотримання уповноваженими органами досудового розслідування порядку та умов застосування до особи примусового заходу у формі відсторонення від посади, а також оцінці поданих у клопотанні про призначення вказаного заходу відомостей і прийняття рішення про призначення чи продовження строку відсторонення особи від посади.

9) Констатовано на необхідності перегляду норм чинного КПК України в частині регламентації можливості дізнавачу за погодженням з прокурором під час розслідування кримінальних проступків та за наявності обґрунтованих підстав подавати клопотання про застосування щодо особи відсторонення від посади. На підтвердження даної тези вказують аналізи анкетування, проведеного серед слідчих, серед яких у 65,4% випадках було зазначено про доцільність надання права дізнавачу під час розслідування кримінальних проступків подавати клопотання про застосування щодо особи відсторонення від посади. Оскільки відсторонення від посади, окрім основної мети, покликане забезпечувати виконання майбутнього покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 55 КК України), а значна частина кримінальних правопорушень відноситься до кримінальних проступків.

З цією метою запропоновано внесення відповідних змін до Глави 55 КПК, зокрема до ст. 299, та викласти її в такій редакції:

«Стаття 299. Заходи забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування кримінальних проступків

1. Під час досудового розслідування кримінальних проступків як тимчасовий захід забезпечення кримінального провадження застосовується відсторонення від посади, затримання особи на підставах та в порядку, визначених цим Кодексом, а також такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання та особиста порука.

Підозрюваному роз'яснюється його обов'язок з'явитися за першим викликом до дізнавача, прокурора або суду.»

А також внесення змін до ч. 1 ст. 154 КПК України, та заміни слова «злочину» словосполученням «кримінального правопорушення».

Вказано на важливості дотримання строків досудового розслідування кримінальних проступків, та встановлення строку застосування щодо особи відсторонення від посади в межах строків досудового розслідування кримінальних проступків, у зв'язку з чим пропонується встановити, що строк відсторонення від посади під час розслідування кримінальних проступків не повинен перевищувати одного місяця.

Також зазначено, що прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування або суду під час судового провадження із клопотанням про відсторонення особи від посади [81].

Обґрунтовуючи необхідність наділення дізнавача правом подавати клопотання про відсторонення від посади, зауважено на необхідності внесення змін до ч. 1 ст. 155 КПК України шляхом доповнення її словом «дізнавач», та викладення в такій редакції: «прокурор, слідчий, дізнавач за погодженням з прокурором має право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування або суду під час судового провадження із клопотанням про відсторонення особи від посади».

Запропоновано переглянути норми чинного КПК України, а також Закону України «Про судоустрій та статус суддів», в частині встановлення вимоги щодо вирішення питання про тимчасове відсторонення судді від адміністративної посади одночасно із вирішенням питання про тимчасове відсторонення його від здійснення правосуддя. Зокрема пропонується доповнити ч. 1 ст. 155-1 КПК України реченням такого змісту: «Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності тягне за собою тимчасове відсторонення судді від адміністративної посади».

Наголошено на важливості розмежування відомостей, які повинні міститись у клопотанні про застосування відсторонення від посади на стадії досудового розслідування та судового провадження. Зокрема з метою дотримання принципу процесуальної економії, запропоновано скоротити перелік відомостей, які повинні міститись у клопотанні про відсторонення від посади на стадії судового розгляду. Вказано про недоцільність на стадії судового провадження у клопотанні про застосування розглядуваного заходу примусу подавати відомості про виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилення на обставини, оскільки на цій стадії до суду вже переданий обвинувальний акт, а особа підозрюваного відповідно набуває статусу обвинуваченого.

З цією метою запропоновано переглянути положення ч. 2 ст. 155 КПК України, зокрема в частині, що стосується регламентування змісту клопотання на стадії досудового розслідування та на стадії судового провадження, заголовки ч. 2 ст. 155 викласти в такій редакції «У клопотанні про відсторонення від посади під час досудового розслідування зазначаються:».

Також, що стосується подання клопотання про відсторонення від посади на стадії судового провадження, аргументовано доцільність передбачити обов'язок суду розглянути таке клопотання негайно після його надходження, що узгоджується зі ст. 350 КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агакерімов О. Н. Домашній арешт в системі запобіжних заходів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 226 с.
2. Актуальні питання кримінального процесу України : навч. посіб. / [Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, О. М. Толочко, С. С. Мірошніченко, Г. П. Власова] ; за заг. ред. Є. М. Блажівського. Київ : Нац. акад. прокуратури України ; Центр навчальної літератури, 2013. 304 с.
3. Аналіз судової практики у справах про відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності, продовження строку відсторонення судді від посади. *Шостий апеляційний адміністративний суд* : [сайт]. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/law-library/court-practice/vishchij-administrativnij-sud-ukrajini/analiz-sudovoji-praktiki-u-spravakh-pro-vidstoronennya-suddi-vid-posadi-u-zv-yazku-z-prityagnennyam-jogo-do-kriminalnoji-vidpovidalnosti-prodovzhennya-stroku-vidstoronennya-suddi-vid-posadi.html?itemid=350>.
4. Анастасієва В. В. Актуальні проблеми відсторонення від посади у кримінальному провадженні. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (27 жовт. 2022 р., м.Кропивницький). Кропивницький, 2022. С. 332–335. URL: https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/12/zbirnyk_konferencziya_27_10_onovlenyj.pdf.
5. Анастасієва В. В. Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія : Право. 2021. Вип. 10. С. 104–109. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9\(16\)-294-305](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9(16)-294-305).
6. Анастасієва В. В. Досвід правового регулювання відсторонення від посади в кримінальному судочинстві зарубіжних держав. *Нове українське право*. 2022. Вип. 3. С. 227–234. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.3.31>.

7. Анастасієва В. В. Організаційно-тактичні питання застосування відсторонення від посади. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвід. наук.-практ. конф. (25 листоп. 2022 р., м. Київ). Київ, 2022. С. 135–138. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/22909>.

8. Анастасієва В. В. Поняття та значення відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження. *Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Ірпінь. 2022. С. 15–20.

9. Анастасієва В. В. Процесуальні особливості відсторонення від посади в умовах воєнного стану. *Правовий дискурс* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти (Черкаси, 12 жовт. 2022 р.). Черкаси, 2022. С. 182–184. URL: https://fileview.fwdcdn.com/?url=https://mail.ukr.net/api/public/file_view/list%3Ftoken%3DDakMIyP4fJ_US_o7FnWXBUCMXXR-6Ptq7ACafke5NS6uJOW7PCxSsv2gDHAWGHLyUo3vnRXhmqBCkcU88bGMhv0VEEeEobWdnuZ3:6XKwJiZFfdwOxKiQ%26r%3D1676379036321&default_mode=view&lang=uk#start=0.

10. Анастасієва В. В. Процесуальні особливості прийняття рішення про застосування відсторонення від посади. *Нове українське право*. 2022. Вип. 4. С. 127–134. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.4.17>.

11. Анастасієва В. В. Судовий контроль за дотриманням прав та свобод особи при застосуванні до неї відсторонення від посади. *Věda a perspektivy*. 2022. № 9 (16). С. 294–305. (Praha, České republika). DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9\(16\)-294-305](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9(16)-294-305).

12. Анастасієва В. В. Удосконалення інституту відсторонення від посади у контексті євроінтеграційних процесів в Україні. *Ампаро*. 2022. Спецвипуск. Т. 1. С. 14–20. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2022-спец-1-02>.

13. Арланов Р. Д. Щодо доведення наявності підстав для відсторонення підозрюваного (обвинуваченого) від посади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, т. 2. С. 137–140.

14. Бабенко В. О. Особливості звільнення державних службовців. *Держава і право* : зб. наук. праць. Серія : Юридичні і політичні науки. 2011. Вип. 51. С. 361–367.

15. Баженова А. І. Генезис і розвиток інституту арешту майна у кримінальному процесі. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 302–307.

16. Бобечко Н. Заходи забезпечення кримінального провадження: процесуальна природа, зміст та обсяг. *Право України*. 2017. № 12. С. 27–38.

17. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 498 с.

18. Бойко О. Є. Особливості застосування заходів забезпечення кримінального провадження стосовно суддів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 259–266.

19. Бондюк А. Ф. Практика вирішення питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження в розрізі процесуальної функції слідчого судді. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 265–269.

20. Борзих Д. В. Діяльність прокурора в досудових стадіях кримінального судочинства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 20 с.

21. Бялковський Д. А. Значення судового контролю в реалізації засади невторчання у приватне життя під час досудового розслідування. *Актуальні проблеми реформування кримінальної юстиції* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 20 квіт. 2018 р.). Одеса, 2018. С. 135–138.

22. Бялковський Д. А. Класифікація повноважень слідчого судді. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 29 квіт. 2016 р.). Одеса, 2016. С. 30–33.

23. Ваганова І. М. Запобіжні заходи у трудовому праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Луганськ, 2010. 200 с.

24. Вікіпедія. Вільна енциклопедія : [сайт]. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Mutatis_mutandis

25. Власова Г. П. Спрощення кримінального судочинства України : монографія. Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2013. 430 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2015_1_39.

26. Галаган В. І. Застосування деяких заходів процесуального примусу у світлі додержання конституційних прав і свобод людини. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 1. С. 59–63.

27. Гловюк І. В. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження: питання системності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 12. С. 87–92.

28. Гловюк І. В. Актуальні питання вдосконалення статті 132 КПК України. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. до 70-річчя д-ра юрид. наук, проф. Ю. П. Алєніна, (м. Одеса, 21 квіт. 2017 р.). Одеса, 2017. С. 176–180.

29. Гловюк І. В. Функціональна спрямованість діяльності слідчого судді. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Серия : Юридические науки. 2013. Т. 26 (65), № 2–1, ч. 2. С. 303–309.

30. Гловюк І., Жовтан Ю., Пономаренко Д. Перевірка слідчим суддею обґрунтованості підозри як засіб протидії необґрунтованому кримінальному переслідуванню. *Кваліфікаційно-дисциплінарна Комісія адвокатури Київської області* : [сайт]. URL: <http://kdkako.com.ua/perevirka-slidchym-suddeyu-obgruntovanosti-pidozry-yak-zasib-protydiyi-neobgruntovanomu-kryminal%CA%B9nomu-peresliduvannyu/>.

31. Головненков П., Спица Н. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия – Strafprozessordnung (StPO) : научно-практический комментарий и перевод текста закона / [вступ. ст. проф. Уве Хельманна «Введение в уголовно-процессуальное право ФРГ»]. Universitätsverlag

Potsdam, 2012. 408 с. URL: <https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/6039/file/sdrs02.pdf>

32. Гринюк В. О. Спростування стороною захисту підозри (первинного обвинувачення) під час досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 34–39.

33. Громова М. Є. Обґрунтована підозра як підстава застосування запобіжних заходів. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8, № 2. С. 40–43.

34. Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовт. 2004 р. № 1365. *Офіційний вісник України*. 2004. № 42. Ст. 2763.

35. Дідюк І. Л. Деякі особливості здійснення прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю за застосуванням домашнього арешту. *Митна справа*. 2013. № 5 (89), ч. 2, кн. 1. С. 267–273.

36. Дрозд В. Г. Міжнародний досвід використання запобіжних заходів, що не пов'язані з обмеженням волі за кримінальним процесуальним законодавством країн дальнього зарубіжжя. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. Вип. № 1. С. 62–72.

37. Дрозд В. Г. Окремі питання прокурорського нагляду в кримінальному провадженні через призму теоретичних і практичних проблем. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2018. Вип. 4, т. 2. С. 97–101.

38. Дьомін Ю. М. Відсторонення від посади як один із заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 232–237.

39. Єдиний державний реєстр судових рішень за 2018–2022 роки. *Судова влада України* : [сайт]. URL: <https://court.gov.ua/reystri-ta-sistemi/>.

40. Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : [сайт]. URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/94394674>.

41. Жук А. Процесуальний статус підозрюваного у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 220–225.

42. Завада С. В. Відсторонення від посади як захід кримінально-процесуального примусу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 19 с.

43. Завтур В. А. Перешкоджання кримінальному провадженню «іншим чином» як підстава застосування запобіжного заходу. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (20 трав. 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса, 2016. Т. 2. С. 330–332.

44. Завтур В. А. Розгляд та вирішення слідчим суддею клопотання про відсторонення від посади: питання предмету доказування. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики* : зб. тез доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 лип. 2016 р.) / НАВС. Київ, 2016. С. 78–80.

45. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) ГА ООН від 10 груд. 1948 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

46. Загиней З. А., Драган В. М. Роль прокуратури Німеччини у протидії корупції. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 49–55.

47. Зарубей В. В. Александренко О. В. Досконале кримінально-процесуальне законодавство як важливий чинник дотримання прав і свобод людини. *Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні* : матеріали IV Всеукр. наук.-теорет. конф. (5 груд. 2013 р.) / НАВС. Київ, 2013. Ч. 1. С. 132–133. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/12522/1/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83%20%D0%B4%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%20%D0%A71_p132-133.pdf

48. Захарко А. В. Загальні правила застосування неізоляційних запобіжних заходів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Юридична. 2009. № 1. С. 1–9. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyky/nvsy/01_2009/09zavnzz.pdf

49. Звітність щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами. *Судова статистика. Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.

50. Зінковський І. П. Повноваження слідчого при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2019. 280 с.

51. Івасюк І. Г. Інститут «повідомлення про підозру» нового кримінального процесуального законодавства України. *Митна справа*. 2013. № 4. С. 74–79.

52. Ільєва Т. Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 20 с.

53. Ільченко О. В., Усова А. В. Актуальні питання щодо здійснення прокурорського нагляду за дотриманням законності у кримінальному судочинстві. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 6. С. 299–302.

54. Інструкція військовому революційному судові : затв. 5 берез. 1918 р. *Вісник Ради Народних Міністрів УНР*. 1918. № 17. С. 2–4. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7601-78-1/966-7601-78-1.pdf>.

55. Історія держави і права України : підручник / [А. С. Чайковський (кер. авт. кол.) та ін.] ; за ред. А. С. Чайковського. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 512 с.

56. Калина М. Особливості євроінтеграційної політики України. *Вісник НАДУ при Президентіві України*. 2004. № 2. С. 125–132.

57. Канюка І. М. Принцип процесуальної економії у кримінальному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2015. 22 с.

58. Капліна О. В. Підозра у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, сутність. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 238–242.

59. Кирич С. Луцький М. Відсторонення від посади: нові підходи для заперечення та оскарження. *Юридична газета online*. 2018. 17 жовтня (№ 42 (644)). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vidstoronennya-vid-posadi-novi-pidhodi-dlya-zaperechennya-ta-oskarzhennya.html>.

60. Когутич І. І. Теоретичні основи використання криміналістичних знань під час розгляду кримінальних справ у суді : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 37 с.

61. Кодекс постанов міста Лоренсберг, штат Індіана. *American Legal Publishing's Code Library* : [сайт]. URL: https://codelibrary.amlegal.com/codes/lawrenceburg/latest/lawrenceburg_in/0-0-0-732.

62. Колесник Г. Р. Особливості повноважень керівника органу досудового розслідування. *Право і суспільство*. 2017. № 4. С. 233–238.

63. Колеснік Г. Р. Функціональне призначення нагляду і контролю у досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 224 с.

64. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) : підписана 04 листоп. 1950 р. в Римі ; зі змін. та допов., внесеними Протоколом № 14 від 13 трав. 2014 р.). *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

65. Конституція Сполучених Штатів Америки : прийнята 17 верес. 1787 р. *Cornell Law School* : [сайт]. URL: <https://www.law.cornell.edu/constitution/articleii#section4>.

66. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

67. Конституція ФРН. *Dejure. org. Gesetze und Rechtsprechung* : [сайт]. URL: <https://dejure.org/gesetze/GG/12.html>.

68. Коріняк О. М. Захист прав і свобод людини при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні України : монографія. Київ : Нац. акад. прокуратури України ; Запоріжжя, 2013. 196 с.

69. Кримінальний кодекс Австрії. *JUSLINE* : [сайт]. URL: <https://www.jusline.at/gesetz/stgb/paragraf/220b>

70. Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина. *Dejure. org. Gesetze und Rechtsprechung* : [сайт]. URL: <https://dejure.org/gesetze/StGB/70.html>.

71. Кримінальний процес у питаннях і відповідях : навч. посіб. / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло. Київ : Видавець, 2012. 275 с.

72. Кримінальний процес у питаннях і відповідях : навч. посіб. / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло. [3-є вид., перероб. і допов.]. Київ : Скіф, 2013. 250 с.

73. Кримінальний процес : підручник / [Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шилю. Харків : Право, 2013. 824 с.

74. Кримінальний процес : підручник для студ. ВНЗ / за ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного ; МОН України ; НАВС. Київ : ЦУЛ, 2013. 544 с.

75. Кримінальний процесуальний кодекс Австрії. *RIS* : [сайт]. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002326>.

76. Кримінальний процесуальний кодекс Болгарії : вступив в дію 29 квіт. 2006 р. *Управління юстиції Республіки Болгарія* : [сайт]. URL: <https://justice.government.bg/home/normdoc/2135512224>.

77. Кримінальний процесуальний кодекс Республіки Латвія. *LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBU AKTI* : [сайт]. URL: <https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums>.

78. Кримінальний процесуальний кодекс Республіки Польща : [сайт]. URL: <https://yuristvpolski.com.ua/kriminalnij-kodeks-respubliki-polshha-ukrayinska-versiya-st-1-23-osnovni-pravila/>.

79. Кримінальний процесуальний кодекс Республіки Франція. *Legifrance* : [сайт]. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006071154/>.

80. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.

81. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

82. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.

83. Кримінальний процесуальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина : прийнятий 12 верес. 1950 р. *Gesetze im Internet* : [сайт]. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/BJNR006290950.html#BJNR006290950BJNG001203311>.

84. Кримінально-процесуальний кодекс України : прийнятий 28 груд. 1960 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-05#Text>

85. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4 (12). С. 103–112. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/12-2016/kuts.pdf>.

86. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 263 с.

87. Ланге Н. Древнее русское уголовное судопроизводство (XIV, XV, XVI, первая половина XVII в.). *Журнал гражданского и уголовного права*. СПб., 1884. Кн. 6. 253 с.

88. Лепісевич П. М., Терлюк І. Я. Козацька держава і право : навч. посіб. з історії держави і права України. Львів : Край, 2005. 136 с.

89. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право : курс лекцій : навч. посіб. Київ : Істина, 2005. 456 с.

90. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 280 с.

91. Луньова О. С. Проблемні питання удосконалення взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 129. С. 224–232.

92. Люблинский П. И. Свобода личности в уголовном процессе: меры обеспечивающие неуклонение обвиняемого от правосудия. СПб. : Сенатская тип., 1906. 694 с.

93. Ляш А. О., Баулін О. В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого за новим КПК України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 1 (18). С. 1–6.

94. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 38 с.

95. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 495 с.

96. Марчак В. Я. Судовий контроль за дотриманням прав людини згідно з кримінальним процесуальним законодавством України. *Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 141–146.

97. Межевська Л. В. Зарубіжний досвід правового регулювання відсторонення від роботи осіб, котрі виконують функції держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2015. № 14, т. 2. С. 19–21.

98. Мельников В. Ю. Понятие мер уголовно-процессуального принуждения и его виды. *Северо-Кавказский юридический вестник*. 2006. № 2. С. 126–138.

99. Мерімеріна І. О. Перевірка прокурором законності та обґрунтованості прийняття слідчим суддею рішень про обрання, зміну, скасування заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2021. № 64. С. 341–345.

100. Мерімеріна І. О. Прокурор як суб'єкт доказування при обранні, зміні, скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом : дис. ... д-ра філос.: 081. Одеса, 2021. 198 с.

101. Миклашевський В. В. О средствах представления обвиняемого в суде и пресечения ему способов уклоняться от следствия и суда. Варшава: тип. И. Котти, 1872. Т. 1. 323 с.

102. Миколенко О. М. Критерії класифікації заходів забезпечення кримінального провадження та їх співвідношення із заходами кримінального процесуального примусу. *Правова держава*. 2014. № 17. С. 81–84.

103. Мироненко О. В. Зміна запобіжних заходів у досудовому провадженні: проблеми й недоліки процесуального порядку. *Право і суспільство*. 2014. № 6.2 (3). С. 223–229. URL: [http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:oR2WPRxMgL4J:irbisnbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbu/cgiirbi_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Pis_2014_6.2\(3\)_41.pdf+&cd=10&hl=ru&ct=clnk&gl=ua](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:oR2WPRxMgL4J:irbisnbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbu/cgiirbi_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Pis_2014_6.2(3)_41.pdf+&cd=10&hl=ru&ct=clnk&gl=ua).

104. Мироненко О. В. Система і класифікація запобіжних заходів за новим КПК України. *Митна справа*. 2013. № 4. С. 354–360.

105. Михайленко В. В. Застосування належної правової процедури як завдання кримінального провадження. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Право. 2020. № 1 (21). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n1/20mvvzkp.pdf>.

106. Михайлов В. А. Меры пресечения в уголовном процессе. М. : Право и закон, 1996. 304 с.

107. Михайлюк А. Організаційно-правові засади процесуального нагляду за дотриманням законності на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 281–286.

108. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права : прийнятий 16 груд. 1966 р. ; ратифікований указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовт. 1973 р. № 2148-VIII. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

109. Мінюков П. І., Мінюков А. П. Процесуальні повноваження начальника слідчого відділу (відділення) органів внутрішніх справ і проблеми керівництва досудовим слідством : навч. посіб. Київ : Кондор, 2004. 214 с.

110. Мірковець В. І. Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 19 с.

111. Молдован А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США : навч. посіб. [2-ге вид.]. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

112. Москалюк Ю. Д. Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2015. 200 с.

113. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред. О. А. Банчук, Р. О. Куйбіда, М. І. Хавронюк. Харків : Фактор, 2013. 1072 с.

114. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [3-тє вид., переробл. та допов.]. Київ : Атіка, 2003. 1056 с.

115. Нестеренко О. С. Правовий статус керівника органу досудового розслідування. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 127. С. 129–136.

116. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. Київ : Аконіт, 2001. Т. 2. 911 с.

117. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. Київ : Аконіт, 2001. Т. 3. 927 с.

118. Нор В. Т., Шевчук М. І. Обґрунтована підозра як підстава для обрання запобіжного заходу та продовження його строків: практика європейського суду з прав людини та українські реалії. *Право і суспільство*. 2019. № 6, ч. 2. С. 173–187.

119. Обрізан Н. М. Захисник як суб'єкт доказування в кримінальному процесі України : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 235 с.

120. Осадча О. С. Процесуальна діяльність прокурора при застосуванні особистого зобов'язання у кримінальному провадженні. *Європейські перспективи*. 2015. № 1. С. 94–99.

121. Петков О. В. Процесуальні основи діяльності начальника слідчого відділу у кримінальному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2009. 20 с.

122. Письменний Д. П. Кримінальний процесуальний кодекс України: сьогодення й перспективи правозастосування. *Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах* : матеріали круглого столу (Київ, 4 квіт. 2014 р.). Київ, 2014. С. 55–58.

123. Письменний Д. П. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України: стан і перспективи. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 38–47.

124. Підпалій В. Л. Застосування статті 154-1 Кримінально-процесуального кодексу України. Матеріали семінару з питань реформування системи запобіжних заходів та використання застави, проведеного Верховним Судом України в м. Суми (лютий 2000 р.). Суми, 2000. С. 69–85.

125. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харків : Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.

126. Погорецький М. Міцкан О. Стандарт доказування. «Обґрунтована підозра»: непізнаний феномен українського кримінального процесу. *Закон і бізнес*. 2019. 16–22 березня (№ 10). URL:

https://zib.com.ua/ua/print/136819yak_minimum_5_kriteriiv_obruntovanosti_pidozri_mae_vrahovuva.html

127. Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>.

128. Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора : затв. наказом Офісу Генерального прокурора України від 05 берез. 2020 р. № 125. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text>

129. Полюхович О. І. Судовий контроль при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 231 с.

130. Постанова Приморського районного суду м. Одеси від 04 квіт. 2016 р. по справі № 522/4757/16-к. *ZakonOnline*: [сайт]. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/57123477>.

131. Починок В. Судова практика застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 240–243.

132. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

133. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 груд. 2016 р. № 1798-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19/conv#n556>

134. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19/stru#Stru>

135. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах

воєнного стану : Закон України від 01 трав. 2022 р. № 2201-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>

136. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо спрощення та удосконалення діючих норм Закону з метою уникнення покарання винними особами та розвантаження судових органів : проект Закону України реєстр. № 3303 від 3 квіт. 2020 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68529.

137. Про державну службу : Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88919>.

138. Про державну цивільну службу : Закон Латвійської Республіки від 7 верес. 2000 р. *LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBU AKTI* : [сайт]. URL: <https://likumi.lv/ta/id/10944-valsts-civildienesta-likums>

139. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квіт. 2013 р. № 223-559/0/4-13. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13#Text>

140. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів) : Закон України від 23 верес. 2021 р. № 1780-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text>

141. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n831>.

142. Про затвердження Інструкції з організації обліку та руху кримінальних проваджень в органах досудового розслідування Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14 квіт.

2016 р. № 296. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0884-16#Text>.

143. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: наказ Офісу Генерального Прокурора від 30 верес. 2021 р. № 309. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0309905-21#Text>.

144. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України : постанова Кабінету Міністрів України від 19 листоп. 2012 р. № 1104. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF/>

145. Про статус посадових осіб Федеративної Республіки Німеччина (STG) : Закон ФРН. *Ein Service des Bundesministeriums der Justiz sowie des Bundesamts für Justiz* : [сайт]. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/beamstsg/_24.html.

146. Про суддів (DRiG) : Закон ФРН від 08. 09. 1961. *Ein Service des Bundesministeriums der Justiz sowie des Bundesamts für Justiz* : [сайт]. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/drigr/>.

147. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

148. Прокурор: керує, координує, наглядає, розслідує : звіт за результатами дослідження «Роль прокурора на досудовій стадії кримінального процесу» / [Ю. Белоусов, В. Венгер, В. Мітько, А. Орлеан, В. Сущенко, В. Яворська] ; за заг. ред. Ю. Белоусова. Київ : СТ-Друк, 2017. 268 с. URL: https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/prokuror_ukr-1.pdf.

149. Регламент Вищої кваліфікаційної комісії суддів України : затв. рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 13 жовт. 2016 р. № 81/зп-16. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr81-695-16#Text>

150. Рекомендація ПАРЕС 1604 (2003) «Про роль служби публічних обвинувачів в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права» :

прийнята 27 трав. 2003 р. URL:
[https://rd.ua/storage/articles/Рекомендація%201604%20\(2003\).pdf](https://rd.ua/storage/articles/Рекомендація%201604%20(2003).pdf).

151. Рибалка Н. О. Поняття та сутність прокурорського нагляду. *Форум права*. 2012. № 4. С. 768–772.

152. Рогатюк І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 604 с.

153. Рогатюк І. В. Удосконалення тактики дій сторони обвинувачення та захисту під час проведення тимчасового доступу до речей і документів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (121). С. 66–73.

154. Руденко М. В. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як нова функція прокуратури України: поняття, зміст і структура. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 160–168.

155. Савицький Д. О. Умови застосування заходів кримінально-процесуального примусу. *Правова система в умовах розвитку сучасної державно-правової дійсності: генезис та напрями вдосконалення* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 15 груд. 2011 р.). Київ, 2011. *Актуальна юриспруденція. Юридичні науково-практичні Інтернет конференції* : [сайт]. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=140%25.

156. Сиза Н. П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Право. 2012. № 2 (6). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12snpkpu.pdf>

157. Сиза Н. Суди і кримінальне судочинство України в добу Гетьманщини. Київ : Українська Видавнича Спілка, 2000. 120 с.

158. Сівак О. В. Запобіжні заходи у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 255 с.

159. Сіверський О. М. Розвиток заходів процесуального примусу на території України в історичному аспекті. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. № 2 (33), т. 12. С. 269–276.

160. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2008. 20 с.

161. Словник української мови : в 11 т. / [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.]; АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1975. Т. 6. П – Поїти / ред. тому: А. В. Лагутіна, К. В. Ленець. 832 с. URL: <http://sum.in.ua/s/pidstava>.

162. Словник української мови : в 11 т. / [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1971. Т. 2. Г–Ж / ред. тому: П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. 550 с. URL: <http://sum.in.ua/s/dovodyty>

163. Смирнов М. І. Правова природа нагляду прокурора у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої до 70-річчя д-ра юрид. наук, професора Ю. П. Аленіна. Одеса, 2017. С. 120–123.

164. Смоков С. М., Горелкіна К. Г. Гарантії застосування заходів процесуального примусу у кримінальному судочинстві. Одеса : Астропринт, 2012. 152 с.

165. Сорока С. О. Щодо забезпечення прав і свобод людини під час проведення обшуку. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2014. № 810. С. 213–219. URL: <http://ena.lp.edu.ua>.

166. Сотник Н. А. Заходи забезпечення кримінального провадження: генезис поняття та доцільність використання у КПК України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 9. С. 183–189.

167. Справа «Класе та інші проти Німеччини» : рішення Європейського суду з прав людини від 6 верес. 1978 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_093#Text.

168. Справа «Савіно та інші проти Італії» (Savino and Others v. Italy), (Заяви №№ 17214/05, 20329/05 та 42113/04, пп. 72-75) : рішення Європейського суду з прав людини від 28 квіт. 2009 р. *Бюлетень Європейського суду з прав людини* : [сайт]. URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/2468564/2468564-002.htm>

169. Справа за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) : рішення Конституційного суду України від 14 груд. 2011 р. № 19рп/2011. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-11#Text>.

170. Статус і роль прокурорів : посібник / І Управління Об'єднаних націй з питань наркотиків і злочинності Міжнародної асоціації прокурорів. ООН, 2014. 208 с.

171. Статут кримінального судочинства 1864 року. Moodle – *Національний університет «Острозька академія»*: [сайт]. URL: <https://moodle.ua.edu.ua/mod/resource/view.php?id=555>

172. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юрид. літ., 2003. Т. II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року. 560 с. URL:

<http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9>.

173. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: затв. указом Президента України від 11 черв. 2021 р. № 231/2021. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>.

174. Судовий контроль під час досудового розслідування у кримінальному провадженні: навч. посіб. для підгот. до заліку / [О. В. Капліна, М. О. Карпенко, В. І. Маринів та ін.]. Харків : Право, 2016. 96 с.

175. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : монографія. Донецьк : ПРОМІНЬ, 2012. 640 с.

176. Тертишник В. М. Гарантії прав і свобод людини та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 40 с.

177. Тетерятник Г. К. Окремі питання правового регулювання кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2020 № 48. С. 98–101.

178. Туманянц А. Р. Контрольні функції суду у сфері кримінальною судочинства. Харків : Основа, 2000. 86 с.

179. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження : Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07 лют. 2014 р. (витяг). *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>

180. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. *Урядовий портал*: [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>.

181. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 11 черв. 2021 р. по справі № 991/3863/21, провадження 1-ккс/991/3924/21. *ipLex*: [сайт]. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97714947&red=1000037639a35c5854de56636888cd1dd7f02b&d=5>

182. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 04 квіт. 2018 р. по справі № 757/15893/18-к. *ZakonOnline*: [сайт]. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/73300106>.

183. Ухвала Личаківського районного суду м. Львова від 19 берез. 2021 р. № 463/2846/21. *Вердикт*. *ЛІГА:ЗАКОН*: [сайт]. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/95763395>

184. Ухвала Шевченківського районного суду міста Києва від 23.08.2017 у справі № 761/8517/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70337866>.

185. Фаринник В. І. Відсторонення від посади: кримінальний процесуальний аспект. *Науковий вісник Національного університету ДПС України* (економіка, право). 2014. № 2 (265). С. 162–171.

186. Фаринник В. І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика : монографія. Київ : Алерта, 2017. 548 с.

187. Фаринник В. І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві: сутність та класифікація. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 133–141.

188. Фаринник В. І. Методи відомчого контролю під час застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 41, т. 3. С. 227–231.

189. Фаринник В. І. Теоретичні, правові та праксеологічні проблеми застосування заходів забезпечення кримінального провадження в кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 565 с.

190. Фірман О. В. Поняття та підстави для застосування запобіжних заходів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 2, т. 3. С. 122–128.

191. Функція судового контролю у кримінальному процесі : монографія / [Л. Д. Удалова, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова, Т. Г. Ільєва]. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 176 с.

192. Ханін С. Як оцінити достатність доказів для цілей повідомлення особі про підозру. *Закон і бізнес* : [сайт]. URL: <https://zib.com.ua/ua/151879.html>.

193. Чернявський С. С., Фінагєєв В. О. Проблеми тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 179–185.

194. Чорноус Ю. М., Гвоздюк В. В. Методологічні засади використання практики Європейського суду з прав людини у тактиці проведення слідчих (розшукових) дій. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. № 2 (22). С. 38–47. DOI: <https://doi.org/10.33270/02212202.38>

195. Чорноус Ю., Гвоздюк В. Засади проведення слідчих (розшукових) дій у контексті практики Європейського суду з прав людини. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (19). С. 95–101. DOI: <https://doi.org/10.33270/04201901.95>.

196. Шепитько В. Ю. Теория криминалистической тактики : монография. Харьков : Гриф, 2002. 349 с.

197. Шило О. Г. Гарантії права людини па свободу й особисту недоторканність: регіональні стандарти і національне законодавство. *Проблеми законності* : респ. міжвідом. наук. зб. 2001. Вип. 49. С. 141–150.

198. Шило О. Г. Компетенція слідчого судді в кримінальному провадженні: теорія, нормативна модель і тенденції розвитку законодавства. *Право України*. 2018. № 3. С. 79–91.

199. Шило О. Г. Проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 102–110.

200. Шило О. Г. Теоретико-прикладні основи організації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні у кримінальному процесі України : монографія. Харків : Право, 2011. 412 с.

201. Шулгін С. О. Оцінка доказів слідчим і прокурором при прийнятті процесуальних рішень у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 260 с.

202. Щодо визначення територіальної підсудності розгляду клопотань про забезпечення заходів кримінального провадження : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 жовт. 2013 р. № 1-1640/0/4-13. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-13#Text>

203. Юдківська Г. А. Застосування принципу презумпції невинуватості до відсторонення та звільнення обвинуваченого з роботи: аналіз прецедентного права Європейського суду з прав людини. *Адвокат*. 2008. № 7. С. 25–27.

204. Юрчишин В. М. Прокурор як керівник досудового розслідування. *Адвокат*. 2012. № 7 (142). С. 26–30.

205. Які докази свідчать про необхідність застосування запобіжного заходу? *Судебно-юридическая газета*. 2016. 9 септєбря. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/95104-dokazi-v-krimnalnomy-protses>

206. Янкова Л. Ю. Організація і тактика кримінального переслідування у судових стадіях кримінального провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2022. 24 с.

207. Haller K., Conzen K. Das Strafverfahren. Eine systematische Darstellung mit Originalakte und Fallbeispielen. 6 Auflage. München : C. F. Müller, 2011. 636 s.

208. Cieślak M. Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne. Warszawa, 1984. 400 s.

209. Kosonoga J. Podstawy stosowania środków zapobiegawczych. *Prokuratura i Prawo*. 2003. № 10. S. 31.
210. Pikulski S., Szczechowicz K. Zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie w świetle praw i wolności obywatelskich. Olsztyn, 2004. S. 55.
211. Peiper L. Komentarz do kodeksu postępowania karnego i przepisów wprowadzających ten kodeks. Kraków, 1993. S. 263.
212. Stefański R. A. Środki zapobiegawcze w nowym kodeksie postępowania karnego. Warszawa, 1998. S. 13.
213. Daszkiewicz W. Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne. t. II. Bydgoszcz, 2001. S. 167.
214. Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K. Kodeks postępowania karnego. Komentarz do artykułów 1-296. 4 wydanie. Warszawa : C. H. BECK, 2011. T. I. 1624 s.
215. Marszał K. Proces Karny. Zagadnienia ogólne. Podręcznik dla studentów prawa. Wydanie II. Katowice : Volumen, 2013. 519 s.
216. Model Code of Criminal Procedure. URL: <http://www.usip.org/sites/default/files/MC2/MC2-4-Ch1.pdf>.
217. Murzynowski A. Areszt tymczasowy. *Prokuratura i Prawo*. 1955. № 4–5. S. 59–60.
218. Rab Suzanne. Legal systems in UK (England and Wales): overview. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/5-636-2498?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/5-636-2498?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1).

ДОДАТКИ

Додаток А

Узагальнення результатів анкетування слідчих Національної поліції України щодо особливостей застосування відсторонення від посади у кримінальному провадженні

№	Запитання	Кількість	%
	Працівники слідчих Національної поліції України в Вінницькій, Житомирській, Закарпатській, Київській, Кіровоградській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій області, м. Київ	182	100
1.	Займана посада:		
	начальник слідчого підрозділу (заступник начальника)	23	12,6
	старший слідчий	34	18,7
	слідчий	125	68,7
2.	Стаж роботи у слідчій діяльності:		
	до 2-х років	56	30,7
	від 2-х до 5-ти років	102	56
	від 5-ти до 10-ти років	19	10,4
	понад 10 років	5	2,7
3.	Чи доводилося вам використовувати у практичній діяльності захід забезпечення кримінального провадження у формі відсторонення від посади:		
	Так	156	85,7
	Ні	26	14,3
4.	Чи розслідували Ви кримінальні правопорушення, за які основне чи додаткове покарання передбачено позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю:		
	Так	142	78,1
	Ні	40	21,9
5.	До якої категорії суб'єктів кримінального провадження обирався запобіжний захід у формі відсторонення від посади:		
	Підозрюваний	117	64,3
	Обвинувачений	65	35,7
6.	За наявності яких підстав до особи було застосовано відсторонення від посади:		

	перебуваючи на посаді він може знищити чи підробити речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування	175	96,2
	незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження	168	92,3
	протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином	102	56,1
	вчинить інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується	110	60,4
7.	Які, на Вашу думку, підстави застосування відсторонення від посади, що не визначені норми кримінального-процесуального закону, також потребують регламентації?		
	перешкоджання або ж протиправний вплив на проведенню ревізії, відомчих перевірок	173	95,1
	незаконний вплив на проведення експертиз під час досудового розслідування	144	79,1
	протиправне втручання в діяльність органів, які здійснюють кримінальне провадження	112	61,5
	створення перешкод нормальній діяльності слідчого з метою ускладнення кримінального провадження	79	43,4
8.	Чи достатньо чітко, на Вашу думку, кримінально-процесуальним законодавством врегульовано питання, пов'язані з відстороненням від посади?		
	так	179	98,4
	ні	3	1,7
9.	З якими труднощами Ви стикались під час вирішення питання про відсторонення від посади?		
	складність процесуальної процедури застосування	163	89,4
	відсутність чітких правових підстав застосування відсторонення від посади	144	79,1
	необхідність погодження із прокурором	139	76,2
	недосконалість кримінального процесуального законодавства	123	67,5
	неналежна науково-методична розробка окреслених питань	113	62,3
	недостатній досвід слідчого з даних питань	97	53,2
10.	Які на Вашу думку найчастіші причини відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади?		

	неправильне формулюванням клопотання до суду;	79	43,4
	недостатня кількість доказів, що свідчать про наявність підстав для застосування відсторонення від посади;	178	97,8
	наслідки відсторонення від посади для інших осіб не дозволяють застосувати вказаний захід примусу;	146	80,2
	відсутність обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;	98	53,8
	потреби досудового розслідування не виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора;	113	62,1
	Ваш варіант відповіді	0	0
11.	Що, на Вашу думку, входить до змісту відсторонення від посади?		
	заборона виконання окремих посадових обов'язків	57	31,8
	заборона на виконання всіх обов'язків передбачених посадою, яку займає чи займала особа	179	98,4
	заборона на здійснення іншої професійної діяльності	46	25,3
	заборона на виконання будь-якої роботи, що виконувалась раніше	87	47,8
	Інше	0	0
12.	Чи застосовували Ви до особи інший вид заходів забезпечення кримінального провадження, перед відстороненням від посади?		
	так;	63	34,6
	ні.	119	65,4
13.	Якщо так, то яким був цей захід?		
	виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід;	0	0
	накладення грошового стягнення;	0	0
	тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;	0	0
	тимчасовий доступ до речей і документів	0	0

	тимчасове вилучення майна	0	0
	арешт майна	142	78,1
	затримання особи	0	0
	особисте зобов'язання	104	57,1
	особиста порука	98	53,8
	Застава	101	55,5
	домашній арешт;	154	84,6
	тримання під вартою	89	78,9
14.	Чи вважаєте Ви за можливе надати право слідчому за погодженням з прокурором вирішувати питання про відсторонення від посади без необхідності звернення до суду?		
	Так	147	80,8
	ні, не бачу в цьому необхідності	15	8,2
	важко відповісти.	19	10,4
15.	Чи вважаєте Ви за можливе надати право дізнавачу за погодженням з прокурором подавати клопотання про відсторонення від посади?		
	Так	119	65,4
	Ні	63	34,6
16.	Які, на вашу думку, труднощі виникають в процесі погодження клопотання про застосування відсторонення від посади із прокурором:		
	відсутність налагодженої взаємодії слідчого із прокурором;	129	71,2
	навмисне затягування прокурором процесу погодження клопотання	153	84,3
	відсутність процесуальної регламентації строку погодження прокурором клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження	178	98,3
17.	Чи достатньо конкретизовані на вашу думку, підстави скасування відсторонення від посади, визначені ст. 158 КПК України?		
	Так	163	89,6
	ні	19	10,4
18.	Чи доцільною, на вашу думку, є правова регламентація зміни відсторонення від посади на інший захід забезпечення кримінального провадження?		
	Так	143	78,5
	Ні	39	21,4

Акти впровадження

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник голови Національної
поліції України – начальник
Головного слідчого управління,
доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України

Максим ЦУЦКІРІДЗЕ

А К Т

**впровадження у практичну діяльність органів досудового розслідування
матеріалів дисертаційного дослідження здобувачки ступеня доктора
філософії Національної академії внутрішніх справ
Анастасієвої Вікторії Вікторівни на тему:
«Відсторонення від посади як захід забезпечення
кримінального провадження»**

Комісія у складі: начальника відділу ГСУ НП України, доктора юридичних наук, доцента Шевчишена А.В., заступника начальника відділу ГСУ НП України Жерняка С.М., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України Кобзаря В.А., склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Анастасієвої Вікторії Вікторівни на тему: «Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження» можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів НП України, а також під час проведення занять у системі службової підготовки.

**Начальник відділу
ГСУ НП України
доктор юридичних наук, доцент**

Артем ШЕВЧИШЕН

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України**

Сергій ЖЕРНЯК

**Старший слідчий в особливо важливих справах
ГСУ НП України**

Василь КОБЗАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
Станіслав ГУСАРЄВ

АКТ

**впровадження результатів дисертації аспіранта Національної академії
внутрішніх справ Анастасієвої Вікторії Вікторівни на тему:
«Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального
провадження» в освітній процес
Національної академії внутрішніх справ**

Комісія в складі: завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, доцента, полковника поліції Макарова Марка Анатолійовича (голова комісії), заступника начальника навчально-методичного відділу кандидата юридичних наук, капітана поліції Бистрицького Богдана Юрійовича, старшого наукового співробітника відділу докторантури та ад'юнктури, кандидата юридичних наук, старшого дослідника, старшого лейтенанта поліції Панченко Ольги Іванівни склала цей акт про те, що результати дисертації аспіранта кафедри кримінального процесу Анастасієвої Вікторії Вікторівни на тему: «Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження» впроваджено в освітній процес академії.

Результати дисертаційного дослідження Анастасієвої В.В. відображені в наукових статтях і науково-практичних конференціях для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел для підготовки навчальних матеріалів рекомендовано такі публікації:

1. Анастасієва В.В. Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження. *Наукові записки*: Серія: Право. Вип. 10. 2021. С. 104-109.
2. Анастасієва В.В. Досвід правового регулювання відсторонення від посади в кримінальному судочинстві зарубіжних держав. *Нове українське право*. Вип. 3. 2022. С. 227-234.
3. Анастасієва В.В. Судовий контроль за дотриманням прав та свобод особи при застосуванні до неї відсторонення від посади. *Věda a perspektivy*. № 9 (16). 2022. Praha, České republika. С. 294-305.
4. Анастасієва В.В. Процесуальні особливості прийняття рішення про застосування відсторонення від посади. *Нове українське право*. Вип. 4, 2022. С. 127-134.

5. Анастасієва В.В. Удосконалення інституту відсторонення від посади у контексті євроінтеграційних процесів в Україні. Тематичні випуски наукових журналів України з питань європейської інтеграції. *Ампаро*. 2022. С. 14-20.

6. Анастасієва В. В. Поняття та значення відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження. *Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти*: матеріали міжнар. наук. - практ. конф. Ірпінь. 2022. С. 15-20.

7. Анастасієва В.В. Процесуальні особливості відсторонення від посади в умовах воєнного стану. *Правовий дискурс*: мат. II всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти. Черкаси, 12 жовтня 2022 р. – Черкаси : Видавець Третяков О. М., 2022. С. 182-184.

8. Анастасієва В.В. Актуальні проблеми відсторонення від посади у кримінальному провадженні. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 27 жовтня 2022 р.). м. Кропивницький. С. 36-39.

Члени комісії дійшли висновку, що надані матеріали свідчать про належний науковий та практичний рівень розробки теми дослідження, ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих В.В. Анастасієвою законодавчих, наукових та емпіричних джерел, відображені у методичних матеріалах навчальних дисциплін з кримінального процесу для здобувачів вищої освіти бакалавра і магістра, використовуються при підготовці методичних рекомендацій та у системі підвищення кваліфікації слідчих та інших категорій практичних співробітників Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України.

**Голова комісії – завідувач кафедри кримінального процесу,
доктор юридичних наук, доцент
полковник поліції**

Марк МАКАРОВ

**Члени комісії:
заступник начальника навчально-методичного відділу
кандидат юридичних наук
капітан поліції**

Богдан БИСТРИЦЬКИЙ

**старший науковий співробітник
відділу докторантури та ад'юнктури
кандидат юридичних наук, старший дослідник
старший лейтенант поліції**

Ольга ПАНЧЕНКО

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗБОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Анастасієва В. В. Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження. *Наукові записки*: Серія: Право. Вип. 10. 2021. С. 104-109. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9\(16\)-294-305](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9(16)-294-305).

2. Анастасієва В. В. Досвід правового регулювання відсторонення від посади в кримінальному судочинстві зарубіжних держав. *Нове українське право*. Вип. 3, 2022. С. 227-234. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.3.31>.

3. Анастасієва В. В. Удосконалення інституту відсторонення від посади у контексті євроінтеграційних процесів в Україні. *Тематичні випуски наукових журналів України з питань європейської інтеграції*. Ампаро. 2022. С. 14-20. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2022-спец-1-02>.

4. Анастасієва В. В. Процесуальні особливості прийняття рішення про застосування відсторонення від посади. *Нове українське право*. Вип. 4, 2022. С. 127-134. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.4.17>.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Анастасієва В. В. Судовий контроль за дотриманням прав та свобод особи при застосуванні до неї відсторонення від посади. *Věda a perspektivy* № 9 (16). 2022. Praha, České republika. С. 294-305. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9\(16\)-294-305](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9(16)-294-305).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Анастасієва В. В. Поняття та значення відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження. *Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти*: матеріали міжнар. наук. - практ. конф. Ірпінь. 2022. С. 15-20.

7. Анастасієва В. В. Процесуальні особливості відсторонення від посади в умовах воєнного стану. *Правовий дискурс*: мат. II всеукр. наук.-практ. конф.

здобувачів та викладачів закладів вищої освіти. Черкаси, 12 жовтня 2022 р.
Черкаси : Видавець Третяков О. М., 2022. С. 182-184.

8. Анастасієва В. В. Актуальні проблеми відсторонення від посади у кримінальному провадженні. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (27 жовтня, м. Кропивницький. 2022). м. Кропивницький. С. 332- 335.

9. Анастасієва В. В. Організаційно-тактичні питання застосування відсторонення від посади. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: мат. міжвід. наук. практ. конф. (25 листопада, м. Київ. 2022). м. Київ. С. 135-138.